

Research Paper Publication, 2017

Title of paper/Author Name	Name of Journal	Year Of Publication	ISBN Number
1.Role of School Counselor in Motivating Under Achievers- Dr.Sanjay Baban Deovker	SRJIS Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies	27 & 28 Jan.2017	E ISSN; 2278-8808 P ISSN2319-4766 VOL -4.ISSUE-32 International Conference Special Issue
\2.Music; Therapy & Physical- Mental Health Dr.Sanjay Baban Deovker	International Conference Special ISSN 2278-8808 Volume -4/30	Jan-Feb- 2017	E ISSN; 2278-8808 P ISSN2319-4766 VOL -4 ISSUE-32
Role of IQAC in Quality enhancement of Higher Educational Institute Dr.Sanjay Baban Devoker	Anantrao Thopate College ,Bhor DNYANSARITA	27 APR.2017	ISBN 978-81-909640 -11-5
Role of The teacher in inclusive Education -Vasudev Vikram Raut	Sansodhan chetana ,Mumb ai ISBN2319- 5525	2017	ISBN2319-5525
Modes and Framework of Inclusive Education in India- Vasudev Vikram Raut	G.E.Ss college of Education sangamner	2017	ISBN978-81-933310-3- 3
A Study of Challenges Faced by Teachers in Actual Implementation of Right to Education Act 2009 in Beed District in Academic Year 2013 14.- Vasudev Vikram Raut	Sansodhan chetana ,Mumb ai ISBN2319- 5525	2017	ISBN2319-552
A Study of Contribution of Yoga Training Centers in Aurangabad City	Sansodhan chetana ,Mumb	2017	Sansodhan chetana ,Mumbai

(Signature)
Principal
Vilas Tambhe Women's College of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi (Dist.) Tal. Junnar, Dist. Pune.

towards Yoga Training, Snehal Subhas Waycos	ai ISBN2319-5525		ISBN2319-5525
Problem And Challenges in Higher Education System in India. Snehal Subhas Waycos.	Sansodhan chetana ,Mumbai ai ISBN2319-5525	2017	Sansodhan chetana ,Mumbai ISBN2319-5525
Principles of Inclusion & Necessary resources. Snehal Subhas Waycos	Sansodhan chetana ,Mumbai ai ISBN2319-5525	2017	Sansodhan chetana ,Mumbai ISBN2319-5525
Water Resources and its management in Ahemedager District. -Dr. Andhale Bhausahab Sopan	Sansodhan chetana ,Mumbai ai ISBN2319-5525	2017	Sansodhan chetana ,Mumbai ISBN2319-5525
A study of the effects of formative teaching method on the academic acquisition of grammar in Hindi subject of class XI students Dr. Andhale Bhausahab Sopan	Sansodhan chetana ,Mumbai ai ISBN2319-5525	2017	Sansodhan chetana ,Mumbai ISBN2319-5525
A Study of Internet Awareness of College of Education Students. Dr. Andhale Bhausahab Sopan	Sansodhan chetana ,Mumbai ai ISBN2319-5525	1 Dec.2017	Sansodhan chetana ,Mumbai ISBN2319-5525
A Comparative Study of Reasons for Absenteeism Among Schedule Caste and Tribe Students in Secondary and Ashram Schools. Nilesh Nivrutibatwal	Sansodhan chetana ,Mumbai ai ISBN2319-5525	1st Sep 2017	Sansodhan chetana ,Mumbai ISBN2319-5525

Total =13

(Signature)
Principal
Vilas Tibbe Women's College of Education (B.T.)
Dumberwadi(Dtur) Tal. Junner, Dist. Pune

Research Paper Publication, 2018

Title of paper/Author Name	Name of journal	Year Of Publication	ISBN Number
The Role of E-learning; the Advantages & Disadvantages Dr.Sanjay Baban Deovker	IMEJ Ref- 14/17, March - 2018 Shree Prakashan, Pune	14/17, March -2018	e-Journal, ISSN 2277-4262 Vol-7, Issue-3 March.2018
Tota	=	1	

Research Paper Publication, 2019

Title of paper/Author Name	Name of journal	Year Of Publication	ISBN Number
Creation of an activity to overcome difficulties in English reading of class VIII students and its effectiveness study - Dr.Sanjay Baban Deovker	Dr. Andhale: Bhausahab Sopan	1 st June.2019	ISBN2319-5525
Total=	1		

Principal
Vilas Tambel Women's College of Education (B.Ed.)
Duntarwadi (Dist. Junnar), Pune.

Research Paper Publication, 2020

Title of paper/Author Name	Name of journal	Year Of Publication	ISBN Number
Teacher's role as Counselor in development of students Personality Dr.Sanjay Baban Devker	IJIF VIDYAVARTA, PRC ofEDUCATION, Pravaranagar,Lo n	Date 10 & 11 Jan. 2020	ISSN 23199318 Special Issue
Pandharpur Peiwari ; A spiritual and social reflection-Dr.Sanjay Baban Deovker	MAEERs MIT B.Ed College, Pune. State Level Conference	11 &12 JAN.2020	ISBN 978-1-67817-290-9
Tourism; Employment Opportunities and Agro Tourism- Dr.Sanjay Baban Devoker	Anantrao Thopate College ,Bhor DNYANSARITA	Date 27 & 28 Feb. 2020	ISSN 2319-4766 Jan.-Feb-2020 Volume-7, Issues-58
Flood and Agricultural Distress; Kolhapur, Sangliand Satar- Dr.Sanjay Baban Devoker	AJANTA, Sadguru Gadage Maharaj College, Karad	Date-12 Feb.2020	ISSN 2277-573 Vol.-IX ISSUE-I
Social problems juvenile delinquency. -Prof. Kadam Ramdas Ananda	Ajanta ISSN2277-5730	1 Jan- March2020	ISSN2277-5730
A study of the present status of women. Prof. Kadam Ramdas Ananda	Ajanta ISSN2277-5730	1 Jan- March2020	ISSN2277-5730
Enlightenment study environment. Prof. Prof. Kadam Ramdas	Ajanta ISSN2277-5730	1 Jan- March2020	ISSN2277-5730

Principal

Vilas Tambe Women's College of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi(City) Tal. Junnar, Dist. Pune.

Enlightenment study environment. Prof.-Sarika Yatin Shete	Ajanta ISSN2277-5730	1 Jan- March2020	ISSN2277-5730
Mahatma Phule's thoughts and inspiration regarding Shripati movement. - Prof.Sarika Yatin Shete	Ajanta ISSN2277-5730	1 Jan- March2020	ISSN2277-5730
Subject type and perceived academic stress among students in relation to mental health.- Prof.Uma ganpat kale	Ajanta ISSN2277-5730	1 Jan- March2020	ISSN2277-5730
Challenges ahead for higher education in India.- Prof.Uma ganpat kale	Ajanta ISSN2277-5730	1 Jan- March2020	ISSN2277-5730
Life Skills in Education International e-Journal Multidisciplinary -Dr.Sanjay Baban Devker	IMEJ Ref-60/66,0- 2020 Shree Prakashan, Pune	Date 28/10/2020	e-Journal, ISSN 2277-4262 Vol-9, Issue-10 Oct.2020
Seminar Method International e-Journal Multidisciplinary -Dr.Sanjay Baban Devker	IMEJ Ref-50/54,N- 2020 Shree Prakashan, Pune	Date 28/11/2020	e-Journal, ISSN 2277-4262 Vol-9, Issue -II Nov.2020
Development of Communication Based Tools on Family Life Education and AIDS Awareness I Dr.Sanjay Baban Devker	SJIF Ref- SRJHSEL/31/31/2 020	Date 1/12/2020	E-ISSN 2348-3083 & P- ISSN -2349- 9664 Oct-Nov.2020 Vol.-8, Issue -42
stress; Mental, Social, School Health Electronic International Interdisciplinary Research Journal Dr.Sanjay Baban Devker	aarhat/eiirj Ref- aarhat/eiirj.cert/ Nov-Dec-2020/6	Nov/Dec.2020 0	ISSN 2277 -8721 Nov- Dec-2020, Volume-IX, Issues-VI

(Signature)
Principal

Vilas Tambe Womens College of Education (B.Ed.)
Dumberwadi(Dist.) Tal. Junnar, Dist. Pune.

social interaction; Teaching
Paradigm - Role-playing
Aarhat Multidisciplinary
International Education Research
Journal (AMIERJ) Dr.Sanjay Baban
Devoker

amierj
Ref-
Cert; amierj /
Nov-Dec-
2020/15

ISSN 2278 -5655
Nov/Dec.202 Nov-Dec-2020
00

Total=16

Principal
Vilas Tambe Women's College of Education (B.Ed.)
Dunbarwadi(Dist.) Tal. Junnar, Dist. Pune.

Research Paper Publication, 2021

Title of paper/Author Name	Name of journal	Year Of Publication	ISBN Number
Students, teachers and parents; mental health. International Inventive Multidisciplinary Journal.	SIIF,Ref.- Inv.PC,IMJ-J- 01/08	1 Jan.-2021	ISSN 23487135 Jan.-2021 Volume-9, Issues-1
E-GOVERNANCE; INNOVATIVE EDUCATION. IMEJ: International Multidisciplinary E- Journal.	IMEJ: International Multidisciplinary E- Journal Ref:58/64,F-2021	28 FERUARY.202 1	ISSN: 2277- 4262 Vol-10, Issue-2
E-governance in context of Education IMEJ: International Multidisciplinary E- Journal .	IMEJ: International Multidisciplinary E- Journal Ref:44/49, J-2021	28 July, 2021.	ISSN: 2277- 4262 Vol-10, Issue-7
Total=3			

Principal
 Vilas Tambe Women's College of Education (B.Ed.)
 Danturwad (Dist. Jalgaon, Dist. Pune)

Research Paper Publication, 2022

Title of paper/Author Name	Name of journal	Year Of Publication	ISBN Number
Mental Health Education Study IMAGE: International Multidisciplinary E- Journal	IMEJ: International Multidisciplinary E- Journal Ref: 26/31,A-2022	28 April, 2022	ISSN: 2277- 4262 Vol-11, Issue-8,
Multiple Intelligence Approach: New Technique- Teaching English IMEJ: International Multidisciplinary E- Journal	IMEJ: International Multidisciplinary E- Journal Ref: 26/31,A-2022	28 August, 2022	ISSN: 2277- 4262 Vol-11, Issue-8,ISSN: 2277- 4262 Vol-10, Issue-2
Total=2			

All Total Research Paper Publication =36

Principal
 Vilas Tambe Women's College of Education
 Dumberwadi (Dist. Junnar), Pune.

LIST OF REASERCH PAPERS

Sr. No.	Author Name	Year	Title of the Paper/ monographs	Full Journal Title/article	Vol. No. Page No./ DOI No.
1	Vasudev Vikram Raut	2017	बीड विद्यालय शिक्षण/शिक्षक कल्पना २००९ वी वार्षिक वर्ष २०१३-१४ मध्ये प्रत्यक्ष अभ्यासकाळी करताना शिक्षकांना येणाऱ्या आव्हानांचा अभ्यास	Sambodhan Chetana, Mumbai, ISSN 2319-5525 UGC Care Listed	Vol. No.8, पाने नं. ३५-४१ Issue No. II, 1 Sept. 2017
2	Vasudev Vikram Raut	2017	Role of Teacher In Inclusive Education.	Sambodhan Chetana, Mumbai, ISSN 2319-5525 UGC Care Listed	Vol. No.8, पाने नं. ७३-७९ Issue No. III, 1 Dec. 2017
3	Vasudev Vikram Raut	2017	Models & Framework of Inclusive Education in India	G.E.S.'s College of Edu., Sangamner, ISSN 078-81-93310-3-3	Vol. 14, 1, पाने नं. ७०-७४ Issue No. 1, Dec-2017
4	Vasudev Vikram Raut	Feb 2023	MAJOR CHANGES, ISSUES & CHALLENGES FOR TEACHER EDUCATION IN NATIONAL EDUCATION POLICY 2020	2 Days National seminar on "NATIONAL EDUCATION POLICY - 2020 AND ITS IMPLEMENTATION" 10th & 11th, February 2023	ISSN: 978-91-84663-33-3 Page 114 to 153

Principal

V.P. Tambre Women's College of Education (B.Ed.)
 Dumburwad (Dist) Sol. District, Dist. Pune.

**MAJOR CHANGES, ISSUES & CHALLENGES FOR TEACHER EDUCATION IN
NATIONAL EDUCATION POLICY 2020**

Principal, Dr. Vasudev Vikram Raot,

Vilas Tambe College of Education, Dumburwadi (Omr), Tq - Anur, Dist - Pune

Introduction:

Teacher shapes the future of our nation. Teaching is considered as the noblest of all the professions. It is through teachers that our children are imparted with values, knowledge, empathy, creativity, ethics, life skills and social responsibility, teachers thus form the very heart of the education process, and represent an indispensable vehicle towards a progressive, just, educated and prosperous society. Education of a teacher truly drives the greatest change for community and makes progress in achieving societal transformation. Hence, the varied dimensions of teacher education mentioned in NEP 2020, has to be properly analyzed with social concern, responsibility and integrated view for policy implementation. NEP 2020 in its purpose clearly stated that all students at all levels of school education are taught by passionate, motivated, highly qualified, professionally trained and well-equipped teachers. In this context, NEP 2020 also recommends ground breaking policy changes in teacher education system to resolve many issues/challenges faced by the teachers/educationists at different stages (foundational, preparatory, middle and secondary) of the school education both at pre-service and in-service.

Following are Major transitions indicated in NEP 2020 for teacher education:

1. Restoring integrity and credibility of the teacher education system.
2. Moving teacher education into multidisciplinary colleges & universities.
3. Pedagogical approaches of teacher education.
4. Linking school experiences/internship/mentoring with pre-service training programme.
5. Admission to pre-service teacher preparation programme.
6. In-service education & training programme.

Types of teacher education programme in NEP.2020:

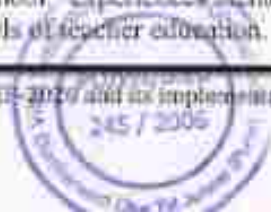
1. **4 year integrated teacher education programme:** By 2030 the minimum degree qualification for teaching will be a 4 year integrated B.Ed. degree that teaches a range of knowledge, content & pedagogy & includes strong practicum training in form of student-teaching at local schools.
2. **2 year B.Ed programme:** 2 year B.Ed. programme will also be offered by the same multidisciplinary institutions, who offering 4 year integrated B.Ed. will be intended only for those who have already obtained Bachelor's Degrees in other specialized subjects.
3. **1 year B.Ed., programme:** This B.Ed. programme may also be suitably adapted as 1 year B.Ed. programme & will be offered only to those who have completed the equivalent of 4 year multidisciplinary Bachelor's Degrees or who have obtained a Master's degree in a specialty & wish to become a subject teacher in that specialty.

All such B.Ed. degrees would be offered only by accredited multidisciplinary higher education institutions offering 4 year integrated B.Ed. programme.

Issues & Challenges for teacher Education:

Issues:

1. Professionalism is not found among teacher educators at different levels of teacher education.
2. Curriculum & pedagogy followed in colleges of teacher education is not learner-friendly & not preparing teachers to face new challenges.
3. Inadequate internship/school experiences/mentoring to trainees in the training period at the different levels of teacher education.

Principal

4. No specially designed training courses for foundational level and for higher level teachers both at in-service and pre-service levels.
5. No scope for reskilling & upskilling of required competencies among teachers in unaided schools and college of teacher education.
6. There is no mechanism for vertical mobility of teachers.
7. No proper research opportunities to school teachers and teacher educators.
8. No proper collaboration between school, higher education & teacher education.

Challenges:

1. Preparing a uniform curriculum across the country for different levels of pre-service teacher education.
2. Designing the curriculum for teacher education for different levels by mapping with school education.
3. Identifying the potential of the institutions to allocate centres for different stages of teacher education.
4. Identifying the qualified and qualitative teacher educators for training teachers.
5. Training pre-service and in-service teachers for 21st Century skills.
6. Training of existing teachers to face the new challenges as per NEP 2020.
7. Preparing and equipping teachers for changing roles and responsibilities.
8. Changing the attitude of the teacher educators as per the changing roles and responsibilities at the multi-disciplinary institutions.
9. Attracting meritorious students to different levels of teacher education courses.
10. For the internship/mentoring/ school experiences in pre-service training programme, linking of local schools to the multidisciplinary training institutions.
11. For vocational educational requirements, training the trainees according to the requirement to secondary school level.
12. Need to shift assessment processes from content to competencies, by emphasizing on optimized learning and development of all the students both at school and teacher education level.
13. Need for changing the track of students' assessment according to continuous and comprehensive evaluation and competency-based assessment.
14. Need to promote learning and development of all the teacher aspirants by testing their higher-order skills such as analysis, critical thinking & creativity, etc.

Suggestions for Teacher Education courses in NEP 2020:

1. Minimum qualification for teacher educators at multi-disciplinary institutions has to be specified.
2. Security of qualified teachers in government, aided and unaided institutions have to be taken care of for giving quality training for teacher aspirants.
3. Direct practical-oriented teacher training programmes have to be focused over giving importance to online teacher training courses.
4. During teacher training & assessment equal weightage has to be given for curricular, co-curricular & extra-curricular activities throughout teacher training programmes.
5. Research opportunities have to be provided & promoted to upgrade teacher & teacher educators.
6. Research & development section should be started to promote research activities among teachers & teacher educators.
7. Special provision must be given to the teacher aspirants from rural, backward, tribal, women students/marginalized social groups in order to promote the policy of equity and access to education.
8. Teacher Education should act as an instrument in the realization of national goals and people's aspirations and should reflect the Indian heritage.

9. New curriculum should be familiarizing teachers with the social, cultural customs and values of native communities in order to meet the needs of future students in NEP 2020.
10. To create proper curricular structures for qualitative teacher education/training at 4 levels the benchmarks have to be set combined with study, integration and practice.
11. Higher Education Department & School Education Department must come together to frame Curriculum framework for Teacher education.
12. Every teacher Education institution should be accredited by National accrediting agency framed for the purpose of assessing and accrediting teacher education institutions.
13. Subject wise networking has to be created for exchange of ideas for innovative practices among teacher educators at different levels.
14. Outstanding teachers with demonstrated leadership and management skills would be trained over time to take on academic leadership positions in schools/school complexes, DIETs, NCERT & SCERT.
15. There is need for a separate teacher education university at the state level for framing appropriate policies to strengthen both pre-service and in-service teacher education programmes for govt. aided and unaided schools and colleges of teacher education.
16. Teacher education policy at the state level should not permit any new teacher education institutions till 2030 for encouraging integrated teacher education programme (ITEP).
17. Higher Education Department and School Education Department must come together to frame Curriculum framework for Teacher education.
18. For continuous professional development of teachers/teacher educators (CPD) both at pre-service and in-service levels, a separate wing for monitoring and assessment of teacher educators and leaders (principals and other administrative heads) based on core competencies and professional behaviour, has to be formed either at teacher education university or Higher education department.
19. For quality education in the schools, accountability of teachers and teacher educators has to be considered as most important factor. Minimum qualification for teacher educators at multi-disciplinary institutions has to be specified.
20. Required infrastructure should be provided to convert them into multidisciplinary institutions. One in each district should be identified to run teacher education course at foundational, preparatory, middle and secondary level.
21. Qualified teacher educators to be deputed or recruited to these institutions and to DIETs to work for minimum 10 years in those institutions. Present staff without required qualification to be sent back to school education department.
22. B.Ed. colleges accredited by NAAC could be identified to run teacher education course.

Conclusion: It is the responsibility of the society and the state to produce excellent teachers. It is our sacred duty that we get best of best teachers through the program of B.Ed. and M.Ed. There shouldn't be any compromise with the quality. The nation is already suffering because of the average teachers. From all possible angles we must encourage the genius, highly motivated, fully spirited young men and women to the teaching field.

References:

1. <https://www.csilpoll.com/blog/teacher-education-in-nep-2020/#:~:text=NEP%202020%20encourages%20schools%20to,master%20instructors%20or%20traditional%20arts>.
2. https://www.academia.edu/45592757/National_Education_Policy_Nep_2020_Opportunities_And_Challenges_In_Teacher_Education
3. https://www.education.gov.in/policy/pptw_files/mhrd/files/NEP_Final_English_0.pdfhttps://www.researchgate.net/publication/362538441_Issues_and_Challenges_of_National_Education_Policy_NEP_2020_implementation_in_Teacher_Educationhttps://www.ugc.ac.in/pdf/news/2142241_NHEQE_Draft

Models & Framework of Inclusive Education in India

Prof. Vasudev Vikram Raut

Assistant Professor,

Vilas Tambe College of
Education, Otur, Dist- Pune

Introduction

Inclusion is an educational practice in which children with disabilities are educated in classrooms with children without disabilities. The purpose of inclusion is to make sure that students with special needs are integrated in the general education setting for as much of the day as possible, with the supports they need to be successful. Inclusion strategies can include co-teaching, consultative services, paraprofessional support, modifications to curriculum or testing, accommodations for specific disabilities, and other services an individual student needs in order to access the district curriculum in a general education classroom.

Inclusive education "is a process of strengthening the capacity of the education system to reach out to all learners." It involves restructuring the culture, policies and practices in schools so that they can respond to the diversity of students in their locality. For a school to be inclusive, the attitudes of everyone in the school, including administrators, teachers, and other students, are positive towards students with disabilities. Inclusive education means that all children, regardless of their ability level, are included in a mainstream classroom, or in the most appropriate or least restrictive environment (LRE), that students of all ability levels are taught as equals, and that teachers must adjust their curriculum and teaching methodologies so that all students benefit. This also avoids wasting resources, and "shattered hopes, which often occurs in classrooms that are "one size fits all. Studies have shown that systems that are truly inclusive reduce drop-out rates and repetition of grades, and have higher average levels of achievement, compared to systems that are not inclusive. People who believe in inclusive education

believe that the education system is the impediment to learning for a child, and that every child is capable of learning.

The term 'inclusive education' has come to replace the term 'integrated education'. Many people working in the field of education in our country consider these two terms to be meaning the same thing. They understand it as only a change in terminology and nothing else. In their words inclusive education means, "including children with disability in regular classrooms, that have been designed for children without disability". We must understand that the term inclusive education means much more than this. It refers to an education system that accommodates all children regardless of their physical, intellectual, social, emotional, linguistic or other conditions.

Models of Inclusive Education

The two most common models that are being discussed in the International Development sector are the medical model & the social model.

1. The medical model-

The medical model of disability views people with a disability as having a deficiency or impairment that needs to be "fixed." Therefore, the person with a disability is the problem, and not the (sometimes) inaccessible society in which that person lives. People who view disability through the medical model judge the quality of life of a person with a disability before they are born, often believing that people with disabilities will lead less fulfilling lives, solely on the basis that their lives will be different than people without a disability. As a result, "everything is done to help the person by trying to make them more 'normal', believing that this alone will lead to a better quality of life." The ideologies that the medical model is built upon are integral to the segregate model of education. Both see the person and their disability as the problem, and both seek to "fix" the disability, bringing the person as close to "normal" as possible.

2. The social model-

The social model of disability doesn't find the deficiency within the person. Rather, the deficiencies, through the lens of the social model, are the

limitations brought on by an inaccessible society. There are three main areas cited as areas where barriers for people with disabilities usually occur. These are the physical environment that a person lives in, so building design, the structures and rules of the society, and the services available, the attitude of the community towards people with disabilities, and the policies and procedures of organizations. The social model encourages the removal of these barriers within society, or the reduction of their effects, rather than trying to fix an individual's impairment or health condition. Inclusive education is built around the goals and ideologies of the social model. Education is just one of the many sections of society to which the social model applies; and "inclusion" in education means removing the barriers in the classroom and school so that students of all ability levels are included in the same lesson. Equal access to education empowers people with disabilities to be independent and contributive, helpful members of an inclusive, barrier free society.

Frameworks of Inclusive Education in India-

1. The Constitution of India (26 November 1949)-

The Constitution of India (26 November 1949) clearly states in the Preamble that everyone has the right to equality of status and of opportunity. The Article 41 of the Directive Principles of the Indian Constitution supports the right to work, to education and to public assistance in certain cases including disablement. Further, Article 45 commits to the provision of free and compulsory education for all children up to the age of 14 years. Based on this, the Constitution (86th Amendment) Act, 2002, has been enacted by the Parliament making education a fundamental right of all children in the age group of 6-14 years.

2. The National Policy on Education, 1986 (NPE, 1986) & the Programme of Action (1992)-

The National Policy on Education, 1986 (NPE, 1986) & the Programme of Action (1992) stresses the need for integrating children with disability with other groups. The objective to be achieved as stated in the NPE, 1986 is "to integrate the physically and mentally handicapped with general community as equal partners, to prepare them for normal growth and to enable them to face life with courage and confidence"

3. Integrated Education for Disabled Children (IEDC)-

In the 1970s, the government launched the Centrally Sponsored Scheme of IEDC. The scheme aimed to provide educational opportunities to learners with disability in regular schools and to facilitate their achievement and retention. Under the scheme, hundred per cent financial assistance is provided for setting up resource centers, surveys and assessment of children with disability, purchase and production of instruction materials and training and orientation of teachers. The scheme is currently being revised to reflect the paradigm shift towards inclusive education.

4. The Salamanca Statement and Framework for Action on Disability Education (1994)-

The Salamanca Statement and Framework for Action on Disability Education (1994) emerged as a result of deliberations held by more than 300 participants representing 92 governments including India and 25 international organizations in June 1994. For furthering the objectives of education for all, it considered the fundamental policy shifts required to promote inclusive education. It emphasizes that schools should accommodate all children regardless of their physical, intellectual, social, emotional, linguistic or other conditions. The term 'Special Educational Needs' refers to all those children and youth whose needs arise from disability or learning difficulties. The statement affirms, "Those with special educational needs must have access to regular schools which should accommodate them within child centered pedagogy capable of meeting these needs".

5. The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disability (1993)-

The Standard Rules on the Equalization of Opportunities for Persons with Disability (1993) was an important resolution for improving the educational conditions of persons with disability. This had major implications for the Indian situation in the form of three legislative Acts -

- The Rehabilitation Council of India Act, 1992 (RCI, 1992).
- The Persons with Disability (Equal Opportunities, Protections of Rights and Full Participation) Act, 1995 (PWD Act, 1995)

- The National Trust for Welfare of Persons with Autism, Cerebral Palsy, Mental Retardation and Multiple Disability Act, 1999.

While the RCI Act was solely concerned with manpower development for the rehabilitation of persons with disability, the National Trust Act aims to provide total care to persons with autism, mental retardation and cerebral palsy and also manage the properties bequeathed to the Trust.

6. **The Persons with Disabilities (Equal Opportunities, Protections of Right and Full Participation) Act, 1995-**

The Persons with Disabilities (Equal Opportunities, Protections of Right and Full Participation) Act, 1995 stresses the need to provide free of cost education to all children in an appropriate environment till they are 18 years old and further emphasize their right to measures like:

- Transport facilities to students with disability or alternative financial incentives to the parents or guardians to enable their children with disability to attend schools
- Removal of architectural barriers from schools, colleges or other institutions imparting vocational and professional training
- Supply of books, uniforms and other materials to students with disability attending school
- Grant of scholarship to the students with disability
- Setting up of appropriate forum for the redress of grievances of parents regarding the placement of their children with disability
- Suitable modification in the examination system to eliminate purely mathematical questions for the benefit of blind students and students with low vision
- Restructuring of curriculum for the benefit of students with disability
- Restructuring the curriculum for the benefit of students with hearing impairment to facilitate them to take only one language as part of their curriculum.

7. **The Tenth Five Year Plan (2002-2007)-**

The Tenth Five Year Plan (2002-2007) aimed to provide Universal Elementary Education by the end of the Plan. It also aimed to provide basic education for the un-reached segments and special groups. The special

interventions and strategies like pedagogic improvement and adoption of child-centered practices are focused on groups like girls, Scheduled Castes and Scheduled Tribes, working children, children with disability, urban deprived children, children from minority groups, children below the poverty line, migratory children and in the hardest-to-reach groups.

8. The Sarva Shiksha Abhiyan-

The Sarva Shiksha Abhiyan was launched to achieve the goal of Universalisation of Elementary Education. This adopts a ZERO rejection policy and uses an approach of converging various existing schemes and programmes.

- It covers the following components under education for children with disability-

Early detection and identification

- Functional and formal assessment
- Educational placements
- Aids and appliances
- Support services
- Teacher training
- Resource support
- Individual Educational Plans (IEP)
- Parental training and community mobilization
- Planning and management
- Strengthening of special schools
- Removal of architectural barriers
- Researches
- Monitoring and evaluation
- Girls with disability.

9. Comprehensive Action Plan-

In order to provide education through mainstream schools to children with disabilities in accordance with the provisions of the Persons with Disabilities Act, 1995, a Comprehensive Action Plan for including children and youth with disabilities has been formulated. The different sectors to be covered in the plan are-

- (1) Early Childhood Care and Education
- (2) Elementary Education
- (3) Secondary Education
- (4) Higher and Technical Education
- (5) Vocational Education. The Plan will be implemented through various departments at the Central and State level agencies, NGOs, Parents groups etc.

The outputs of the plan would include:

1. Enrolment and retention of all children with disabilities in the main stream education system.
2. Providing need based educational and other support in main stream schools to children.
3. Support higher and vocational education.

Conclusion-

The Government of India has fallen short of their goal for all of the policies of the past 66 years. Yet in the past decade, there have been several promising pieces of legislation and schemes: 2005 Action Plan for Children & Youth with Disabilities, the 2006 National Policy for People with Disabilities, the 2008 Inclusive Education of the Disabled at Secondary Stage (IEDSS) and the 2009 Right to Education Act-as well as continuing with the Sarva Shiksha Abhiyan scheme. So is there a lack of political will that is preventing full implementation of policies, or lack of governmental resources and capacity? It seems to be a combination of both. To enable an inclusive system of education, the Government of India needs to consolidate the responsibility for education under the Ministry of Education, and abolish the responsibility of the Ministry of Social Justice and Empowerment. Although the 2006 National Policy for People with Disabilities mandated the change of special schools into various types of resource centers, Sarva Shiksha Abhiyan states that people with disabilities should be educated in the least restrictive environment, which could potentially be a special school. Therefore, this scheme and this policy actually contradict each other. The Ministry of Social Justice and Empowerment could still support students with disabilities by continuing to

provide grants for these resource centers, but ultimately, it is imperative for inclusion that students of all ability levels are receiving services under the same ministry. This directly relates to the definition of inclusion and the social model defined above, because the Ministry of Education will have to adjust to accommodate people of all ability levels, including everyone. Accountability of the Government of India and its implementing partners is imperative for ensuring successful implementation of policy. One of the best ways to do this is to ensure that citizens are well informed about these policies and schemes.

References-

1. NCERT (1998). Sixth All-India Educational Survey. National Council of Educational Research and Training, New Delhi.
2. MHRD (1986). National Policy on Education. Ministry of Human Resource Development, New Delhi.
3. MHRD (1992). National Policy on Education. Ministry of Human Resource Development, New Delhi.
4. Annual Report 2006-07: Department of School Education & Literacy Department of Higher Education, Ministry of Human Resource Development, Government of India, PP-25-27. Available on <http://www.education.nic.in>
5. Annual Report 2005-06: Department of Elementary Education and Department of Secondary and Higher Education, Ministry of Human Resources and Development, Govt. of India. Available on <http://www.education.nic.in>

Principal
Vivek Tarasra Women's College of Education (B.Ed.)
Bamburda Road, Sangamner, Dist. Parbhani

Role of Teacher in Inclusive Education

Mr. Yashraj Vikramkanti

Ph.D. Researcher, Department of Education,
Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University,
Aurangabad

Introduction

The directive principle to guide state policy Article 45 states that "free and compulsory education should be provided for all children until they complete the age of 14". The 93rd amendment to the Indian Constitution passed in December 2001, confirms the Government's commitment to (EFA) or Education for All or SarvShikshaAbhyaan (SSA). The preamble explicitly states that this includes children with disabilities. The SSA provides significance to early childhood care and education and apt intervention for children with special needs. The positive factor is the change combined in the Education Act by including a relevant clause which explains that "ALL" includes children with disabilities. The objective of SSA is to bring all children between 6-14 years in the net of 1-8 elementary, free and compulsory education, keep them in school till they complete the eight year cycle and see that they attain standards of a specified quality. SSA framework clearly states that "SSA will ensure that every child with special needs, irrespective of the kind, category and degree of disability, is provided education in an appropriate environment. SSA will adopt zero rejection policy so that no child is left out of the education system. It will also support a wide range of approaches, options and strategies for education of children with special needs."

The Draft of Inclusive Education Scheme, MHRD, (2003) "Inclusive Education means all learners, young people with or without disabilities being able to learn together in ordinary preschool provisions, schools, and community educational settings with appropriate network of support service."

Concept-

The concept of inclusive education is a very new concept, which originated the phenomenon of respect for an inherent dignity of all human beings. Inclusive education refers to "to all learners, young people with or without appropriate network of support services". In this, it

[Signature]
Principal

is believed that if a child is not able to learn it is not due to the disability of the child but due to the school system. It is responsibility of the school to manage teaching in such a way that the needs of all the Children are met. The success of every educational programme depends on the quality of the teachers and their attitudes. An inclusive curriculum recognizes the need for the schools, to organize with the schools, to organize with the individual differences of students in the mind and adopt flexibility to the enable all students to achieve their goals. Implementation of an Inclusive curriculum would require a number of changes in the present day teaching practices, curriculum content, evaluation procedures and available resources at the school level without which the goal of providing quality of education would remain elusive. It is also important to mobilize support from parents, the community and special schools. All over the world, there is now a growing trend to move away from the special schools model to an 'inclusive education' Model of the education for the disabled children. Inclusive education system views that if a child is not learning, the problem lies in the education system and not in the disabled child. The difficulties arise because of rigid methods and curriculum, inaccessible environment, untrained teachers and poor quality of teaching, lack of proper attitudes on the part of the teachers, lack of support from public agencies etc. thus, the focus shifts from making the education system responsible. The abilities of children vary, some learn fast while some are slow understanding things. The understanding of various subjects also varies from student to student. Some children can understand the concept of mathematics much faster than their counterparts while other may be good in language skills. The teacher's role is not only to teach the subject but also to provide other training such as mobility training, self-care training, preparation of teaching material according to the needs of the disabled children, training in use and maintenance of aids and so on. Teaching strategies in respect of specific disabilities have been indicated. It is often argued that a lack of knowledge on the part of classroom teachers, attribute to a lack of training, is the main barriers to inclusion. Inclusion involves the use of support, the ways in which teachers respond to individual differences during whole class teaching, the choices they make about group work and they utilize specialist knowledge.

[Signature]
Principal

Role of Teacher in Inclusive Education-

1. Identification of the children with disabilities in the classroom-

Most important role of teacher in inclusive schools is that, to identify the children with special needs & disabilities. It is important thing to teach the children of different needs. Teacher can also take help of parents, psychiatrists & counselors to identify children with special needs.

2. Accepting the children with disabilities-

Every child is unique. Children have their own strengths and weaknesses. Their development progresses according to certain sequences, but the pace may vary. It is natural that some children may excel in certain areas but have deficiencies in other areas. However, if children display marked problems or difficulties in one or more developmental areas & their performance shows significant discrepancies compared with other children of the same age, it is advisable to refer the children for professional assessment. Children progress rapidly in their early years and lots of changes are expected in a year or even a month's time. Because of this, even experts may find it difficult to make a firm diagnosis based on a young child's conditions.

3. Developing positive interaction between normal and disabled children-

It is most important role of teacher to develop positive interaction between all types of students in their classroom. He/she creates these interactions by arranging various types of competitions, games, puzzles, techniques, instructional strategies, social programmes.

4. Placing the children in the classroom in proper places so that they feel comfortable and are benefited by the classroom interaction-

Classroom management for inclusive education includes the knowledge of: Applied Behavior Analysis (ABA); basic classroom management theories, methods & techniques for individuals with different learning needs; research-based best practices for effective management of teaching & learning; materials arrangement creating a positive atmosphere in the classroom & organization of aids & support services. The diversity in the classrooms presents a range of management encounters for school teachers. For example, differently abled

students, particularly those identified with emotional and behavior disorder and autism spectrum disorder, may present unique behavioral challenges for these teachers. Along with psycho-social environment, the physical aspects of classroom also exert a great influence on the inclusive classroom environment. The physical environment comprises of aspects such as arrangement of desks, lighting and temperature. The placement of the special needs child in the classroom, in relation to the rest of the students, is also very important. It depends on the severity of the child's disability that the teacher should be able to decide the proximity control.

5. Removing architectural barriers wherever possible so that children with disabilities move independently-

For students with special needs, maintaining a healthy balance of structure and unstructured processes is important. For example, on each student's desk, have a place for everything that is clearly labeled (use words or colors, for instance). Also consider using checklists and help students keep their notebooks organized; teach them how to do so on their own, but also check at the end of each day and offer suggestions for keeping it more organized. On the unstructured side of things, allow students with special needs to change their work area while completing homework or studying and assign tasks that involve moving around the room. For students with special needs and learning disabilities, hearing instructions or following directions can be made difficult if there are too many distractions. Schedule breaks throughout the day and seat students with special needs in an area of the classroom that limits distractions; for example, do not sit these children by a window, in front of an open door, or by the air conditioner, as people walking by or additional noises might be too distracting.

6. Involving the children with disabilities in almost all the activities of the classroom-

Children with learning disabilities often feel like they do not succeed in certain areas, but structuring lessons that lead to successful results is a way to keep them motivated. Provide immediate reinforcement for accomplishments, be consistent with rules and discipline, correct errors and reward students when they make these corrections themselves explain behavioral expectations, and teach and demonstrate appropriate behaviors rather than just expecting

[Signature]
Principal

students with special needs to pick them up. While these suggestions are ideal for classroom settings, parents of students with special needs can also implement these principles. Helping children with learning disabilities both in and out of the classroom is the best way to help your students with special needs achieve success.

7. Making suitable adaptation in the curriculum transaction so that the children with disabilities learn according to their ability-

As all children learn in different ways, it is important to make every lesson as multi-sensory as possible. Students with learning disabilities might have difficulty in one area, while they might excel in another. For example, use both visual and auditory cues. Create opportunities for tactile experiences. You might need to use physical cues, such as a light touch, when a student might get distracted or inattentive. Get creative with your lesson plans, and students with special needs will appreciate the opportunity to use their imaginations or try something new; use a balance of structure and familiar lessons with original content.

8. Collaborating with medical and physiological panels, social workers, parents and special teachers-

Collaboration is an interactive process that enables people with diverse expertise to produce creative solutions to commonly defined problems. An ever increasing diversity in the classrooms has made it necessary for regular classroom teachers to work with special education teachers, school psychologists, Para-professionals parents of students with disabilities, and instructional assistants. The joint effort in dealing with the problems creating solutions would enhance the chances of the success of the programme or the course. Their shared expertise and shared ownership of problems would help the educators to deal with the problems collaboratively, rather in isolation.

9. Construction of achievement and diagnostic tool-

The main decision related to diagnosis is eligibility for special education services. To some extent, regular school teachers will play a role in making placement decisions. Although the main decisions are made by administrators and school psychologists regarding the placement, regular classroom teachers will assist them in making such a decision as part of the multidisciplinary team. Performance measures relate to the student's achievement in content

areas. Attitudinal measures relate to differently abled student's self-concept and their attitudes toward their teachers and non-disabled peers. Process measures include the types of interactions differently abled students have with their teachers and peers. These assessments allow differently abled students to construct a response, create a product or demonstrate what they understand and can do. Friend and Alternate assessments such as portfolio assessments are also effective ways of evaluating differently abled students.

10. Adaptation in evaluation for children with special needs-

The process of using testing and other formal and informal means of evaluation to make educational decisions is one of the most vital skills for a regular classroom teacher to have in the implementation of inclusive education programs. The teacher has to employ both, basic skills such as gathering, learning and background information of differently abled students and also highly specialized skills such as selecting, administering, scoring and interpreting standardized measurement instruments. Regular school teachers need to be knowledgeable about different kinds of evaluation methods in order to determine the learning outcomes of differently abled students. They need to demonstrate competency in performance-based assessments, portfolios and curriculum-based assessments. A performance-based assessment allows teachers to assess students' understanding and proficiency. Curriculum-based assessments (CBAs) also provide teachers with information on the demands of instructional tasks and allow them to determine the content and pace of an instructional program. Thus, in addition to providing information on a student's progress, CBAs help regular school teachers to match specific instructional practices and materials to a disabled student's learning needs which results in improved performance on school related tasks. Continuous and Comprehensive Evaluation (CCE) assumes evaluation as a routine activities and exercise of teaching learning process and it includes all aspects of pupil's growth such as intellectual, physical, personal- qualities, social, interests, attitudes and values through using a variety of tools and techniques by a teacher. CCE is a most suitable procedure due to its fundamental principles of flexibility, functionality, accountability and economy in evaluating a child with disability in an inclusive setting.

[Signature]
Principal

II. Providing remedial instruction to the children who require it-

This skill is at the heart of all the competencies that regular teachers need to exhibit while working with diverse student population. These skills are the ones that they should use on a daily basis to provide appropriate instruction to special needs students. A number of specific instructional techniques that regular classroom teachers would require to be competent in include- differentiated instruction, activity based and peer tutoring, experiential learning and collaborative learning. Each one of them has been tested in the field and validated to demonstrate their effectiveness. Other practices that have also been field tested with students with special needs include response cards, guided notes, and error correction and time trials.

References-

<https://www.education.com>

www.unassignment.com

Agarwal, R., Rao, R., "Education For Disabled Children", Signa Publications, Delhi, 2011

<https://en.wikipedia.org>

inclusioneducation.org

[Signature]
Principal

बीड जिल्ह्यात शिक्षणाधिकार कायदा २००९ ची नैसर्गिक वर्ष २०१३-१४ च्या प्रथम अंमलबजावणी करताना शिक्षकांना येणाऱ्या आव्हानांचा अभ्यास

सुधीन विद्यालय
 Block - II, Vidya Samrath Bhay,
 Dr. Jankar Education Research Society, Bidar

प्रास्ताविक

शिक्षणाधिकार कायदा २००९ ची प्रथम अंमलबजावणी नैसर्गिक वर्ष २०१३-१४ च्या प्रथम होत आहे. न्यायाटी शिक्षक व मुख्याध्यापक यांच्या मधील फार मोठी आझमणे आहेत. ही आझमणे फेसल्यासाठी शिक्षकांना प्रशिक्षण देणे अत्यंत आवश्यक आहे. तसेच शिक्षकांना अध्यापनात तंत्रज्ञानाचा वापर करता येणे अत्यावश्यक बाब आहे.

शिक्षणाधिकार कायदा २००९ नुसार शिक्षकांना सामान्य बालकांसोबतच विशेष बालके व अंधगंध असणाऱ्या बालके, शिक्षणात्पुनर्बोधित गर्मीलेली बालके व स्थलांतरित बालके यांना मुळा शिक्षण देवावे लागणार आहे. अशी विविध आव्हाने शिक्षणाधिकार कायदा २००९ मुळे शिक्षकांसमोर उभे आहेत. या आव्हानांचा अभ्यास प्रस्तुत संशोधनात करण्यात येणार आहे.

संशोधन प्रश्नांची गरज

१. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ ची अंमलबजावणी करताना शिक्षकांना विद्यार्थ्यांच्या प्रवेजासंबंधी ज्या अडचणी येतील, त्या सर्वांसमोर आणखी मदत होईल.
२. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ नुसार सरकारी व खाजगी शाळात २० टक्के प्रवेश लागूवर्गीय विद्यार्थ्यांना सोफत देणे संघनकारक आहे याची बाहिरी सर्वसामान्य लोकांसमोर पोहोचण्यास मदत होईल.
३. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ ची प्रथम अंमलबजावणी करताना शिक्षकांना येणाऱ्या अडचणींची व चुट्यांची बाहिरी शिक्षणास मदत होईल.
४. शिक्षकांना कोणत्या बाबींचे प्रशिक्षण देणे आवश्यक आहे. बाबी बाहिरी उपलब्ध होण्यास मदत होईल.

Principal
 Vidya Samrath Education Research Society, Bidar
 Bidar, Maharashtra

संशोधन समस्येचे महत्त्व

१. शिक्षणाधिकार कायदा २००९, शिक्षणिक वर्ष २०१२-१४ मध्ये प्रयत्न अंमलबजावणीत येत असल्याने शिक्षकांना वेळान्या समस्या सर्वांमोर येतील
२. प्रस्तुत संशोधनामूळे शिक्षकांसमोरत आडवने सोडवण्याम मदत होईल .
३. प्रस्तुत संशोधनामूळे विद्यार्थ्यांना प्रवेश देतांना वेळान्या आडवणी समोर येतील व त्यावर उपाययोजना सुचविता येतील .
४. प्रस्तुत संशोधनामूळे जालीत जालत मुले शिक्षणाच्या प्रवाहात येतील .
५. प्रस्तुत संशोधनामूळे शिक्षणाधिकार कायदा २००९ च्या तरतुदीनुसार जाळेत विद्यार्थ्यांना सुविधा उपलब्ध करून दिल्या जातात का? याची माहिती मिळेल .

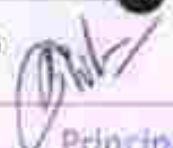
समस्येचे शीर्षक

बीड जिल्हयत शिक्षणाधिकार कायदा २००९ ची शिक्षणिक वर्ष २०१२-१४ मध्ये प्रयत्न अंमलबजावणी करताना शिक्षकांना वेळान्या आडवनांचा अभ्यास पारिभाषिक शब्दांच्या कर्वाळिक व्याख्या

१. बीड जिल्हा- मराठवाडा विभागातील क्षेत्राळवने विस्तृत अलगारा व उरलोड कामगारांचा संपून आडवणता जाणारा जिल्हा .
२. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ -५ ते १४ क्योमटांसाठी सोफत व सक्तोचे जिल्हाण करणारा व खाजगी जाळवना २५ टक्के मागासवर्गीय मुलांना सोफत प्रवेश निळवून देणारा कायदा .
३. अंमलबजावणी-कसमद्याची प्रत्यक्ष कर्षवणी .
४. शिक्षकांना वेळान्या आडवने- शिक्षणाधिकार कायदा २००९ ची अंमलबजावणी करताना शिक्षकांना वेळान्या विद्यार्थ्यांच्या प्रवेश विषयक, उद्यापन विषयक, प्रतिवण विषयक, शैक्षणिक पात्रतेविषयी असणाऱ्या समस्या .

संशोधनाची गृहीतके

१. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ नुसार विद्यार्थ्यांना प्रवेश देतांना विद्यार्थ्यांची संपुर्ण माहिती उपलब्ध होत माही .
२. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ नुसार जालीत जालीत मुलांना पर्वोपत प्रदवी पाच वर्षांच्या आत पावत करावी लागते .
३. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ नुसार खाजगी जाळवणये २५ टक्के प्रवेश मागासवर्गीय विद्यार्थ्यांना सोफत दिले जातात .

Principal

४. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ नुसार वयाच्या अधिकृत पुराव्याचे कामगवाचे देईपर्यंत मुलांना शाळेत प्रवेश दिला जातो.

संशोधनाची उद्दिष्टे

१. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ चे स्वस्थ जाणून घेणे.

२. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ नुसार विद्यार्थ्यांच्या प्रवेश प्रक्रियेचे स्वस्थ जाणून घेणे.

३. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ मधील अंमलबजावणी करताना शिक्षकांना देण्यात आलेल्या आज्ञांचेही तहिवले मिळविणे.

४. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ नुसार शिक्षकांना देण्यात आलेल्या सवलती जाणून घेणे.

५. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ मधील कुटी जाणून घेणे.

६. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ मधील शिक्षकांची सूचविणे.

संशोधनाची परिचलना

१. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ नुसार वयाच्या पुरावा नसलेल्या मुलांना शाळेत प्रवेश देणे विक्रीसिधे काम आहे.

२. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ नुसार स्थलांतरित बाळकांना वर्षभर कमीही शाळेत प्रवेश दिला जातो.

३. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ नुसार शिक्षणाधिनूत बांधित महिलेच्या १४ वर्षे वयापर्यंतच्या बाळकांना त्यांच्या वयोवृद्धांनुसार इच्छित प्रवेश दिला जातो.

४. प्राथमिक शिक्षण पूर्ण होईपर्यंत विद्यार्थ्यांना नापास केले जात नाही.

५. विद्यार्थ्यांचे वर्षभर मालवपूर्ण सर्वंकष मूल्यमापन केले जाते.

६. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ मधील अंमलबजावणी शिक्षकांसाठी आज्ञात्मक आहे.

संशोधनाची व्याप्ती

१. क्षेत्र व्याप्ती- प्रस्तुत संशोधनाकरिता संपूर्ण बौद्ध जिल्हातील प्राथमिक शाळा ही क्षेत्र व्याप्ती आहे.

२. घटक व्याप्ती- प्रस्तुत संशोधन प्राथमिक शिक्षण देणाऱ्या शाळांमधील शिक्षकांशी संबंधित आहे.

३. आधाय व्याप्ती- प्रस्तुत संशोधन शिक्षणाधिकार कायदा २००९ मधील अंमलबजावणी करताना शिक्षकांना देण्यात आलेल्या आज्ञांचे संबंधित आहे.

४. काल व्याप्ती- प्रस्तुत संशोधन साधारणतः २०१३-१४ व कालखंडा इच्छे व्याप्त आहे.

प्रस्तुत संशोधनाची पध्दती

सदरील संशोधन हे वर्तमानकालीन समस्यांशी निगडित असल्याने सर्वेक्षण पध्दतीचा वापर केला आहे. "घोड जिल्ह्यात शिक्षणाधिकार कायदा २००९ च्या अंमलांतर्गत वर्ष २०१३-१४ मध्ये प्रत्यक्ष अंमलबजावणी करताना शिक्षकांना वेगवेगळ्या आघाणांचा अन्वय" चा सस्येचे सर्वेक्षण पध्दतीने योग्य मूल्यमापन आणि संशोधन करता येते. म्हणून संशोधनकाली ही पध्दती निवडली आहे.

प्रस्तुत संशोधनाची व्याख्याविषयक पध्दती

घोड जिल्ह्यातील प्राथमिक व उच्च प्राथमिक शिक्षकांची संख्या मोठ्या प्रमाणात असल्याने व संशोधन क्षेत्र विस्तृत स्वल्पात असल्याने संशोधनकाली अंतर्भावितर आधारीत संशुद्ध नमुना निवड पध्दती वापरली आहे.

प्रस्तुत संशोधन साधने

प्रश्नावली

प्रश्नावली ही प्रश्नांची एक पुढीनेघडित क्रमाने मांडण्यात आलेली मासिका असते. संशोधनात प्रश्नावली या तंत्राने अनन्यभावातच महत्त्व आहे. कमीत कमी काल मर्यादितच्ये विस्तृत क्षेत्राच्ये परमोल्लेख्य जनसमुहाच्ये मते निरूपण्यासाठी प्रश्नावली या साधनाचा वापर करणे अतिशय महत्त्वाचे आहे.

लिखित स्वरूपात दिलेला प्रतिशोध मागने प्रश्नावली द्वारे सामान्यपणे प्रश्नावली मागजे प्रश्नांची उत्तरे प्राप्त करून घेण्याची पध्दती असून लिखित प्रश्न पत्रिकांचा उपयोग केला जातो. त्या प्रश्नांची उत्तरे उत्तरद्वयने प्राप्तवाची असतात.

प्रमुख निष्कर्ष

१. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ नुसार शाळांनी शाळांचे २५ टक्के प्रवेश मागता शिक्षकांच्या मोसल दिले जातात.
२. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ नुसार शिक्षणाचा सर्व केंद्र सरकार करते.
३. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ नुसार, विद्यार्थ्यांना शाळेत प्रवेशासाठी द्याव्या पुरावा सादर करण्याच्या कालावधी बंधन नाही.
४. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ नुसार, विद्यार्थ्यांना शाळेत प्रवेशासाठी द्यावा पुरावा सादर बंधनकारक नाही.
५. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ नुसार, त्या अंमलबजावणी मध्ये वपाचे पुरावे, वर्षभर प्रवेश, जाळा बदल अशी विविध आचरण केलात.

[Signature]
Principal

९. शिक्षणापासून वंचित बालकांना बसणेनुसार इतरतेत प्रवेश देणे हे आग्रहात आहे.
 १०. शिक्षणापासून वंचित बालकांना बसणेनुसार प्रवेश दिल्याने समायोजन व अध्ययनविषयक अडथळे येतात.
 ११. बालकांना बसण्याच्या पुराण्या अभ्यासी प्रवेश देण्या संदर्भात कडक नियम राहिले.
 १२. शाळा बालकांमूळे विद्यार्थ्यांच्या उपस्थितीविषयक, शैक्षणिक प्रगती विषयक, समायोजन विषयक अडथळी येतात.
 १३. सर्व शिक्षकांच्या मते, विशेष बालकांना सामान्य शाळेत प्रवेश दिला जातो.
 १४. विशेष शाळांच्या अस्थापनासाठी शिक्षकांना परिश्रम दिले जात नाही.
 १५. शिक्षकांची समान मंवे उपलब्ध याची संपूर्ण वंचित व दुर्बल बालकांना राखीव जाणू देण्यात येत आहे.
 १६. सार्वजनिक सर्वेक्षण मूल्यमापनात विद्यार्थ्यांची अनुपस्थिती, उदासिनात, स्थलांतर व विशेष बालके या अडथळी येतात.
 १७. शाळा व्यवस्थापन समितीच्या स्थानिक राजकारणातून आर्थिक साधनयोजनातून शालेय कामकाजासमवेत अडथळे आणले जातात.
 १८. शिक्षक दुर्बल व वंचित बालकांतील बालकांना शाळेत आणण्यासाठी विविध उपक्रम राबवतात.
 १९. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ मूळे शिक्षणापासून वंचित अनेक बालके शाळेत प्रवेशील घाली आहेत.
 २०. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ च्या संपूर्ण बाबीची अंमलबजावणी होत नसल्याने बाल मुक्ती आहेत.
 २१. सर्व शिक्षकांच्या मते, शिक्षणाधिकार कायदा २००९ च्या अंमलबजावणी बदल आवश्यक आहेत.
 २२. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ च्या अंमलबजावणी योग्य प्रशासन व निवृत्तताचा अभाव आहे.
 २३. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ च्या अंमलबजावणी योग्य प्रशासकीय सुसुजता नाही.
- शिफारसी**
१. बालकांच्या बसणे पुराणे उपलब्ध करण्याची व्यवस्था करण्यात यावी.
 २. विद्यार्थ्यांचे प्रवेश ऑन लाईन करण्यात यावेत.
 ३. विद्यार्थ्यांच्या स्थलांतराच्या संदर्भात त्यांच्या पुर्वीच्या शाळेतून प्रगती व मूल्यमापनाच्या सर्व नोंदी नवीन शाळेत शिक्षकांची व्यवस्था करावी.
 ४. १५ वर्षे वय पूर्ण झालेल्या परंतु शिक्षणापासून वंचित बालकांना स्थानिक शाळांनी व्यवस्था करण्यात यावी.

(Signature)
Principal

१. बायानुसार इयत्तेत प्रवेश दिल्यावर विद्यार्थ्यांना आवश्यक पूर्वज्ञान प्राप्त करून देण्याची स्वतंत्र व्यवस्था करण्यात यावी.
 २. बालकांच्या वयाच्या पुढच्या संपर्की कडक नियम करावे.
 ३. विद्यार्थ्यांची उपस्थिती व शैक्षणिक प्रगती या बाबींवर भर द्यावा.
 ४. विशेष बालकांना अध्यापन करण्यासाठी शिक्षकांना प्रशिक्षणाची व्यवस्था करावी.
 ५. शास्त्रपूर्व सर्वेकाम मूल्यमापनात भागल केल्या जाणाऱ्या सर्व बाबींचा विकास घडवण्यावर भर द्यावा. जेणे करून शिक्षकांना कार्यवाहीची मूल्यमापन घ्यायची लागणार नाही.
 ६. जाळा अवस्थापन समित्यांमधील सार्वजनिक राबडारणापसून अतिरिक्त टेंव्यावासाठी नियम करावे.
 ७. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ च्या प्रत्येकसाठी प्रत्येकमाध्यमांचा सोट्या प्रमाणात वापर करावा.
 ८. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ च्या अंमलबजावणीतील मुद्दे दूर करावेत.
 ९. अधिकारी वर्गावर योग्य निबंधनाची व्यवस्था करावी.
 १०. शिक्षणाधिकार कायदा २००९ च्या अंमलबजावणीत सुसुत्रता आणावी.
- संदर्भग्रंथ सूची
१. जेकर, डॉ. प. वि. व जोशी डॉ. शोभा बी २००७, कुटी संशोधन व नवोपक्रम, औरंगाबाद. मूल्यही प्रकाशन
 २. वाडट, डॉ. भा. गो. शैक्षणिक संशोधन पुणे: क्लिनिकल प्रकाशन बी/१/१ स्थानेचा संसाधनी, दसबाडी, पुणे ४०
 ३. घोरमोडे डॉ. के. यु. व घोरमोडे डॉ. यत्ना २००८ शैक्षणिक संशोधनाधीनमुल्लतवे (प्रथम आवृत्ती) नागपूर, विद्या प्रकाशन
 ४. मिश्रा, वि. व (एप्रिल २०११), (द्वितीया आवृत्ती), पुणे जिन्य नुतन प्रकाशन
 ५. पंडीत, व. वि. (२०१०, फेब्रुवारी) (प्रथम आवृत्ती) पुणे जिन्य नुतन प्रकाशन
 ६. बुक्याध्यापक मार्गदर्शिका भाग २ (२थम आवृत्ती, २०१३ फेब्रुवारी) पुणे: महाराष्ट्र राज्य शैक्षणिक संशोधन व प्रशिक्षण परिषद
 ७. बालकांचा सोफत व सक्तीच्या शिक्षणाचा अधिकार अधिनियम २००९ स्वामी रामानंद तीर्थ मराठवाडा संशोधन संस्था औरंगाबाद, औरंगाबाद-साकार पुण्यासय, प्रथम आवृत्ती-जुलै २०१०

[Signature]
Principal

८. संशोधन अभियान, पुरक वाचन साहित्य, सर्व हक्क प्रकाशकाच्या स्वार्थाने प्रथम जावृती-फेब्रुवारी २०११.

९. छानमंथः परिषदा पदवी विशेषांक ५ सप्टेंबर दिनांक दिन संपादक : योगेश विनायकराव पाटील ५ सप्टेंबर २०१० वर्ष १० वे अंक ५ औरंगाबाद.

10. University News- A Weekly Journal of Higher Education, Association of Indian Universities (2010, November 22-26). Vol-48. ISSN-0566-2257. New Delhi

11. www.opc.in

12. www.rte2009.com

13. www.maharashtra.gov.in

14. www.meritnation.com

15. www.articles.timesofindia.indiatimes.com

16. www.educationworldonline.net

...

Principal

LIST OF REASERCH PAPERS

Sr. No.	Author Name	Year	Title of the Paper/ monographs	Full Journal Title/article	Vol. No. Page No./ DOI No.
1	Snehal Subhash Waykos	2017	भौगोलिक सहकारीत योग प्रशिक्षण केंद्राचा योग प्रशिक्षण निबंधक योगदानाचा अभ्यास	Sambodhan Chetana, Mumbai, ISSN 2319-5525	Vol. No.6, पृष्ठ सं. 26-29 Issue No. 11, 1 Sept. 2017
2	Snehal Subhash Waykos	2017	Problems & Challenges in Higher Educational System in India	Sambodhan Chetana, Mumbai, ISSN 2319-5525	Vol. No.6, पृष्ठ सं. 56-59 Issue No. 11, 1 Dec. 2017
	Snehal Subhash Waykos	2017	Principles of Inclusion & Necessary Resources	G.E.S.'s College of Edu., Sangamner, ISSN 978-81-931310-3-3	Vol. No.1, पृष्ठ सं. 46-52 Issue No. 1, Dec. 2017
4	Snehal Subhash Waykos	Feb 2023	Objectives of National Education Policy 2020 regarding Higher Education & Teacher Education	2 Days National seminar on "NATIONAL EDUCATION POLICY – 2020: AND IT'S IMPLEMENTATION" 16th & 17th, February 2023	ISSN: 978-93-84963-35-2 Page 147 to 158

Principal

Vile Parle Women's College of Education (Aut)
 Dombivli (West), Dist. Thane, Maharashtra

Objectives of National Education Policy 2020 regarding Higher Education & Teacher Education

Dr. Snehal Subhash Waykos, Assistant Professor

Vilas Tambe College of Education, Damburwadi (Dist), Tq - Junnar, Dist- Pune

Introduction:

'Education' plays a significant & remedial role in improving & balancing the country's socio-economic framework. National Education Policy 2020 envisions an India-centric education system that provides high-quality education to all, thereby transforming India sustainably into an equitable and vibrant knowledge society in the world.

Major Education Initiatives by Government of India:

1. In May 2020, Government launched PM e-VIDYA, a program for multi-mode access to digital/online education.
2. The government allocated INR 59,845 crore for Department of School Education and Literacy in Union Budget 2020-21.
3. India announced Revitalizing Infrastructure and Systems in Education (RISE) by 2022 with a proposed outlay of INR 3,000 crore.
4. Under Union Budget 2020-21, the government proposed apprenticeship embedded degree/diploma courses by March 2021 in about 150 higher educational institutions.
5. Around two crore candidates completed training in 254,897 registered training centers under the PradhanMantriGramin Digital SakshanaAbhiyan (PMGDISHA) as of February 2020.
6. India promoted a new scheme 'Study in India' to attract foreign students to higher educational institutions.
7. With an outlay of INR 6,655 crore, the government approved Skills Acquisition and Knowledge Awareness for Livelihood Promotion (SANKALP) and Skill Strengthening for Industrial Value Enhancement (STRIVE) in a bid to boost the Skill India Mission.
8. The GOI initiated the Ek Bharat Shreshtha Bharat (EBSB) campaign to increase engagement between states, union territories, central ministries, educational institutions and public.
9. Introduction of 'BetiBachao, BetiPadhao' program in October 2014.
10. Introduction of Kasturba Gandhi BalikaVidyalyaya (KGBV) scheme in August 2014.

Background of New Education Policy 2020:

In January 2015, the government had initiated a consultation process to formulate a New Education Policy. Committee for the preparation of the DNEP has taken consideration of expert opinions, field experiences, empirical research, and stakeholder feedback for an inclusive, participatory and holistic approach. Draft NEP is primarily based on the foundational pillars, namely Access, Affordability, Equity, Quality, and Accountability. Committee received over 2 lakh suggestions from 2.5 lakh gram panchayats, 6,600 blocks, 6,000 Urban Local Bodies (ULBs), and 676 districts. After the submission of the Draft Report, the State Governments and various Ministries were invited to give their opinions on the Draft National Education Policy 2020. Committee held meetings with State Education Secretaries of School Education and State Secretaries of Higher and Technical Education. An Education Dialogue was also

47

organized with MP's of Andhra Pradesh, Telangana, Tamil Nadu, Puducherry, Kerala, Karnataka, and Odisha.

National Education Policy (NEP) 2020 :

On 29th July 2020, the Government of PM Narendra Modi approved the '**National Education Policy 2020** with an aim to transform India's education system by 2040. After a gap of 34 years, NEP has put in place a slew of education reforms in both the higher education & school education. It intends to bring a systematic reform in the education sector rather than an incremental reform. NEP 2020 is the first education policy of the 21st century & aims to address our country's current developmental imperatives. Policy proposes the revision & revamping of all aspects of the current education structure, including its regulation & governance, to forge a new education system that is on par with the aspirational objectives of 21st century education. New Education Policy also renamed the Ministry of Human Resource Development (MHRD) as the **Ministry of Education** in a bid to bring the focus back on education and learning.

Principles of National Education Policy (NEP) 2020 :

1. **To Access, Equity, Quality, Affordability, & Accountability.**
2. Education system should develop good human beings with rational thinking, compassion, empathy, courage, resilience, scientific temper, creative imagination, and ethical values.
3. Recognizing, Identifying, and Strengthening the unique capabilities of each student
4. Promoting each student's holistic development in both academic and non-academic spheres
5. Achieving Foundational Literacy and Numeracy in all students by Grade 3
6. Flexibility for learners to choose their learning trajectories and programs, and thereby choose their paths as per their talents and interests
7. No hard separations between arts and sciences, curricular and extra-curricular activities, vocational and academic streams, among others to eliminate harmful hierarchies and silos in areas of learning
8. Multi-disciplinary and a holistic education across the sciences, social sciences, arts, humanities, and sports to ensure the unity and integrity of all knowledge
9. Promotion of Multilingualism and the Power of Language in learning and teaching
10. Life Skills such as communication, teamwork, cooperation, and resilience
11. Regular Formative Assessment for learning instead of summative assessment
12. Full Equity and Inclusion as the basis of all educational decisions
13. Teachers and Faculty as the heart of the learning process
14. 'Light but Tight' regulatory framework to promote integrity, transparency and resource efficiency of the educational system
15. Encouraging innovation and out-of-the-box ideas through Autonomy, Good Governance and Empowerment.

Objectives of National Education Policy 2020 regarding Higher Education & Teacher Education Higher Education:

Holistic & Multi-disciplinary education in an undergraduate program with multiple exit options where the bachelor's degree can be 3 or 4 years

1. Phil. (Master of Philosophy) courses to be discontinued.
2. PG programs can be 1 or 2 years.
3. The National Testing Agency will conduct entrance examinations for admissions to universities across the country, apart from the JEE Main and NEET.

4. Establishment of Academic Bank of Credits (ABC) to facilitate Transfer of Credits.
5. Setting up Multidisciplinary Education and Research Universities (MERUs) as models of best multi-disciplinary education of global standards.
6. Establishment of National Research Foundation as an apex body for fostering a strong research culture and building research capacity across higher education.
7. Establishment of Higher Education Council of India (HECI) to regulate higher education by preparing the same set of regulations, accreditation and academic standards for private & public institutions. The HECI will have following four independent verticals.
8. National Higher Education Regulatory Council (NHERC) for the regulation of higher education, except medical and legal education.
9. General Education Council (GEC) for setting standards.
10. Higher Education Grants Council (HEGC) for funding and financing of colleges and universities.
11. National Accreditation Council (NAC) for accreditation.
12. The HECI will replace the existing National Council for Teacher Education (NCTE), All India Council for Technical Education (AICTE) and the University Grants Commission (UGC).
13. Phasing out the 'Affiliation System' at university level over a period of 15 years.
14. Increasing Gross Enrolment Ratio (GER) in higher education from the current 26.3% to 50% by 2035.
15. Adding 3.5 crore seats in higher education.

Teacher Education

1. By 2023, minimum qualification for teachers will be 4-year integrated B.Ed degree.
2. Emphasis on strengthening & transparency of teacher recruitment process.
3. NCTE to formulate a new & comprehensive National Curriculum Framework for Teacher Education (NCFTE).
4. NCTE to frame National Professional Standards for Teachers (NPST).

Other Objectives

1. Establishment of National Education Commission.
2. Establishment of Special Education Zones (SEZs) to improve education among underrepresented groups in disadvantaged regions.
3. Gender Inclusion Fund for improving & providing education for female & transgender children.
4. Establishment of National Educational Technology Forum (NETF) as a platform to facilitate the free exchange of ideas on technology usage in education.
5. National Assessment Centre 'PARAKH' will assess the students.
6. Establishment of new language institutions such as 'Indian Institute of Translation & Interpretation', 'National Institute/Institutes for Pali, Persian and Prakrit'.
7. Establishment of National Mission for Mentoring, National Book Promotion Policy, National Mission on Foundational Literacy & Numeracy.
8. Increasing the education expenditure from the current 4.6% to 6% of the GDP at the earliest.
9. Massive usage of technology in education planning, teaching, learning & assessment.

Handwritten signature

Conclusion:

Objectives of NEP 2020 are provided from a broader perspective & it's not mandatory for state governments to follow them both central & state governments can make their own laws on education, the proposed reforms can only be implemented if both the governments work collaboratively. So, this will not happen immediately. Central Government has set a target of 2040 to accomplish the entire Policy. Central & state governments should substantially increase the spending on education to attain the goals with excellence & corresponding multitude of socio-economic benefits. Central Government is planned to organize subject-wise committees with members from relevant central & state ministries in order to develop implementation plans for each aspect of NEP. They will do action plans for multiple bodies, including HRD Ministry, NCERT, State Education Departments, Central Advisory Board of Education, School Boards & National Testing Agency, etc. Yearly joint reviews of progress of implementation of NEP will be conducted against the targets set. In 2030, a comprehensive review of the status of the implementation of the Policy in its entirety will be conducted. In the decade of 2030-40, the whole Policy will be in an operational mode, followed by another comprehensive review.

National Education Policy (NEP) 2020 is a big revolution replacing the 34 years old policy & envisioning bringing about much-needed modification in Indian Education System. NEP has maintained a delicate balance between the traditions & interdisciplinary approach. NEP has a potential to revamp skills of youth of our country & has all right tools that are needed to be competitive at the global level.

References:

1. https://www.education.gov.in/sites/upload_files/mhrd/files/NEP_Final_English_0.pdf
2. <https://www.allresearchjournal.com/archives/2020/vol6issue10/Part6/6-9-95-142.pdf>
3. https://www.researchgate.net/publication/362538441_Issues_and_Challenges_of_National_Education_Policy_NEP_2020_implementation_in_Teacher_Education
4. https://www.ugc.ac.in/pdf/news/2142241_NHEQE-Draft.pdf

Principal

 VVA Tatyasaheb Kore College of Education (B.Ed.)
 Dattarajwadi, Warananagar, Dist. Nashik

Principles of Inclusion & Necessary Resources

**Ms. Sochal Subhash
Waykar**

Assistant Professor,
Vilas Tambe College of
Education, Otur, Dist- Pune

Introduction-

Education is the systematic and deliberate process that equips the learner with knowledge, attainment of skills, values and attitudes which enables them to participate effectively in all spheres of life. Inclusion in education is an approach to educate students with special educational needs. Under the inclusion model, students with special needs spend most or all of their time with nondisabled students. Implementation of these practices varies. Schools most frequently use them for selected students with mild to severe special needs. By contrast, inclusion is about the child's right to participate and the school's duty to accept the child. Inclusion rejects the use of special schools or classrooms to separate students with disabilities from students without disabilities. A premium is placed upon full participation by students with disabilities and upon respect for their social, civil, and educational rights. Inclusion gives students with disabilities skills they can use in and out of the classroom. Fully inclusive schools, which are rare, no longer distinguish between "general education" and "special education" programs; instead, the school is restructured so that all students learn together. Inclusive education has been internationally recognized as a philosophy for attaining equity, justice and quality education for all children, especially those who have been traditionally excluded from mainstream education for reasons of disability, ethnicity, gender or other characteristics. While inclusive education has been implemented successfully in many countries, other countries are still in the process of achieving this goal. Inclusive education is defined by UNESCO as a process of addressing and responding to the diverse needs of all learners by increasing participation in learning and reducing exclusion within and from education. This means that all children have the right to a quality education that caters, to the extent possible, to their individual needs. In some

Principal

developing countries, the process of creating an inclusive system is more difficult. Factors such as lack of available funding, administrative and policy level support, and trained personnel pose challenges that can slow down progress.

Principles of Inclusion-

1. Teaching All Students-

There are many modes to uncover student knowledge and expand new ideas. By incorporating at least three different approaches in your instruction, you will have increased your student's learning outcomes by following factors

- Ask other teachers how they have taught or would teach a lesson. Try out new approaches, even if you may not have used that approach before.
- Share with your colleagues a lesson that you created and ask if they see evidence of the three learning styles being addressed or have any other ideas or suggestions. Learn from each other.
- Listen carefully to student's questions and comments. Learning is a dialogue between students and teachers, with both asking questions and seeking answers from each another.
- Allow and encourage students to feel comfortable enough to ask for more information, or to seek clarification of information that has already been given. Draw upon the prior knowledge and life experience that students bring to the classroom. Integrate their comments and questions authentically into discussion.
- Expect student's backgrounds and abilities to be different. Try to be considerate of these differences and help the students reflect on their individuality and to cultivate a sense of belonging in your learning community.

2. Exploring Multiple Identities-

Building confidence and affirming identity for students supports their learning. Students who are excited about themselves and other people, and who are inquisitive about the world around them will more easily learn to be compassionate and understanding of people who are different from them. They are less likely to hold negative feelings about others, if they are

comfortable with themselves and also with those who are different. Here are some ways to affirm and encourage student's identities.

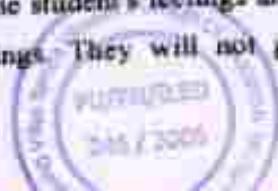
- Create activities that help students talk about, and feel pride in, themselves and their unique experiences
- Engage students in projects where they can talk about their experiences as it relates to the academic content, so that their experiences gain status by becoming part of academic knowledge
- Encourage all aspects of each student's individuality
- Create an environment where it is safe to wonder and investigate about self and others. Help students to see that none of us is a "final product!" Rather, we are all in a constant state of developing as learners and as members of our communities.
- Discuss all areas in which a student may find opportunities for success — academic, artistic, athletic, physical, emotional and personal.
- Help students understand the ways in which their identities and their experiences may be linked to their gender and sexual identity, their ethnicity and racial identity, or their religious beliefs and religious identity. Maintain a respectful environment among the students.

3. Preventing Prejudice-

All of us are influenced by the legacy of institutionalized inequalities that permeate history as well as the stereotyped ideas and images we encounter every day. The best way for an educator to address preconceived stereotypes and to prevent them from escalating into feelings of prejudice and bias is to create awareness. This can be done by discussing students' stereotypes in both large and small groups. These are a number of suggestions about how to create student awareness of stereotyped beliefs and inequality:

- Teach explicitly about histories of unfairness, or institutionalized inequality. Guide students in understanding that institutionalized inequality is not everybody's fault, but that it is everybody's responsibility to become aware, and to create fair and equitable learning communities.
- Talk about all of the student's feelings and attitudes. Do not ignore prejudicial behaviors or feelings. They will not go away on their own. Cultivate a

Principal

productive atmosphere of trust, examination and responsibility rather than one of guilt.

- Set clear boundaries and rules about behaviors that are based on prejudices, such as teasing, bullying or excluding. Set goals for an anti-racist, anti-sexist, anti-biased classroom or learning community. Work explicitly with students to create ways to recognize and interrupt discriminatory or biased language and acts. Be clear with students that you and they will benefit from an inclusive learning community.
- Help students to identify prejudicial behavior. We all put people, places and things into categories so that we can contextualize them in relationship to ourselves. But when we place a value on people that are less than the value we place on ourselves, we are prone to treat those people in an unfair manner.

4. Promoting Social Justice-

Here are some ways to promote social justice in your classroom:

- Help students compare situations of injustice in their own lives to larger social issues. For some students, their experiences of injustice are directly linked to larger social issues, such as access to equitable education, immigration rights and civic neglect of urban environments. For other students, these larger social issues will be "new" ideas with which to grapple.
- Encourage students to explore their perspective on issues within and outside their immediate communities and their relationship to the larger world.
- Ask students to explore why they think what they think and examine where they got their opinions. Have they taken other people's perspectives into account? Assist students in activities to gain accurate information or to see other perspectives.
- Ask students if every view has been represented in a given situation. Ask students to explore how they define "power," who have power, who doesn't, & examine issues of access to power. Use students' own experiences to explore power dynamics. Who has greater or lesser power on sports teams? In math or spelling or beauty competitions? In the classroom? In the school?
- Encourage students to develop a sense of civic responsibility.
- Bring these discussions into all subject areas. Don't limit your discussions to one day a week, month, or year.

Principal

- Help students develop concrete projects that are achievable and relevant in their own communities. Guide students in critically examining the misguided assumptions of taking on the role of "rescuer" in humanitarian aid/"charity work." Engage the voices and viewpoints of the communities with which the service learning is taking place.

5. Choosing Appropriate Materials-

It is important to choose books and materials that reflect accurate images of diverse peoples. Books, magazines, movies, web-based media and handouts can be guides for behavior and ideas, but they also have the potential to perpetuate some stereotypes. Read over all materials you are planning to use with students and decide if they promote a positive and appropriate image of people and themes.

6. Teaching & Learning about Cultures and Religions-

It is important that students learn about other cultures and religions in a positive and comfortable manner. This includes learning about the cultural and religious differences among their peers – as well as other cultures and religions that are more remote from their experiences. Some ways to do this are:

- Teach students the value of asking questions. As a teacher, model ways of asking respectful questions in the classroom or learning community. Encourage them to think about how to ask respectful questions of each other and to practice doing so.
- Discuss appropriate ways to ask questions about identity, religion, culture and race. Help the students use positive terms to gain information about others.
- Provide anonymous ways for students to ask questions such as an anonymous "question box" in a prominent place in the classroom. This is essential for a learning community that hopes to open dialogue. When students realize they may ask previously silenced questions, they can become more eager participants in their learning.

- Emphasize that culture is not a fixed or permanent condition. Society and culture are constantly changing. Languages, religions, rituals, traditions and ways of knowing change over time. People often appear very different now from how they may have appeared in the past. It is important for students to recognize the evolving nature of, and the inaccuracies of, previously assumed images.

7. Adapting & Integrating Lessons Appropriately-

It is important that educators be flexible in the adaptation of all the lessons in our curriculum as well as prescribed curriculum in general. Sometimes, the most teachable moments are unplanned and unscripted. Often pre-designed lessons are a good starting point for dialogues or critical thinking. Some ways to do this include:

- Do not assume that you can tell where students are from or how they identify just by looking at them, by the sound of their names or articles of dress. Remember race and ethnicity are social constructions, not scientific law.

Some other principles of inclusion are given below-

- Family-school partnerships
- Collaboration between general and special educators
- Well-constructed plans that identify specific accommodations, modifications, and goals for each student
- Coordinated planning and communication between "general" and "special needs" staff
- Integrated service delivery
- Ongoing training and staff development
- Leadership of teachers and administrators

Necessary Resources of Inclusion-

Way to increase achievement while decreasing costs, full inclusion does not save money, but is more cost-beneficial and cost-effective. It is not designed to reduce students' needs, and its first priority may not even be to improve academic outcomes; in most cases, it merely moves the special education professionals out of "their own special education" classrooms and into a corner of the general classroom or as otherwise designed by the

"teacher-in-charge" and "administrator-in-charge". To avoid harm to the academic education of students with disabilities, a full panoply of services and resources is required-

- Adequate supports and services for the student
- Well-designed individualized education programs
- Professional development for all teachers involved, general and special educators alike
- Time for teachers to plan, meet, create, and evaluate the students together
- Reduced class size based on the severity of the student needs
- Professional skill development in the areas of cooperative learning, peer tutoring, adaptive curriculum
- Collaboration between parents or guardians, teachers or Para educators, specialists, administration, and outside agencies
- Sufficient funding so that schools will be able to develop programs for students based on student need instead of the availability of funding.

Conclusion-

Right to Education Act 2009 ensures education to all children irrespective of their caste, religion, ability, and so on. It is essential to build an inclusive society through an inclusive approach. In doing so, we have challenged commonly held beliefs and developed a new set of core assumptions. Inclusion is more than a method of educating students with disabilities. It stresses that each child, regardless of the intensity and severity of his or her disabilities, is a valued member of society and is capable of participating in that society. A good inclusive education is one that allows all the students to participate in all aspects of classroom equally or close to equal. To meet the challenges, the involvement and cooperation of educators, parents, and community leaders is vital for the creation of better and more inclusive schools. The Government of India is trying to improve its education system focusing on the inclusive approach. The challenges can be overcome by raising awareness of human rights in communities and publicizing positive examples of disabled children and adults succeeding in inclusive education and in life beyond school as a result. We need to develop an inclusive design of learning to make the education joyful for all children so that the education for them is welcoming, learner friendly and beneficial and they feel as a part of it not apart from it. Therefore, Inclusion arose as a good solution to the question of how to educate these children more effectively.

[Signature]
Principal

Problems & Challenges in Higher Educational System in India

Mrs. Snehal Subhash Wajant

Ph.D. Researcher, Department of Education,
Dr. Jitendraji Ashokrao Mambhadi University,
Aurangabad

INTRODUCTION

Education is very important & essential for all human beings. No one would argue about the validity of this statement. But good education in various countries is very limited. Most of the times, the scarce resource of a good school education is only available to few elites of the society. This seems to be especially true regarding India. India has a gross enrollment rate of 24.5 percent. Gross enrollment rate represents the number of students that are opting to enroll to a higher education after graduating from high schools. This means that in 100 students, who finish high school education, only 19 will enroll for higher education. India's gross enrollment rate is around 6% below the current world average and over 50% below first world countries like the USA and Australia. The government aims to increase this percentage by at least 30 percent before the end of 2020. Before the government can do so, a great deal of critical analysis needs to be done about the importance of education accompanied by the implementation of new rules and regulations that could make the quality of education in India better. To start this great revolution, here is an in-depth analysis of what are the fundamental problems with India's educational system and how they should be changed. The major problems of education sector has been given below-

1. Gross enrolment pattern

At present, in India, there are about 1.90 crore students enrolled in various streams of higher education. Despite the large number of students studying in various streams, we have not seen any major shift in the productivity as skills and talents are deficient to support economic activities. Hence, there is a serious concern on employability of these educated persons. The gross enrolment ratio (GER) for higher education in India is 24.5 percent. However, the enrolment level varies across states. We also need to recognize that our enrolment level is far below several other countries. For example, according to a Report, GER is 23 per cent for China, 34 per cent for Brazil, 57 per cent for U.K., 77 per cent for both Australia and Russia and 83 per cent for the U.S. In this context, the attempt of Government authorities to increase the number of students by 2020 so as to reach GER of 30 per cent becomes a big challenge.

(Signature)
Principal

2. Lack of Hands-on Experience

Every year, a list of the world's top 200 universities is published. For year 2016-2017, only 3 Indian universities are in this list. This does not mean, however, that the country doesn't have a good standing. The number one thing to note about this is the fact that most universities that offer higher education focus on textbooks and they completely lack in giving students a hands-on experience. It's common knowledge that a child who does not have much exposure with other children often have difficulties in reaching basic milestones like talking, walking & many more. But a child that is exposed with adults and other children often have a faster time developing their skills. If a student is given thousands of books to read but not given enough time to apply what he has learned, he will not be able to develop his skills. On average, an engineering student has to study over 40 subjects; this is probably equal to around 6000 hours of attending classes and more than 300,000 pages of engineering information. Of the 6000 hours devoted to studying, only around 500 hours is actually spent on hands-on lab work. If the government wants to reach its goal of a 30% GER by 2020, the education in India should be more project-based or hands-on.

3. Student-teacher ratio-

Another challenge for improving the Indian education system is to improve the student teacher ratio. In India, this ratio is very high as compared to certain comparable countries in the world. For example, while in developed countries this ratio stands at 11.4, in case of India, it is as high as 22.0. It is even low in CIS (10.9), Western Asia (15.3), and Latin America (16.6). This brings the necessity to recruit quality teachers and strengthen the teachers required to handle classes. I also feel that like in developed countries where students are given part-time teaching assignments, we can also explore such possibilities in technical/higher education to handle lower level classes. It is also expected to help the students in meeting their education expenses partially.

4. Wrong Medium of Language

Most higher education institutions use English as a medium of teaching. But not all Indians use this language. In fact, most students don't even understand this language. The system of education in India should first focus on teaching using the mother tongue and move on to English upon higher education. There are countries like the Philippines that are now putting emphasis on teaching in the mother tongue. They only introduce the English language upon entering higher grade levels because they want to first focus on the child's core skills. This should also be implemented in India in order to empower our youth.

Principal

5. Uninspired Educators

Educators must inspire their students to want to do more in their lives. They should be able to help their students realize the importance of education. Educators must also be inspired in order to just that. Not all educators have the inspiration to pass on to their students. There are teachers who actually go by the thinking that they will get paid whether or not their students learn from their classes. Unfortunately, this is a common thinking for most educators in India. Not that they don't know what they are doing. It's just that they don't have the necessary incentive to strive to be better at the profession they chose to do. The government should find a way to give educators a reason to be excited to teach every day. One good example would be opening up the classroom to the world to see. Some universities in other countries have what they call an "open day" wherein parents can actually go to the classrooms to see what their kids are learning in school. This kind of event can help inspire teachers to do more in order to build their reputation.

6. Educators not Salaried Enough

The government should also focus on providing great benefits to educators. In fact, most educators are not efficiently trained because the government doesn't have enough resources to pay trained educators. Moreover, their pay grades are way too less than those of developed countries. This reason makes most of the students, move away from taking education related jobs or academe. Till the time the perks associated with teaching are not high, the people associated with the teaching profession will be of mediocre class. In order to improve education in India, the government should put emphasis on training educators and providing them with great benefits.

7. Lack of Relevant Industry

Today India is known for the service industry. The days are gone when students wanted to be doctors, engineers, architects and the like. Most of the students of today often end up in the service industry after completing higher education. With the rise of IT industries and BPO companies, Indian graduates usually end up as call center agents because of the high salary. If not in the IT industry, most Indian graduates of higher education often end up in an industry that has nothing to do about what they studied for more than 4 years in the university. In order to encourage students to further their studies and enter higher education, the government should create more industries. If a student knows that there is an opportunity to have a better standard of living by finishing a certain course or degree, the country's GER will definitely increase as planned.

Principal

Vile Parle Women's College of Education (B.Ed)
Duntarwadi(Ch) W. Zone, Dist. Pune

8. Infrastructure facilities

One of the factors why the capacity utilization is low in upcoming institutions is their inability to provide necessary physical infrastructure to run the institutions. The infrastructure facilities desirable to rank the institutions of better quality include real estate, state of the art class rooms, library, hostels, furniture, sports facilities, transport, commercial buildings, etc. We need to ensure apolitical private sector participation in the establishment of colleges for providing quality physical infrastructure.

9. Low Quality Institutions

Because of the very short supply of institutions that offer higher education, there seems to be a great increase of low quality institutions popping up like mushrooms over the country. Businessmen and politicians often start colleges that offer higher education because there is a huge demand for education. In various states in India, the number of colleges in the relatively small towns is overwhelming. This casts doubts about the motives of the people who put up these institutions. It is questionable whether they are in the higher education industry because of their passion to teach or if they are simply grabbing the opportunity to gain from getting admissions as well as donations. If the government wants to get a higher education GER, they should focus on regulating the incorporation of educational institutions. They should ensure that the higher education institutions in the country are there for the right purpose and not just to make a good profit.

10. No Focus in Building a Personality

India's higher education system does not focus on the student but the grade. Most institutions think that academic qualification and certification from a higher education institution is far more important than a building a personality. Most companies, however, would rather have an employee that is flexible and can work through adversities than have an employee that has good grades but no personality to show for. You can ask any HR department personnel and they will all agree to this. Even though their higher education grades are a good indication of a person's ability, these do not paint the whole picture. If the country wants to improve the educational system, they should provide more programs and workshops that can help build a well-balanced individual.

11. Accreditation & quality standards

In order to improve the skills and talent of our students, there is a need for raising the quality and standards of our education system. It is well-known that many of our professionals remain unemployed, despite lot of opportunities being open in the globalized world. One of the major factors is the lack of quality education resulting in qualified but not employable category. We

Principal

 Vijnanika Women's College of Education (B.Ed.)
 Barambada, Dist. Solapur, Maharashtra

need to introduce or activate the mechanism for rating and ranking universities/colleges. At present, there is no compulsion for institutions/colleges to get accreditation in India. Government has already mooted a proposal to introduce accreditation. We, therefore, require standard rating agencies to give accreditation to universities/colleges/schools.

12. Lack of Skill Sets

Students are not taught any specific skills that will benefit them in finding jobs. There are a lot of industries after graduation, but the companies don't hire employees without necessary experience. If only universities provide training and skill sets that could help them land jobs, more students will be willing to enroll for higher education. The educational institutions in the country should focus more on providing technical skills development. Instead of concentrating on higher education textbooks, schools should concentrate on providing trainings. Some skill sets that employers look for include computer know-how, decision-making, system analysis, sales and marketing. If the education system in India focuses on these skill sets, more students would be able to realize the importance of education.

13. Lack of Ambition

The Indian educational system does not inspire students to create better lives for themselves. Students lack the ambition to be better. They are satisfied to get high paying jobs without the ambition to actually be a good citizen. This is also the main reason why most graduates just end up taking high paying IT jobs. The salaries they get from BPO companies are relatively bigger compared to other industries. The government should design a school education system that will motivate them to create their own businesses and help out their fellow citizens in the future. Education should be a person's key to success in the future. With India's current educational system, there is no wonder why the country is still on top of the list when it comes to high rates in poverty. In order to move out from poverty, the government should reconsider its allocation of its resources. They should focus on providing better quality education in India. The government should provide more long-term projects that could sustain the quality of school education in the country. Once the education problem is addressed, all other problems stemming from it will also be addressed.

References-

<https://en.wikipedia.org>
<https://data.gov.in>
mhrd.gov.in/student-teacher-ratio
<http://www.searchallindia.com>
<https://www.linkedin.com>
conference.cusat.ac.in
<https://www.researchgate.net>

[Signature]
Principal

औरंगाबाद शहरातील योग प्रशिक्षण केंद्रांचा योग शिक्षण दिवसकाळ योगदानाचा अभ्यास

लेखक: सुभाष कापडकर

डॉ. ए. ए. शिंदे, शिक्षण क्षेत्र

३, चव्हाण चौक, औरंगाबाद, महाराष्ट्र, ४३१००२

प्रास्ताविक

आज मनुष्याने अंधार पगती केली आहे. औद्योगिक क्षेत्र, भौगोलिक क्षेत्र, नवमंडीन शोध इत्यादींमुळे मनुष्याचे जीवन अधिक सुखकर मुलम ज्ञाने आहे. त्याच्या या द्रव्यशील्या जीवनात त्याला स्वताकडे लक्ष द्यायला वेळच मिळत नाही. वैयक्तिक क्षेत्रात केलेल्या पगतीमुळे आज मनुष्याचे अदृश्य नक्कीच बदले आहे, परंतु त्याच्या या बदलेल्या आणुभात तो चारोचारच स्वस्थ, आरोग्यपूर्ण, तिरोगी जीवन जगतो का? आज ९९ टक्के लोक कुटुंबा ना कुटुंबा असागमे च्याधीने जकाडलेले आहेत. मनुष्य भौतिकदृष्ट्या सुखी असले परंतु जर आरोग्यच साध देत नसेल तर त्याच्या कामाची तो एकाच हाक शक्यार नाही. परीक्षांनी, स्वयो व राष्ट्राची पगती खुदेल. जा व्यक्तीला एकाच रहून आपले कार्य व्यवस्थित पाह पाह्यापडे असले आणि आजच्या दगदगीच्या जीवनात आरोग्यपूर्ण जीवन जगावचे असले तर त्याला योगदान्याम हा एकमेव पर्याय आहे.

संशोधन शिर्षक

औरंगाबाद शहरातील योग प्रशिक्षण केंद्रांचा योग शिक्षण दिवसकाळ योगदानाचा अभ्यास

सुहितकडे

१. औरंगाबाद शहरातील योग प्रशिक्षण केंद्रांद्वारे योगाचे प्रशिक्षण दिले जाते.
२. औरंगाबाद शहरातील योग प्रशिक्षण केंद्रांमुळे प्रशिक्षणाधीचे शारैरिक व मानसिक समस्यांचे निरोपण ज्ञाने आहे.

उद्दिष्टे

१. औरंगाबाद शहरातील योग प्रशिक्षण केंद्रांविषयी माहिती मिळविणे.
२. औरंगाबाद शहरातील योग प्रशिक्षण केंद्रांच्या कार्यप्रणालीचा आढावा घेणे
३. औरंगाबाद शहरातील योग प्रशिक्षण केंद्रांद्वारे कोणत्या सर्वाधिक लाभ जाणून घेणे
४. योग शिक्षणाचे महत्त्व जाणून घेणे.
५. प्रशिक्षणाधीच्या आहार मर्यादीविषयी माहिती मिळविणे

(Signature)
Principal

Vishal Tembe Women College of Education (B.Ed.)
Dundarwad, Dist. Aurangabad, Dist. Aurangabad

परिचलना

१. औरंगाबाद शहरातील योग प्रशिक्षण केंद्रांत प्रवेशित झालेल्या व्यक्तींचे आंतरिक व बाह्यिक स्वास्थ सुधारणे .
२. औरंगाबाद शहरातील योग प्रशिक्षण केंद्रांमुळे प्रशिक्षणाधीष्ठ व्यक्तीमत्त्वात विकास झाला आहे .
३. योग शिक्षणाचा आर्थिक-तंदुस्तीसिध्दाय स्मरणजुक्ते, एकाग्रता या गोष्टींशी काहीही संबंध नाही .
४. योग प्रशिक्षण केंद्रांमध्ये मिळालेल्या योग प्रशिक्षणांमुळे प्रशिक्षणाधीष्ठे दैनंदिन स्वास्थ्य सुधारण्यामुळे रोजच्या कार्यपद्धतीवर सकारात्मक परिणाम होतो .
५. योग प्रशिक्षण केंद्रांतून प्रशिक्षण घेतल्यानंतर प्रशिक्षणाधीष्ठ्या प्रभावशाली तपण-तपचय कमी होतो .
६. योगासने फक्त शॉट-शॉटचा आस्वासासाठी उपयुक्त आहे .
७. औरंगाबाद शहरातील योग प्रशिक्षण केंद्रांतील प्रशिक्षणाधीष्ठा योग शिक्षणाचा फायदा होतो .

संशोधन पद्धती

प्रस्तुत संशोधनाकरिता संशोधिकेने सर्वेक्षण पद्धतीचा वापर केला .

संशोधन साधने

सांख्यिकी संकलनासाठी संशोधिकेने प्रशिक्षणाधीष्ठा करिता प्रश्नावली व प्रशिक्षकांकरिता मुलाखत हे साधन वापरले .

न्यायार्थ निष्पत्ती

प्रस्तुत संशोधनाकरिता संशोधिकेने अर्थभाष्यता आधारित प्रासंगिक नमुना निष्पत्ती पद्धती वापरली .

निष्कर्ष

१. प्रशिक्षणाधीष्ठा ज्या आंतरिक व बाह्यिक अडथळी आहेत त्यांचे प्रशिक्षण केंद्रांमध्ये प्रवेश घेतल्यापासून बऱ्याच प्रमाणात निराकरण झाले आहे .
२. सर्व प्रशिक्षणाधीष्ठा सते, योगाभ्यास गुरू केल्यातपासून त्यांच्या व्यक्तीमत्त्वात विकास झाला आहे . सर्वांची एकाग्रता वाढून स्मरणजुक्तीत वाढ झाली आहे .
३. योगाभ्यासमुळे सर्वंच प्रशिक्षणाधीष्ठा तणावमुक्त जीवन जगत आहेत .
४. दैनंदिन कामकाज गुंफर व तुलभाते पार पडत आहे . त्यामुळे त्यांचा आत्मविश्वास वाढला आहे .

[Signature]
Principal

५. सर्व प्रशिक्षणाधी नियमित योगाभ्यासानुळे सुखी, सफाईची, आनंदी, निरोगी, दलाही जीवन जगत आहे.
६. प्रशिक्षणाधीच्या सौंदर्यातही वाढ झाली आहे.
७. सर्व प्रशिक्षणाधींच्या आहाराला सकारात्मक बदल झाले आहे.
८. अनेक प्रशिक्षणाधींना योगाभ्यासानुळे अनेक मोठ-मोठ्या आजारातून सुटका मिळाली आहे.
९. सर्व प्रशिक्षणाधींचे योगविषयी सकारात्मक मत आहे. योगाभ्यासानुळे अनेक फायदे झाल्याचे सांगण्यास सात आले आहे.

शिक्षकांची

१. विद्यार्थ्यांच्या सनादीत ज्ञान-संगण कमी जाणा एकराजा वाढायी, स्पर्धात्मक वाढायी, स्वाध्यायीत नेरान्य कमी जावे व जीवनाकडे पाहण्यास सकारात्मकता निर्माण जावी याकरीता योग शिक्षण अत्यंत महत्त्वाचे आहे. त्यामुळे जातनाते प्रत्येक विद्यार्थीला योग शिक्षण हा विषय अनिवार्य करावा. त्याकरीता स्वतंत्र तज्ज्ञिका व स्वतंत्र प्रशिक्षित शिक्षकांची तरतूद करावी.
२. अशा योग शिक्षण केंद्रांना जातनाते अनुदान जावे.
३. जातनाते योग शिक्षणासंबंधी काही उपकरणे घेतली जावेत आणि ते जातनाते बर्ग विविध उपकरणे घेताना त्यांना जातनाते सहाय्य जावे.
४. योग शिक्षणाच्या प्रसारासाठी जातनाते तसेच योग शिक्षकांनी प्रसार माध्यमांचा वापर करावा.
५. योग शिक्षणासंबंधी केल्या जाणाऱ्या संशोधनांना जातनाते प्रोत्साहन जावे तसेच त्यांना सहाय्य करावे.
६. योग शिक्षणासंबंधी करणाऱ्या असेल्या संशोधनाअंती दिग्गज आलेल्या वृत्ती दुर करणाऱ्यादी जातनाते उपसर्वांना करावी.
७. जातनाते योग केंद्रे सुरू करावी.
८. योग केंद्रांचे संख्या वाढवण्यामध्ये जातनाते तसेच एन्.जी.ओ. ने मदत करावी.
९. योग शिक्षणाचे महत्त्व लोकांना पटवून देण्यासाठी योग केंद्रांची प्रसार माध्यमांची मदत जावी.
१०. प्रत्येक संशोधनासाठी वेगवेगळे योग बर्ग असावे व त्यांच्या दधानुसार त्यांना शिक्षण देण्यात जावे.

Principal

Vilas Tambe Women's College of Education (WCE)
Bamburda (Dist) Tal. Amravati, Dist. Pune.

संदर्भ-ग्रंथ

१. पेंडके, प्र.मु. (२००५, ऑक्टो. १९) जिज्ञासाची तात्विक व संप्रत्ययाधीन भूमिका. नागपुर त्रिभुज पुस्तक प्रकाशन.
२. त्रिपाठे, वि.व. (एप्रिल. २०११) वैश्वीकरण संज्ञोचन पत्रिका. (चौथी आवृत्ती) पुणे त्रिभुज पुस्तक प्रकाशन.
३. पंडित, व.व. मोरे, म.मु. (२०१० जून) जिज्ञासाच्या संज्ञोचनात संख्याशास्त्राची परीक्षणाचा उपयोग.
४. वेणुगुण, ज. (२०१० जुलै) योगात्मक-आंतरिक व बाह्यिक स्वास्थ्याची गुणवत्ता. (अकरावी आवृत्ती) मुंबई-अभंगना प्रकाशन.
५. पद्मार्थकिय (१९६४ जुलै), योगशास्त्र, मुद्रा, क्रिया. (आठवी आवृत्ती), पुणे त्रिभुज पुस्तक प्रकाशन विभाग.
६. सेनेकर, वा. (२०११ जुलै १७). दैनंदिनी योगशास्त्र. (पाचवी आवृत्ती), औरंगाबाद-अर्थ हरक प्रकाशनकार्यालय.

...

(Signature)

Principal

Vivek Nartha Women's College of Education (B.Ed)
Dhulekarwad (Dhule) Dist. Jalgaon, Dist. Dhule

APPENDIX II: (RESEARCH AND ACADEMIC CONTRIBUTIONS)

1. Research Papers in Peer-Reviewed or UGC listed Journals (10 points per publication)

Sr. No.	Title with page no.	Journal	ISSN/ISSN No.	Impact factor, if any	No. of co-authors	Whether principal author/corresponding author/field	Self-appraisal score	API score Verified	Page No. of relevant document
1	The Role of E-learning; the Advantages & Disadvantages. 14/17, March -2018	IMEJ Ref-14/17, March - 2018 Shree Prakashan, Pune	e-Journal, ISSN 2277- 4262 Vol-7, Issue-3 March, 2018	5.744	-	-	25		14-19
2	Life Skills in Education International e-Journal Multidisciplinary Date 28/10/2020	IMEJ Ref-60/66,0-2020 Shree Prakashan, Pune	e-Journal, ISSN 2277- 4262 Vol-9, Issue-10 Oct, 2020	5.744	-	-	25		PG. 60-66
3	Seminar Method	IMEJ	e-Journal,	5.744	-	-	25		PG. 50-54

[Signature]
Principal

[Signature]
IQAC Co-ordinator

	International e-Journal Multidisciplinary Date 28/11/2020	Ref-50/S4,N-2020 Shree Prakashan, Pune	ISSN 2277- 4262 Vol-9, Issue -II Nov.2020							
4	उद्वेगशीलन शिक्षण व सहित जाणिवसंबंधी साहित्यी संशोधन आयोजित साधन विनिर्देश International Peer Reviewed Journal Date-1/12/2020	SJIF Ref- SRJHSEL/31/31/20 20	E-ISSN 2348- 3083 & P-ISSN -2349- 9664 Oct-Nov.2020 Vol.-8, Issue -42	6.251	-	-	25	PG, 10756- 10764		
5	राज. साहित्यिक, सांस्कृतिक Electronic International Interdisciplinary Research Journal Date- Nov/Dec.2020/6	amrat/ciirj Ref- amrat/ciirj.cert/No v-Dec-2020/6	ISSN 2277 - 8721 Nov-Dec- 2020, Volume-IX, Issues-VI	6.21	-	-	25	PG, 37-42		
6	सांस्कृतिक सांस्कृतिक, अंतरसांस्कृतिक - अंतरसांस्कृतिक Aarhat Multidisciplinary International Education Research Journal (AMIERJ) Date- Nov/Dec.2020/15	amierj Ref- Cert; amierj / Nov- Dec-2020/15	ISSN 2278 - 5655 Nov-Dec-2020, Volume-IX, Issues-VI	6.236	-	-	25	PG, 94-101		

[Signature]
Principal

ICAT Co-ordinator

7	विद्यार्थी, शिक्षक आणि समाज: आधुनिक आविष्कार International Inventive Multidisciplinary Journal Date- 28 Jan. 2021	SJIF Ref:- Inv.PC,IIMJ.J- 01/08	ISSN 23487135 Jan.-2021 Volume-9, Issues-1	5.85	-	-	25	PG, 53-64
8	E-GOVERNANCE; INNOVATIVE EDUCATION IMEJ: International Multidisciplinary E- Journal 28 FEBRUARY 2021	IMEJ: International Multidisciplinary E- Journal Ref:58/54, F- 2021	ISSN: 2277-4262 Vol-10, Issue-2,	6.992	-	-	-	PG, 44-49
9	E-governance in context of Education IMEJ: International Multidisciplinary E- Journal 28 July, 2021.	IMEJ: International Multidisciplinary E- Journal Ref:44/49, J- 2021	ISSN: 2277-4262 Vol-10, Issue-7	7.779	-	-	-	PG, 44-49
10	सांख्यिक आंदोलन आणि समाजिक आंदोलन 18 DEC.2011	SUIS State Level Conference	ISSN 2278-8808	-	-	-	-	J-11
11	आधुनिक शिक्षण तंत्रज्ञान, तो आणि शिक्षण	Sou.Nirmalabai Thopate college of Education,	ISSN 2394-5451	-	-	-	-	52-60

[Signature]
Principal

IGAC Co-ordinator

Vidya Sagar College of Education,
Bangalore. TEL: 080-26111111

	स्टडी/भाषा/विषय/कार्य समाप्ति/कार्य/कार्य DEC 2012	विषय	Publications अवधि VOL-I ISSUE-I						
12	समाप्ति/कार्य Date -22/12/2012	ISRJ JSPM Thathiwade Pune 33.	ISSN 2230-7050	0.2103	.	.	.	3	13-16
13	उद्योग/कार्य/कार्य/कार्य सुविधा 24-26 OCT-2013	SRJIS MAEERs MIT BEd College, Pune. National Level Seminar	ISSN 2319-4766	128-133
14	टीक/विषय/कार्य/कार्य/कार्य अवधि/कार्य Think College of Education, Pune 12 & 13 FEB. 2018	SRJIS Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies	ISSN; 2278-8608 P ISSN2319-4766 VOL-10 ISSUE-59	4.889	700-736
15	Role of Teacher in Students	SRJIS	International Conference Special Issue	6.380	.	.	.	3	84-85

IQAC Co-ordinator

Think College of Education, Pune
12 & 13 FEB. 2018

(Signature)
Principal

	Personality Development	MAEERs MIT B.Ed College, Pune.	2319-4766							
16	International Level Conference 11 & 12 March 2016 Role of School Counselor in Motivating Under Achievers H.G.M. Azam college of Education, Pune 27 & 28 Jan 2017	SIJIS Scriotary Ressarch Journal for Inardisciplinary Studies	E ISSN: 2278- 8808 P ISSN: 2319-4766 VOL-4 ISSUE: 32	6.177	-	-	-	-	561-565	
17	Music: Therapy & Physical- Mental Health Jan-Feb-2017	SJIF Think College of Education, Pune	ISSN 2278-8908 Volume -4/30	5.403	-	-	-	3	201-207	
18	Teacher's role as Counselor in development of students Personality	SJIF VIDYAVARTA, FRC of EDUCATION, Pravara Nagar, Lon	ISSN: 23189318 Special Issue	7.041	-	-	-	3	27-30	

IOAC Co-ordinator

[Signature]

Vidya Varta, Mahaveer College of Education (B.Ed)
Pravara Nagar, Lonar Road, Solapur - 431 001

[Signature]
Principal

Vidya Varta, Mahaveer College of Education (B.Ed)
Pravara Nagar, Lonar Road, Solapur - 431 001

19	Date: 10 & 11 Jan. 2020 Flood and Agricultural Distress; Kolhapur, Sangli and Saitara	AJANTA Sadjani Gadage Maitraj College, Karad	ISSN 2277-573 Vol. IX ISSUE-I	6,399	-	-	3	130-133
20	Date: 12 Feb. 2020 Tourism; Employment Opportunities and Agro Tourism Date 27 & 28 Feb. 2020	SJIF A.T. Jr. & Sr. College, Bhor	ISSN 2319-4366 Jan-Feb-2020 Volume-7, Issue-58.	6,380	-	-	3	55-60
21	मानविक शैक्षणिक शिक्षण IMEJ: International Multidisciplinary E- Journal 28 April, 2022.	IMEJ: International Multidisciplinary E- Journal Ref: 51/57.A-2022	ISSN: 2277-4262 Vol-11, Issue-4,	8,244	-	-		PG. 51-57
22	Multiple Intelligence Approach; New Technique- Teaching English IMEJ: International Multidisciplinary E- Journal 28 August, 2022	IMEJ: International Multidisciplinary E- Journal Ref: 26/31.A-2022	ISSN: 2277-4262 Vol-11, Issue-8,	8,244	-	-		PG. 26-31

IQAC Co-ordinator

Vidya Tandon, Varanasi, U.P. (Pin-221005)
E-mail: vidya_tandon@uev.ac.in

Principal

Vidya Tandon, Varanasi, U.P. (Pin-221005)
E-mail: vidya_tandon@uev.ac.in

23	<p>संज्ञिक, अर्थिक, शिष्टाचार व अर्थशास्त्र</p> <p>IMEDJ: International Multidisciplinary E- Journal 28 January 2023</p>	<p>International Multidisciplinary E- Journal Ref: 26/36,J-2023</p>	<p>ISSN: 2277- 4202 Vol-12, Issue-01,</p>	8,244	-	-	-	PG 26-34
24	<p>अर्थशास्त्र</p> <p>15 JAN, 2012</p>	<p>JSPM Rajshree College of Education, Thanebawade Pune</p>	<p>ISBN 978-93-81354-29-2</p>	-	-	-	-	167-172
25	<p>शैक्षणिक शिष्टाचार, अर्थशास्त्र व शिष्टाचार</p> <p>21 & 22 Feb. 2014</p>	<p>Sou. Nirmalatai Thorpate college of Education, Bhor State Level Conference</p>	-	-	-	-	-	108-111
26	<p>शैक्षणिक अर्थशास्त्र व अर्थशास्त्र</p> <p>11 FEB 2012</p>	<p>Sou. Nirmalatai Thorpate college of Education, Bhor State Level Conference</p>	<p>ISBN 978-93-81354-30-8</p>	-	-	-	-	116-120
27	<p>शैक्षणिक अर्थशास्त्र व शिष्टाचार</p> <p>29.30.31 Jan. 2015</p>	<p>Sou. Nirmalatai Thorpate college of Education, Bhor</p>	<p>ISBN 978-93-5067-521-4</p>	-	-	-	-	115-119

[Signature]
Principal

IQAC Co-ordinator

28	Developing Oral Skills among Blind Students 4 & 5 March 2016	National Level Conference H.G.M. Azam College of Education, Pune National Level Conference	ISBN 978-1-320-07-159-2	-	-	-	-	-	67-69
29	Role of IQAC in Quality enhancement of Higher Educational Institute 27 APR.2017	Anantnag Theopoto College, Bhor DNYANSARITA	ISBN 978-81-909640-11-5	-	-	-	-	-	23-32
30	शुद्धे मूर्तमिदं ; नमो जगत्प्रियाय श्रीशिवाय नमः 11 & 12 JAN. 2020	MAHER'S MIT B.Ed College, Pune. State Level Conference	ISBN 978-1-67817-290-9	-	-	-	-	-	128-129
31	Reforming Education through Constructivism 21 & 22 JAN. 2012	SNDDT and PG DEPT. of Education, Pune	-	-	-	-	-	-	35-38

IQAC Co-ordinating
 Vignya Prasad Wankar College of Education, (B.Ed)
 (Autonomous) 14, Anantnag, Dist. Bhor.

Principal
 Vignya Prasad Wankar College of Education, (B.Ed)
 (Autonomous) 14, Anantnag, Dist. Bhor.

(b) Translation works in Indian and Foreign Languages by qualified faculties,

(i) Translated Chapter or Research Paper, published by National/ Local level publishers, with ISSN/ISBN No, (3 points per chapter or research paper for Single Author)

Video Clips are Translated for SCERT

1) Video of Concept of Educational Research - Speaker-Dr. D. N. Sansanwale (Duration-19.8min.)

2) Video of Steps of Action Research - Speaker-Dr. D. N. Sansanwale (Duration-10.18min.)

3) Video of Report Writing for Action Research- Speaker-Dr. D. N. Sansanwale (Duration-33.48min.)

Sr. No.	Title of Chapter-Research Paper with page nos.	Type of book & Authorship	Publisher & ISSN/ISBN	Whether peer reviewed	No. of co-authors	Whether Principal author/	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of relevant documents

IQAC Coordinator
 Vilas Tambre Walters College of Education (W.T.C.E.)
 (Autonomous) 111, Narsee, Dist. Pune.

Principal

1	कृतिसंशोधन मेंटॉर हस्तपुस्तिका; Concept of Educational Research	DIKSHA APP	SCERT	-	-	-	Corresponding teacher/Guide	3	19.8min.
2	कृतिसंशोधन मेंटॉर हस्तपुस्तिका; चरण क्र. 2 Steps of Action Research	DIKSHA APP	SCERT	-	-	-	-	3	10.18min.
3	कृतिसंशोधन मेंटॉर हस्तपुस्तिका; चरण क्र. 4 Report Writing	DIKSHA APP	SCERT	-	-	-	-	3	33.48min.
Total								09	

IOAC Co-ordinator
Vishu Tumber, Institute of Education,
Gurukul (Dera) (Dist) Tarn Taran, Punjab

Vishu Tumber
Principal

Vishu Tumber, Institute of Education,
Gurukul (Dera) (Dist) Tarn Taran, Punjab

(d) E – Content –

Sr. No.	Title of Module	Level	Letter No.	No. of Pages	Self-Appraisal Score
1	कृतिंसोधन मॉडर हस्तपुस्तिका; पटक क्र. ९ कृतिंसोधन अहवाल लेखन DIKSHA APP-Online	SCERT	SCERT/Research/Action Research/2019- 20/2020-21/542 dated 15/02/2021	21	05
Total				Total	05

4. (a) Research Guidance (In the case of joint supervision points are to be equally shared)

(For PG/M. Phil. degree awarded 2 points per candidate, Ph. D. degree awarded 10 points, thesis submitted 5 points per candidate.)

Degree	Number of Enrolled	Thesis Submitted	Degree Awarded	API Score Claimed by the candidate	API Score verified	Page no. of relevant documents
M. Ed.	105	Yes	Yes	210		
M. Phil.						
Ph. D.						
Sub Total				210		

(c) Consultancy Projects (3 Points)

ICAC Co-ordinating Officer
Vidya Temple, Varanasi, College of Education (B.Ed.)
Bunehi Road (C-1), Vidya Temple, Varanasi

(Signature)
Principal

Vidya Temple, Varanasi, College of Education (B.Ed.)
Bunehi Road (C-1), Vidya Temple, Varanasi

Sr. No.	Title	Agency	Year of completion	Whether Co-PI	Amount Mobilized (Ru- Lakhs)	Self-Appraisal Score	API Score Verified	Page No. of Relevant Documents
1	Pre Service Teacher Education at Secondary Stage in Emerging Diverse Educational Context; Perspectives, Practices, & Prospects	संस्थान 15 A/4 Laxminarbaug Colony, Erandwana Pune-411004	42/04-05 01/01/2005			3		
Sub Total						3		

IQAC-co-ordinator
Vignesh Women's College of Education,
Dombivli (West) Dist. Maharashtra

Principal

Vignesh Women's College of Education (B.Ed.)
Dombivli (West) Dist. Maharashtra

WATER RESOURCE AND ITS MANAGEMENT IN AHMEDNAGAR DISTRICT (MS)

Francis Manohar Ramrath
Department of Geography,
Shri. Mulkeshwar College Nigdy,
Dahanu, Ahmednagar

Dr. Anshulu Bhauashubh Sujan
Principal, Vitis Tarde College of Education,
Dumbarwadi, Osh,
Sangli, Pune

Khatke Rajeshwar D
Department of Geography,
Bhikasa College,
Latur, Pune

ABSTRACT

Among the different component of natural environment, water is the most important component. Water is very important factor which is necessary for all living things. As well as water is a basic resource on the earth for all living organisms including mankind and for development and survival of plant community. This water 97 per cent has been locked in ocean as a saltwater, 2 per cent has been arrested by ice sheets and glaciers, 1 per cent fresh water present on the earth. This fresh water is various sources such as underground water and surface water. Amongst than underground water source such as springs, dug wells, tube wells are the prime sources which can supply water in dry season also. The surface water is found in rivers, streams, lakes, seas and ocean. The study region is Known as the core part of drought prone area of the state. As the region comes under rain shadow area, rainfall throughout the year is scanty and its distribution both spatial and temporal is not uniform. Due to the erratic nature of monsoon, presence of poor, low quality of soil and traditionally poor peasantry has led to the agriculture practice at subsistence level. The scarcity of water both surface and ground put limits for the development of irrigation facility in the region. The aim of present paper is to assess water resource and its management in Ahmednagar district of Maharashtra. The entire investigation is based on secondary sources of data. The secondary data obtained from District census handbook, District Gazetteers, District statistical department, Socio-economic review and district statistical abstract etc. Collected data is processed and presented in the forms of tabular and graphical. According to 2015 Socio-economic abstract of Ahmednagar district, district has 3 rivers, 3 big project, 8 medium projects, 89 small projects, 1587 percolation tanks, 104 Kolhapur type wares, 1166 storage tanks and 179268 wells.

Principal
Vitis Tarde Women's College of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi (Dist. Sangli, Dist. Pune)

INTRODUCTION

Water is a supreme product of a nature and which remains a lifeline of every living organism on the surface of the earth. We can found water in various places on surface of the earth, interior of the earth, in the atmosphere around the earth. This water on the surface of the earth also found in various forms e.g. solid, liquid and in the forms of vapors etc. major source of this water is rainfall. As well as water is one of the most precious natural resources and a key element in the socio-economic development of a country (Khullar, 2000). The significance of the water resource in regional economic development hardly needs to be emphasized (Phule, 2002). A person can live without food for a month, but it cannot live for a week without water. As well as animals require more water than human beings. Animals may live without food for more than 100 days but may die without water within 5-10 day (Rastogi, 1992). Water is used for variety of purposes. However drinking is the main use of water in the world. As well as there are various uses of water by agriculture, industry, electricity, domestic requirement etc.

OBJECTIVES

The main objective of the present research work is to have detailed study the water resource and its management in the study region.

DATABASE AND METHODOLOGY

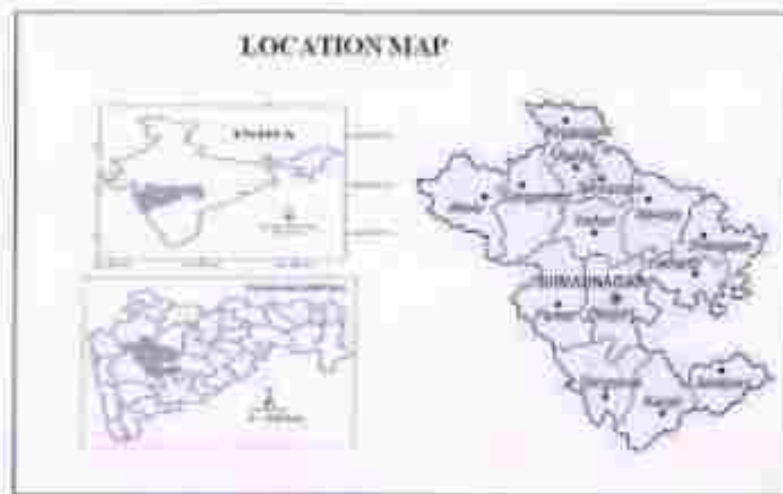
The data is collected from various sources, which includes both published and unpublished books, government publications and private publications. Data published by Government and non government agencies, research organizations, research studies formed the source of secondary data. Secondary data has been obtained from the District Census Handbook, District Gazetteers, District Statistical Department and Socio-economic Review and District Statistical Abstract of Ahmednagar District (2015). Collected data is processed and presented in the forms of tabular and graphical.

STUDY AREA

Ahmednagar district in western Maharashtra region of Maharashtra state is an economically and agriculturally developed area. In 1960-61, there were fourteen taluqs in Ahmednagar district. The highest peak as well as temple of this district is Kalsubai. Kalsubai is

located in Sahyadri Range. The neighboring districts to Ahmednagar district are Solapur (SE), Osmanabad (SE), Beed (SE), Amravati (NE), Nashik (NW), Thane (NW), and Pune (SW). The district 'Ahmednagar' is located middle part of the bank of Godavari and Mula river. This lays between 18°02'North / 19°09'North to 73°09'East 75° / 19.57; 74.2205' East longitude with an area of 1701836 hectares of land and in fourteen taluhas as per District Socio-Economic Review 2014 -15. It has an average elevation of 549 meters (1,801 ft.) from mean sea level. Physiographic, rainfall, soil, temperature, and drainage influences on agricultural land use pattern in this district. The underline basalt on disintegration and decomposition brought various agents had yielded three kinds of soils viz. Deep black, deep & shallow Alluvial soils in Pravara, Mula and Seem river basins. These rivers are main irrigation source of middle district areas. The rainfall is mainly due to rain shadow area in term of amount of rainfall average receives 571.5 mm in western and middle part of district but southern part of district six taluhas are totally drought prone area. Therefore these areas are mostly hilly and unirrigated. The variation in amount of rainfall influence on the water resource management in 2014-15.

ANALYSIS

This water is various sources such as underground water and surface water in the study region. Amongst than underground water source such as springs, dug wells, tube wells are the prime sources which can supply water in dry season also. The surface water is found in rivers, streams, lake. According to 2015 socio-economic abstract of Ahmednagar district, district has 3 rivers, 3

(Signature)
Principal

big project, 8 medium projects, 89 small projects, 1587 percolation tanks, 104 Kolhapur type wares, 1166 storage tanks and 179268 wells (Table 1).

Table 1: Ahmednagar District: Sources of Water

Sl. No.	Source	Number
1	Rivers	3
2	Big project	3
3	Medium project	8
4	Small project	89
5	percolation tanks	1587
6	Kolhapur type wares (KTW)	104
7	storage tanks	1166
8	Well	179268

Source: Socio-Economic Review and District Statistical Abstract of Ahmednagar District 2015.

1. Surface Water

Surface water is available on the surface of the Ahmednagar in the form of rivers, lakes, ponds, canal etc. However in the study region river comprise the most important source of surface water. Godavari and its tributaries such as Pravara and Mula etc., Sinn and Kulkadi are these river supplies water in the study region. These rivers are non perennial; therefore problem of shortage of water is experienced in summer season. Recently water has been regulated in the courses of Pravara from bhandardara and Nilavande dam, Mula From Mula dam and Kulkadi From Yedgaon Dam keeping them perennial. This has encouraged the development of lift irrigation schemes on their both banks.

2. Ground Water

The rain water percolates in the rocks, soils and is available to us as ground water. Well is a single and most important groundwater source of irrigation in the study region, because in the study region surface water is inadequate. From the tanks land is watered at latest till the end of March. Wells are rarely sunk in Malran or high level lands. But wells in the region contain small amount of water.

Handwritten signature
Principal

Sustainable Development and Management of Resources

For a sustainable development, especially where earth resources are involved, has to be judicious, to make sure that the resources are neither degraded nor overexploited to the point of exhaustion and non-generation. The most talked about resources of which the misuse is often alluded to, are the land, water, forests, minerals and fisheries. Some others, which are threatened, are the wildlife and several species of plants and animals. The biologists refer to an assemblage of a variety of life-forms in an area as its bio-diversity, an area of great concern. The preservation of bio-diversity has turned out to be an area of great concern not only nationally but even at an international level.

Water : Of the resources the most precious is water, almost as important as air, for all life forms. The global supply of available water is not unlimited, much of the global water is either in the form of saline water contained in the oceans or locked in polar ice and glaciers. As commonly known, the distribution of global mass of water is as follows:

Distribution of World Water	Million km ³	% of total
Water in the oceans	1,348.0	97.3
Fresh water	37.5	2.7

The total amount of fresh water for the humanity is 37.5 million km³. A large part of this water is concentrated in glaciers and polar ice and the remaining is distributed as follows. As seen in the table below.

	Volume in million km ³	% of fresh water	% of Total
Polar Ice & Glaciers	28.20	75.2	2.04
Ground Water< 800 m deep	3.74	10.0	0.27
800-4000 m deep	4.71	12.6	0.34
Lakes & Rivers	0.127	0.3	0.01
Soil moisture & Atmospheric vapour	0.704	1.9	0.05
Total	37.48	100.0%	2.71

Source- Central Water Commission, extracted from after " The Role of Dams in the 21st Century, June, 1992, United States Committee on Large Dams

Principal

The above table brings to us the limited availability of fresh water in the world. The situation in India - in fact in all countries in the monsoon regime - is not very optimistic. The total renewable fresh water availability in India is as follows:

Total Annual Renewable Fresh Water Availability in India

Total for India ————— 1869 million m³ (1869 km³)

Total utilizable water ——— around 1110 million km³

Surface water ——— 690 km³

Ground Water ——— 431 km³

The estimates of Central Water Commission of the water potential, i.e. renewal annual resource including ground water is 1869 km³, of which the usable potential is only around 60%. The difference between the potential utilizable water resource occurs because of various constraints like relief, seasonality of flow etc. The per capita availability, varying with population is less than 1,000 m³.

The consumption pattern of water is similar to other monsoon countries.

Share of Uses of Water in India

Agriculture ——— 85.3%

Industry ——— around 2%

Domestic ——— 5%

Per capita use of water is around 600 m³.

As can be seen, much of the water in India is used for irrigation purpose. This is typically in the case of monsoon countries. In Pakistan, for example 97% of the water is used for agriculture. In the USA, 27% of the available water is used for agriculture, while Germany hardly uses any water for agriculture. Farm cultivation is the major business of the people living in the study region. In Ahmednagar district 62 per cent (2011 census) of the people are engaged in agricultural activity. In Ahmednagar district rainfall is received from south west and retreating monsoons. District is situated in the western part of Maharashtra and it comes under the rain shadow region of the state. Hence, the rain received in the study region is irregular and scanty. Drought will be the permanent natural hazard in this region. There should be need applying new techniques of water harvesting and knowledge of bio-technology. Any kind of planning for development of agriculture sector would be incomplete and insufficient in the

absence of efficient water for the development of agricultural products. On the basis of earlier observations and after studying the availability of water resources and drought prone area, following suggestions should be incorporated in making strategies for rational and substantial development of water in the study region. Following some steps are more significant in the respect of water management.

1. Applying new methods of irrigation is very useful for the better development of agriculture in study area i.e. drip irrigation, sprinkler, perforated pipe etc.
2. At the meso-level we could better integrate ground water development comprising exploration assessment and sustainable exploitation, from remote sensing by hydrological and geophysical studies.
3. The most important thing is to increase the area under of forest. In recent out of total geographical area forest occupies 2.14 per cent area in the study region.
4. We could also consider at alternatives to traditional cropping practices, where feasible artificial recharge augmentation can be achieved by recharging wells and bores with good quality water from streams. With percolation tanks in semi-arid hard rock areas and with rainwater harvesting in urban areas.
5. The proper planning of water resource management is needed in the study region. Therefore number of methods should be apply for water conservation like well and tube well recharge, nala building, construction of dams and tank, kholapuri banchans etc.
6. Finally at the micro level each one of us should be a socially aware and responsible citizen, exercise water economy and promote and support water management practices.
7. To create among awareness the farmers about actual need of water for crop.
8. In minimum water to take crop production with better average.
9. To introduce the disadvantage of traditional watering method to farms.
10. To incline the farmers to utilize maximum modern tools and techniques for watering the crops i.e. drip irrigation system etc.
11. The Government should make easily available modern tools and techniques with minimum asking price in market.
12. To control the evaporation through sugarcane leaf or any other decomposable agricultural
13. To make aware the farmers about an importance of water.
14. Overwatering is strictly prohibited with appropriate law.

Principal
 Principal
 W. T. W. C. E. D.
 W. T. W. C. E. D.
 W. T. W. C. E. D.

Benefits of water Management

- Going on relax life with the help of water management.
- Irrigation sectors are increased
- To less the drought
- The water level is become well
- Water supply is done in a good manners
- We can take care of our future problems of water and less them
- Water management is a way from which we can preserve our natural asset in a good manners

The above aspect keeping in mind the water management particularly in agriculture sector should implement long term, medium term and short term plans for water conservations.

CONCLUSION

Water is very important factor which is necessary for all living things. As well as water is a basic resource on the earth for all living organisms including mankind and for development and survival of plant community. This water 97 per cent has been locked in ocean as a saltwater, 2 per cent has been arrested by ice sheets and glaciers, 1 per cent fresh water present on the earth. This fresh water is various sources such as underground water and surface water. According to 2015 socio-economic abstract of Ahmednagar district, district has 3 rivers, 3 big project, 8 medium projects, 89 small projects, 1587 percolation tanks, 104 Kollapur type wars, 1166 storage tanks and 179268 wells.

In this way after management is the best way for the use of Natural property of water. Water is gift of god as well as nature, water is a natural asset. So by human taking the vital role of water management water is a non-renewable thing and good life to all living creatures on the earth sustainable development is not success to without planning & help of water management. Thus water management is a basic need of this time.

REFERENCES

1. Arote S, Lawande S M and Gangorde (2012): The comparative study of rainfall and rainy days in drought prone areas of Nashik district (MS), A research paper proceeding souvenir of National Conference on 3-5 Dec. 2012, Organized by Dept. of Geography, SSC College Junnar, pp 143-145.

2. Bidwe N G (2012): Concept of Sustainable Development, A research paper proceeding souvenir of National Conference on 5-7 March 2012, Organized by Dept. of Geography Jamkhed Mahavidyalaya Jamkhed, pp 143-146.
3. Census of India (2011): District Census Hand Book, Solapur. Directorate of Census Operations, Maharashtra Bombay.
4. Government of Maharashtra (1997): Gazetteer of the Bombay Presidency, Solapur District, The Executive Editor and Secretary Gazetteers Department, Cultural Affairs Department, Government of Maharashtra, Mumbai.
5. Government of Maharashtra (2013): Socio-Economic Review and District Statistical Abstracts, Solapur District 2013. Directorate of Economics and Statistics, Government of Maharashtra, Mumbai.
6. Kailas J (2012): Sustainable Development for water resource Management, A research paper proceeding souvenir of National Conference on 5-7 March 2012, Organized by Dept. of Geography Jamkhed Mahavidyalaya Jamkhed, pp 112-114.
7. Khullar, D. R. (2000): India: A Comprehensive Geography, Kalyani Publishers, New Delhi.
8. Phule, B. R. (2002): Pomegranate Cultivation in Solapur District: A Geo-economical Analysis, Unpublished Ph. D. Thesis Submitted to Shivaji University, Kolhapur.
9. Rastogi, V. B. (1992): Modern Biology Vol. II, Piyush Printer Publishers Pvt. Ltd., New Delhi, p. 676.
10. Reide H N & Pawar F R (2012): Water Resource Management, A research paper proceeding souvenir of National Conference on 5-7 March 2012, Organized by Dept. of Geography Jamkhed Mahavidyalaya Jamkhed, pp 100-102.

Principal
Vidya Tarini Women's College of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi (Dist) Solapur, Dist. Pimpri.

इयत्ता अकरावीतील विद्यार्थ्यांच्या हिंदी विषयातील व्याकरणाच्या वैयक्तिक संपादनावर रचनात्मक अध्यापन पद्धतीच्या सोपा-या परिणामांचा अभ्यास

डॉ. भाऊराज गोपाळ शिंदे
 प्राध्यापक
 विलास तंबे विलास महिला महाविद्यालय,
 दारुवाडी रोड, नं. ५०५, ति. अ. ४०००१६

सारांश

मानवान अंधाराकडून प्रकाशाकडे नेण्याचे काम शिक्षण करित असते. भाषा म्हणजे विचार, भावना, अनुभव, कल्पनाव्यक्त करणाऱे साधन असते. इयत्ता पंधरा ते दहावी च्या शालेय अभ्यासक्रमाचा आढावा घेण्यासाठी ईश्वरभाई पटेल समिती नेमली गेली. यांच्या शिफारसीनुसार इयत्ता पंधरावी ते दहावी पर्यंत भाषा विषय अनिवार्य केला गेला. यामुळे या विद्यार्थ्यांस भाषेचा सर्वांगीण अभ्यास करता येईल व याचा योग्य उपयोग विद्यार्थ्यांना जीवनात होईल असे मांडण्यात आले. सन १९८६ मध्ये राष्ट्रीय वैयक्तिक योग्य जाहीर केले. त्यानुसार तयार करण्यात आलेल्या आराखड्यात शालेय स्तरावरील अभ्यासक्रमात भाषा विषयाला महत्त्वाचे स्थान दिले गेले. आजची शिक्षण पध्दती ही पूर्णपणे शिक्षक केंद्री आहे. शिक्षकाकडून असलेले ज्ञान शिक्षक विद्यार्थ्यांना देत असतो. यामध्ये विद्यार्थी अक्रियाशील होतून ज्ञान गणन करित असतो. त्याला आपले विचार, मत, कल्पना मांडण्याचा वाव मिळत नाही आणि भाषा विषयात त्यांच्या मूलभूत संकल्पना स्पष्ट व ज्ञानामुळे विद्यार्थ्यांना भाषाशास्त्राचा विषय कठीण वाटू लागतो. म्हणून भाषाशास्त्राचा विषयाचे ज्ञान देताना विद्यार्थ्यांना कृतीयुक्त व अनुभवाधिष्ठित ज्ञान दिले पाहिजे यामाठी शिक्षकांनी रचनात्मक पद्धती उपयोगात आणली पाहिजे. ज्ञानाच्या रचनेमध्ये दोन घटक मात्वाचे दुरुतात. त्यातील पहिले म्हणजे विद्यार्थी स्वतःच्या पूर्व ज्ञानाच्या व अनुभवाच्या आधारे नवीन ज्ञानाची रचना करणे व दुसरे म्हणजे विद्यार्थ्यांनी अध्यापनामध्ये सक्रीय सहभाग घेणे या पद्धतीत अध्यापनकर्ता नवीन अध्यापन परिस्थितीमध्ये त्यांच्या मदत असलेल्या ज्ञानाचा उपयोग करतो व तशीतून नवीन ज्ञानाची रचना करतो. रचनात्मक पद्धतीमुळे विद्यार्थ्यांना आपले मत, विचार, कल्पना मांडण्याचा मौखिक मिळतो. तसेच सहकाऱ्यांशी समान्य मांडण्याचा मौखिक मिळतो. एकदम समस्या न सोडवता हळूहळू कायरी-यायरीने समस्येचा विचार करतो. या सर्व वैशिष्ट्यांतून आपल्या असे लक्षात घेते की, या पद्धतीमुळे विद्यार्थ्यांना विचार करण्यात, विचार मांडण्यात, विचार प्रवर्तक बनविण्यात मान होतू असते.

Principal
 Vilas Tibbe Women's College of Education (M. Ed.)
 Daruwasdi Road, Tal. Jambhe, Dist. Pune.

प्रस्तावना

इसका पहिली ते दहावी च्या शालेय अभ्यासक्रमाचा आठव्या अध्यायासाठी इंश्वाराभाई पटेल समिती नेमली गेली . यांच्या शिफारशीनुसार इयत्ता पाठिंबी ते दहावी पर्यंत भाषा विषय अनिवार्य केला गेला . यानुळे या विद्यार्थ्यांना भाषेचा सर्वांगीत अभ्यास करायला सगळेच व याचा योग्य उपयोग विद्यार्थ्यांना जीवनात होईल असे मांडण्यात आले .

सन १९८९ मध्ये राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण जाहीर केले . यानुसार तयार करायला आलेल्या आराखड्यात शालेय स्तरावरील अभ्यासक्रमात भाषा विषयाला महत्त्वाचे स्थान दिले गेले .

जालिप अभ्यासक्रमात अनेक निरनिराळे विषय आहेत . माध्यमिक शालेय अभ्यासक्रमात हिंदी हा विषय मकरीचा आहे, तर उच्च माध्यमिक अभ्यासक्रमात हिंदी हा विषय ऐच्छिक आहे . अभ्यासक्रमातमध्ये हिंदी हा विषय असा आहे की, जो व्यक्तीच्या भाषात्मक बुद्धिला आव्हान देतो . हिंदीभाषीतील व्यक्तींमार्फत फ्लेक समस्या मोडविण्यासाठी बुद्धिला प्रचलन पडत असतात . एखाड्या समस्याविषयी विचार करणे, तर्क, अनुमान काढणे, सूचकांक करणे इत्यादी क्रिया बुद्धिलाल येतना व चालताना ते अग्राह्य आणि अर्थी भाषात्मक बुद्धि माला कार्यरत ठेवणे हेच भाषिक बुद्धिच्या विकासाचे मक्षण होय .

रचनात्मकता या शब्दाचा इंग्रजी मध्ये constructivism असे म्हणतात .

To Construct हा शब्द construire त्या लॅटिन शब्दापासून तयार झालेला आहे . याचा अर्थ आकार देणे, रचना करणे, संघटन करणे असा येतो . रचनात्मक पद्धतीमध्ये रचना करणे, संघटन करणे हा मुख्य भाग येतो . रचनात्मक अध्ययना मध्ये विद्यार्थी हा ज्ञानाची रचना करीत असतो . यालाच विद्यार्थी स्वतःच्या पूर्व ज्ञानाच्या व अनुभवांच्या आधारे नवीन ज्ञानाची रचना करीत असतो .

रचनात्मक ही पद्धत मूळतः विचार प्रवाही आहे यामध्ये "विद्यार्थी कस विकतो" हे निर्देशन करून स्वतःचा शरीरिय दृष्ट्या स्वतःचा अभ्यास केला जातो . "विद्यार्थी स्वतःच्या पर्यावरणाची जाणविका करीत जे ज्ञान असल्यात करतो . त्याला रचनात्मक ज्ञान म्हणतात . " विद्यार्थी यांच्या मतानुसार "व्यक्ती आपले ज्ञान, स्वतःसाठी रचतात व त्यासाठी ते अव्ययन अनुभवत कुतिलाल राहतात . ती कृतो म्हणजे नवीन शक्तिची अर्थापूर्णतेच्या पूर्व मनाकारता समीक्षित करून तिचे स्वातंत्र्य निर्देशन अतिशयत आल्यासाठी केलेली वैज्ञानिक कृतं असे" व्यक्ती पर्यावरणाची आंतरक्रिया करून करून ज्ञान प्राप्त करतो .

व्यापारीयकी यानी समान संस्कृतिक रचनात्मक उपरती म्हणजे " विद्यार्थ्यांच्या क्षेत्रात्मक क्षमतांचा विकास हा त्यांचा मिळणाऱ्या यामात्रिक पर्यावरणातून उपलब्ध होणाऱ्या संघर्षातून असतो . "

Blak
Principal

एक नागरिक या नात्याने सत्तासत्त जगण्यासाठी काही मूलभूत गोष्टींचे मागीक ज्ञान आवश्यक असते . जे ज्ञान देणारा हिंदी विषय जे साध्यानिक ज्ञानांतून विकसित जातो, असा विषयला मूलभूत विषय म्हणतात . हिंदी भाषा हा मूलभूत विषय असल्यामुळे अभ्यासक्रमात या विषयाचे स्थान महत्त्वाचे आहे . विद्यार्थ्यांच्या हिंदी विषयातील व्याकरणा हा उपघटक रचनात्मक अध्याप्त पद्धतीने शिकवल्यास विद्यार्थ्यांच्या शैक्षणिक संपादनावर होणा-या परिणामांचा अभ्यास सत्तर संशोधनात केला आहे .

संशोधनाची गरज

आजच्या शिक्षण प्रणालीत विद्यार्थ्यांना आपले विचार गत मांडायला वाय मिळत नाही आणि भाषाशास्त्राच्या विषयात विद्यार्थ्यांना एकदा विजेने विचार करायला शिकविले जाते . गणिता हा विषय अभ्यासनिष्ठतेच्या शिकवले जातो . त्यामुळे भाषाशास्त्राच्या विषय विद्यार्थ्यांना अशीच प मळ वाटायला लागते .

पण रचनात्मक पद्धतीने विद्यार्थ्यांना कृतीयुक्त ज्ञान दिले जाते . त्यामुळे विद्यार्थ्यांना स्वतः अभ्यास केल्याचा आनंद मिळतो . विद्यार्थ्यांना अनुभवविहित ज्ञान मिळते . तसेच आपल्या सहकार्यांसवर अध्ययन केल्यामुळे विद्यार्थ्यांच्या अध्ययनामध्ये आनंद वाटू लागतो व विद्यार्थ्यांचा जलसिध्दता वाढते .

तसेच संशोधनेला असे वाटते की, ११ ते १२ वयोगटातील मुले ही गटांमध्ये राहत असतात व आपल्या विद्यार्थ्यांची देवाण देवाण करतात . त्यामुळे विद्यार्थ्यांना गटांमध्ये कार्य करण्यात दिले तर विद्यार्थी स्वतः ज्ञानाची रचना करू शकतात . तसेच विद्यार्थी स्वतः कृतीयुक्त अनुभव घेत अध्ययन करत असल्यामुळे त्यांचा अध्ययनात आनंद वाटतो .

तसेच संशोधनाचे मिठावलीकन केल्यानंतर असे आढळून आले, की वगळी, इंग्रजी विषयात विद्यार्थ्यांचे वाचन, धरण, बोलणे त्या कौशल्यांवर रचनात्मक पद्धतीचा होणावा परिणाम अभ्यासप्रदान असता आहे . परंतु हिंदी विषयामध्ये आढळून आले नाही . विद्यार्थ्यांना ज्ञानात ज्ञान कृतीयुक्त ज्ञान मिळवण्यावर व स्वतःच्या संकल्पना माटू करण्यास मुंबा दिव्यावर विद्यार्थी किती ज्ञान मिळवितान हे अभ्यासप्रदानासाठी संशोधनेने जे संपादने अभ्यास करणार्थे टाकिले .

संशोधन सप्त्या विधान

“दुसरा अकरावींतील विद्यार्थ्यांच्या हिंदी विषयातील व्याकरणाच्या शैक्षणिक संपादनावर रचनात्मक अध्ययन पद्धतीच्या होणा-या परिणामांचा अभ्यास”

सलांच्या कार्यकारी व्याख्या

हिंदी विषयाच्या व्याकरण

संशोधनासाठी संशोधकांनी हिंदी विषयाच्या व्याकरणातील नियदलेला जाळ व कळ्याचे प्रकार हिंदी विषयाच्या व्याकरण होय .

शिक्षणिक संपादन

संशोधनासाठी संशोधकांनी हिंदी विषयाच्या व्याकरणातील निवडक घटककार तयार केलेला चाचणीमध्ये विद्यार्थ्यांनी निवडिलेले गुण होय .

रचनात्मक अध्यापन पद्धत

संशोधकांनी निमांण केलेला विशिष्ट अध्यापन परिस्थिती जी, ज्यामध्ये वर्गातील विद्यार्थ्यांचे गट बनविले जातात व प्रत्येक गटामध्ये कृतोदुक्ता असलेल्या परिस्थिती निमांण करून त्यामध्ये विद्यार्थी सक्रीय सहभाग घेतात व स्वतःच्या पूर्वज्ञानाच्या व अनुभवाच्या महाध्याने संकल्पना स्पष्ट करतात व ज्ञानाची रचना स्वतः करतात .

संशोधनाची उद्दिष्टे

१. इयत्ता आकरावतील विद्यार्थ्यांच्या हिंदी विषयातील व्याकरण या घटकाचे शिक्षणिक संशोधनाची मध्यास्थिती तयारता .
२. इयत्ता आकरावतील हिंदी विषयातील व्याकरण घटककार आधारित रचनात्मक अध्यापनासाठी पाठ आराखडे तयार करणे .
३. इयत्ता आकरावतील विद्यार्थ्यांच्या हिंदी विषयातील व्याकरण या घटकाचे अध्यापनासाठी रचनात्मक अध्यापन पद्धतीची अंमलबजावणी करणे .
४. हिंदी विषयातील व्याकरणाच्या अध्यापनात रचनात्मक अध्यापन पद्धतीची परिणामकारकता तयारता .

संशोधनाच्या अन्य परिकल्पना

प्रस्तुत संशोधनातील अन्य परिकल्पना पुढीलप्रमाणे आहेत:

इयत्ता आकरावतील विद्यार्थ्यांच्या हिंदी विषयातील व्याकरण या घटकाच्या रचनात्मक अध्यापन पद्धतीद्वारे अध्यापन केल्यामुळे शैक्षणिक संपादनत्वात पूर्व चाचणी व उत्तर चाचणीतील गुणांमध्ये फरक नसतो .

संशोधन अध्यापनाची व्याप्ती व सर्वोदा

प्रस्तुत संशोधनासाठी पुणे मिल्ह्यातील जुना तालुक्यातील मिलाबाई तांदी उच्चमाध्यमिक विद्यालय आंगु या आठव्या मध्यावर्षा केला आहे . इतर तालुक्यातील व मिल्ह्यातील आठव्या मध्यावर्षा करण्यात आला

नाही. तसेच इतर भाषणाच्या जाळांचा समावेश करण्यात आलेला नाही. प्रस्तुत संशोधनासाठी फक्त उच्चमाध्यमिक शाळांमधील इतर आकरणीतील विद्यार्थी घेण्यात आले असून इतर इतर विद्यार्थी घेतले गेले नाहीत.

इतर संशोधन हिंदी विषयातील व्याकरणाचे औद्योगिक संघादन व रचनात्मक अध्यापन पद्धतीद्वारे अध्यापन या घाटांशी संबंधित असून प्रयोगिक संशोधन पद्धतीचा उपयोग केला आहे. ऐतिहासिक किंवा वर्णनात्मक पद्धतीने संशोधन केले गेले नाही. इतर संशोधनासाठी तयार करण्यात आलेली संशोधन साधने फक्त विद्यार्थ्यांमधून मुले व मुली यांच्याकडून भरून घेण्यात आले असून यातले शिक्षक, पालक, शिक्षकेतर कर्मचारी, समाजसेवक व इतर नागरीक यांचेकडून संशोधन साधने भरून घेतली गेली नाहीत.

संशोधनाची पद्धती

प्रस्तुत संशोधनात प्रयोगिक संशोधन पद्धतीचा वापर केला आहे. इतर आकरणीतील विद्यार्थ्यांच्या हिंदी विषयातील व्याकरण वा घटकाचे रचनात्मक अध्यापन पद्धतीद्वारे अध्यापन केल्यामुळे हिंदी विषयातील व्याकरण वा घटकाचे औद्योगिक संघादन याचा अभ्यास केला आहे.

संशोधनाचा न्यादर्श

प्रस्तुत संशोधनात महाराष्ट्र राज्यातील पुणे जिल्ह्यातील जुन्नर तालुक्यातील सिमावई तसेच उच्चमाध्यमिक विद्यालय जुन्नर या उच्चशिक्षणिक जाळ्यातील 30 विद्यार्थ्यांचा समावेश केला आहे या तनुपाची निवड गुण वास्तुविक तनुना निवड पद्धतीने केली.

संशोधनाची साधने

प्रस्तुत संशोधनासाठी संशोधिकेने संघादन घावणीची तयारी तयार केली व त्यानुसार हिंदी विषयातील व्याकरणाच्या उपघटकातील औद्योगिक संघादन घावणी तयार करण्यात आली. या अंतर्गत विद्यार्थ्यांच्या हिंदी विषयातील व्याकरणाच्या उपघटकातील औद्योगिक संघादन अभ्यासण्यात आले.

नाहिली विलेपणाची तरे :

प्रस्तुत संशोधनात नाहिलीचे विलेपण करण्यासाठी खालील वर्णनात्मक आणि अनुमानात्मक साह्यिका तयारी तयार करण्यात आली.

१. वर्णनात्मक विलेपण: अ) केंडीय प्रचुरीचे मापन, ब) विचलनजीलनेचे मापन

२. अनुमानात्मक विलेपण: 'टी' परीक्षका,

परिकल्पनांचे परिधान

शून्य परिकल्पना : इतर आकरणीतील विद्यार्थ्यांच्या हिंदी विषयातील व्याकरण वा घटकाच्या रचनात्मक अध्यापन पद्धतीद्वारे अध्यापन केल्यामुळे औद्योगिक संघादनाच्या पूर्व घावणी व इतर नावणीतील गुणांमध्ये फरक नसतो.

Principal
Principal
Vilas Tarde Women's College of Education (B.Ed.)
Dombivli(Thur) Tal. Amner, Dist. Thane.

साली	सूत्र	संक्षिप्त पत्र	साली वृत्त		सर्व परिक्षेने सुकर	सर्वसंग सू
			०-०५	०-०१		
पुर्व छात्राणी	३०	२९	२.०५	२.०५	१५.११	०.०१
उत्तर छात्राणी	३०					

'टी' परीक्षेचे अर्थनिर्घषन

सर्जल सारणीवरून असे दिसून येते की, मुले व मुलींच्या तुलनेत पत्र 'टी' १५.६३ हा २.०५ पेक्षा जास्त आहे. म्हणून हिंदी विभागातील व्याकरण वा घटकचे रचनात्मक अध्यापन पद्धतीद्वारे अध्यापन केल्यामुळे हिंदी विभागातील व्याकरण वा घटकचे शैक्षणिक संपादन ०.०१ सतरावर लक्षणीय फरक आहे. यावरून असे स्पष्टता येईल की हिंदी विभागातील व्याकरण वा घटकचे रचनात्मक अध्यापन पद्धतीद्वारे अध्यापन केल्यामुळे हिंदी विभागातील व्याकरण वा घटकचे शैक्षणिक संपादन यात लक्षणीय फरक नाही, ही अन्य परिकल्पना व्याज्य ठरली आहे.

सर्वा

हिंदी विभागातील व्याकरण वा घटकचे रचनात्मक अध्यापन पद्धतीद्वारे अध्यापन केल्यामुळे हिंदी विभागातील व्याकरण वा घटकचे शैक्षणिक संपादन ०.०१ सारख्या सतरावर लक्षणीय फरक दिसून येतो. हिंदी विभागातील व्याकरण वा घटकचे रचनात्मक अध्यापन पद्धतीद्वारे अध्यापन केल्यामुळे हिंदी विभागातील व्याकरण वा घटकचे शैक्षणिक संपादन जास्त आहे. हिंदी विभागातील व्याकरण वा घटकचे रचनात्मक अध्यापन पद्धतीद्वारे अध्यापन केल्यामुळे विद्यार्थ्यांना समजण्यास सोपे जात असावे तसेच गटगटाने ज्ञान प्राप्त केल्याने अधिक स्पष्ट होत असावे त्यामुळे हिंदी विभागातील व्याकरण वा घटकचे ज्ञान चांगले मिळत असावे म्हणून शैक्षणिक संपादन जास्त आहे हे स्पष्ट होते.

शिफारशी

१. विद्यार्थ्यांसाठी शिफारशी

१. विद्यार्थ्यांनी स्वयंअध्ययन केले पाहिजे.
२. विद्यार्थ्यांनी समूहामध्ये राहून अध्ययनाला प्राधान्य दिले पाहिजे.
३. विद्यार्थ्यांनी गटबद्ध अध्ययनातून अध्यापन करावे.
४. विद्यार्थ्यांनी वर्गातील सर्व कृतीसचो सहभाग घेतला पाहिजे.
५. विद्यार्थ्यांनी सहभागांमध्ये आधारित चर्चा कराव्यात.

२. शिक्षकांसाठी शिफारशी

१. शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना अध्ययनासाठी आवश्यक गोष्टींचे वाडितो दिले पाहिजे व स्वतःचून द्यावे.
२. शिक्षकांनी विविध स्तरांचे गटबद्ध आयोजन केले पाहिजे वगतून विद्यार्थ्यांना प्रेरणा द्याव्यात.
३. शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना चर्चा संधाधान करण्यसाठी पोत्तातून दिले पाहिजे व शिक्षणाचे महत्त्व पटवून द्यावे.
४. शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांमधील सहकार्याची भावना वृत्तिंगन करून शाळेतील विद्यार्थ्यांचे गटगटाने विभाजन करून मार्गदर्शन करावे व महत्त्व पटवून द्यावे.
५. शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांच्या वर्तनाचा अभ्यास करून त्याप्रमाणे आग्रहधक ते मार्गदर्शन करावे.

संदर्भ ग्रंथ यादी

Best, J and Kahn, J. (2003). Research in education (7th Ed.). New Delhi: Prentice-Hall
 Garrett, H.E. (1985) Statistics in Psychology and Education (11th Ed.). Bombay: Vakil's Raffer and Simons Ltd.

- उपासनी, वा. के. (१९८४). अध्ययन गधन प्रवमावृत्ती. पुणे: श्री. विद्या प्रकाशन.
 मिताळे, वि. रा. (१९८९). शैक्षिक संशोधन पध्यादी (प्रवमावृत्ती). पुणे: नूतन प्रकाशन.
 दुनाणे, अ. (२००२). शिदो अध्ययन पत्रादी, पुणे: नूतन प्रकाशन.
 नागले, सं. रा. (२००५). अध्ययनाची प्रतिभाने आणि अध्ययन शैली प्रवमावृत्ती. औरंगाबाद: युनिक पब्लिकेशन.
 पांडित, व. वि. (१९९७). शिक्षणातील संशोधन अभिकल्प (शिदोयावृत्ती). पुणे: नूतन प्रकाशन.
 गाराव, अ. य. (१९९०). प्रगत शैक्षिक मानकसंशोधन (प्रवमावृत्ती). पुणे: नूतन प्रकाशन.
 दाडकर, वा. ना. (१९९७). शैक्षिक मूल्यनापन व संश्र्वांतास. पुणे: विद्या प्रकाशन.

...

Principal
 VJES Women College of Education (B.Ed)
 Dunderwad (Dist.) Tal. Junnar, Dist. Pune.

टी. साठगावेस सोबत जोडले

विद्यापीठ महाविद्यालय, साठगावे, सा. सं. ४२२, ४३

पार्श्व

आजच्या काळात शिक्षण या अर्थदायी जाण्ये गरजांना गुवरणी घालण्याने झालेले आहे. उपयुक्तिकांची वाढत्या दर्याकडे लक्षपूर्वक नवतन्म उपेखर जाणात घोरपवेत आहे. पूर्वीच्या युगातील जावन सेव्यत आणि संक्रांतत या शिक्षणाच्या संकल्पनेतून मुक्त संक्रांत शिक्षणाने घेतलेली असा एकदया विद्याया पलीकडे पोचवलेली आहे. आजची शिक्षणाची संकल्पना पौरुषिक विद्यायातील कल्पनातसे परंपरासंततत तक्रारकरी आणि तक्रारघरणीत आण या अर्थीच्या) ही पुढे आणि वेगवेगळे विधाने. साठगावलात आठवारी जाणाची कोठरी कल्पनाचा गर्व मिळी येतून गामनाच्या गायान्याली मागेभावी हात आहेत. आजच्या शिक्षणाची ही विद्या ज्ञानात आहे बरो दिव्य उपेखर मेत आहेत. महान शिक्षणाची प्रयोजनाच्या शिक्षकांसाठी महान्या गवनासाठी एक विभूत विहित ज्ञानात गुणवत्ते आहे. आपले काल अधिक वेगवेगळ्या प्रकारे काढण्यासाठी नवतन्म जे जाण मागते ज्यात संलग्नका जोष हा एक महान्याचा जोष आहे. आणि त्या वेळ जे १९९९ मध्ये साठगावेस आठवळ्याचा जोष हा जे शिक्षकांचा तक्रारका आहे. ज्ञान सध्या आंतरजालातुळे किती ही जाण असलेली व्यक्तीची फक्त वास्तव संकलत वचून त्या व्यक्तित्त चढू शकतो. तसेच कोणाचा ही व्यक्ती प्रयत्नान हावे असावारी भासिली आठवळ्यातान येतू शकतो तसेच आज आठवळ्या अद्ययाच गोष्टी ज्ञानाच्यातुळे जाण वेगवेगळे विधान आहेत. स्वतःचा सर्वोत्कृष्ट कर्तव्यचक्र जेव्हा नवतन्म आपल्या जिवनाच्या प्रत्येक क्षेत्रात आठवळ्याचा वास्त करणाच सुरवात केले आहे. या सर्वोसाठी भासिली संकलन हे एक वास्तव रील. भासिल आठवळ्या विद्यातुळाने हट्टातु संकलन घुगळ्या वेगवेगळे जाण वेगळे. आणि आज गर हट्टातुळाने भासिली संकलन य संगणक सुकलत अवेत करील सुकलिकाचे ज्ञान विद्यायात भासिली आहे आहे. 'भासिली संकलन' य संगणक आणि 'मिती ते इटनेट' या सोप्यातिलेत वने जातून वेगवेगळे जाणवेत सुकल विद्याया वेगवेगळे उभे करणारी हे ज्ञान ज्ञानात काठिकायक टरणार आहे असे विधाने.

प्रस्तावना

ज्ञानाचा विघाट ही संकलन आठवळ्या महान युक्तिकाच भासिले संकलत असा ज्ञानाचा विघाट हा साठगाव्यात होत आहे, आणि त्याचे तपस्वीतयात उभेपून घडतून ज्ञानाचा कर्तव्यवेगळतून नवतन्म कळणी वीतू अकलत वाचा ज्ञानात अतिव्यावर आठवळ्या जीवनात पुरोषी विदु भासला आहे. मणव्यवेगळे कांतीने प्रभावीत नावी असे एका ही क्षेत्र दिवनाक रळिलेले भासि. प्रत्येक ज्ञानातील अधिक अधिक संकलन संकलन करणाचा प्रथीक प्रथीक वेगवेगळे घडत असून वचतून प्रथीक संकलन्या ज्ञानाचा सर्वोत्कृष्ट हा जाणविल जावन अरकायानिधी य अकलतून टरणार करणाचा विनाक सामवाला भासिली आहे. वचतून केलेले विद्याया ज्ञान विनाक्यात प्रभासिली संकलन करणाचा अकलत वेगवेगळे य संकलन घुगळ्या प्रथीक ज्ञाने आहे. ज्ञानाचे संकलन, संकलन य प्रथीक य तपस्वी वाचविलेले वेग य गुणवत्ता ज्ञाने वाचविली साठगाव्यातुळे विद्यायात वाचविलीचा वचतून वचतून गुणवत्ता वचतून विद्यायातुळे विद्या आहे. या

Principal
Principal
 Yashwantrao Chavan Pratishthan, College of Education (B.Ed.)
 Dombivli (Dist) Tal. Ambar, Dist. Feroze.

या तीन प्रस्ताव तैदना नवून आंतरजाल संशोधनस्य मुख्यात इली . १९९० च्या सुमारास तेन सौभाग्य एकमेकांना कार्याच्या महत्त्वाने जोडून एकीकटवी शक्तिी दुसरोकाडे फाटल्याचा प्रयोग यालची इला . पुढे १९९९ च्या उत्तरार्धे अमेरिकेतील वार विद्यापेटासमर्थित संलग्नकाडे प्रतिमे आंतरजाल तयार झाले . या चार संलग्नकाने भारतीयीचे वेगवेगळेयाने केली . ती ही चार विद्यापेटे झाले - प्लेन फोटो विद्यापेटे इला विद्यापेटे आणि कॅलिफोर्निया विद्यापेटेचे दोन कॅन्पायुडे या DRAPA नवीन D गावून या सुमारीच्या तळव्यात ARPA नेट नवून लागले . विविध लक्षणी तय, लक्षणी संशोधन कारणाचा संघा व संघकारणे संशोधनस्य वाने जोडल्याची प्रक्रिया पूर्ण करायला जाली . १९९० च्या दशकात इतर संघात यातसारकेय इतर लक्षणी याली चार प्रस्ताव देतालीत फेब्रुवारी विद्यापेटे आणि कॅलिफोर्निया याला (व्यावसायिक हे जाळे पासत लागले . एक संलग्नकाकडून दुसऱ्या संलग्नकाकडे शक्तिीचे विद्या संशोधने गेले पॅरिसविद्यापेटाचे कॅन्पायुडे प्रत्यक्षाने जोडलेल्या सारासंशोधन, विनकारी नॅट, टेलीफोन वाचनेचे जाळे इतरिच नवून उपग्रहासमर्थित ही पॅरिसविद्यापेटाची वाचनी याली टुन्सविद्यापेटे कॅन्पायुडे प्रॅटिकोल, आंतरजाल प्रॅटिकोल या तैदने पयलीचा विकास करायला जाला . या फाटसोनाच टी . सी . पी . , आर . पी . म्हत्वाचे जाले . १९८५ पर्यंत सरकारच्या अर्थसहाय्याने इतर संघे मुख्या विद्यापेटे ही तय जाळवत जालिले गेली . आंतरजाल या महाकाव्याची वेजे या प्रकल्पयत्य सजवीली आहेत .

आंतरजाव्याचा मान्यताील प्रवेकः पाठवत आंतरजाल याला जवने विद्यापेटे अंतरजाव्या वेगवेग्या दशाकाल सुक झाले . १९ ऑगस्ट १९९५ या दिवशी Videsh Sanchar Nigam Limited (VSNL) या कंपनीने संपादित सारवेदने अंतरजाल सारवेदनी अविद्यापेटाचे उपस्य याला दिविले आहे .

संशोधनाची गरज

आजच्या विश्वे प्रत्येकाले विकसी विकासाले आणि विद्यापेटे नत नवूनयला याने सिद्ध नवी आणि यालताच्या विद्यापेटे विद्यापेटांचा एकच विद्यापेटे विद्यापेटे करायला जालिले जाते .

संशोधन याला विद्यापेटे

“विद्यापेटे अंतरजाव्यासमर्थित विद्यापेटांच्या आंतरजाव्या यालीचेय अंतरजाल”

यानेच कार्याची याला

आंतरजाल यालीचे

“विद्यापेटांचे अंतरजाव्यासमर्थित प्रकल्पयत्य, यालताची यालताच्या वेगवेग्या यालताच्या, आंतरजाव्याचा प्रकल्पयत्य आणि या यालताची यालताच्या शक्तिी अंतरजाव्या आंतरजाव्या यालीचे यालीचे .”

संशोधनाची अविद्यापेटे

संशोधनाची अविद्यापेटे अविद्यापेटे यालीचे यालीचे :

१. विद्यापेटांच्या महाविद्यापेटातील विद्यापेटांच्या आंतरजाव्यासमर्थित यालीचे यालीचे .
२. विद्यापेटांच्या महाविद्यापेटातील विद्यापेटांच्या आंतरजाव्यासमर्थित यालीचे यालीचे यालीचे यालीचे .

(Signature)
 Vidya Pratiksha Sanshodhan Mandal, Pune
 Dhanuvasi (Dist) Solapur, Dist. Pune.

संशोधनाच्या अर्थव्ययपत्रिका

प्रस्तुत संशोधनातील ध्येय परिचलनका पुढीलप्रमाणे आहेत:

१. विद्यापीठात महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांमध्ये आंतरजालाचा वापरविषय विविध विंग भेदात मुळाव्या वर्गात साठी, संशोधन अभ्यासाची जाणती व मधीस

प्रस्तुत संशोधनासाठी पुणे जिल्हातील जुना वानुसवारीत वी गजानन महाराज विद्यापीठ मंडळाचे विभाग तसे विद्यापीठात महाविद्यालय बुंगलाची ओट्टा या विद्यापीठात महाविद्यालय संस्थापित केला आहे. इतर वानुसवारीत व जिल्हातील विद्यापीठात महाविद्यालय संस्थापित करण्यात आले आहे. प्रस्तुत संशोधनासाठी फक्त विद्यापीठात महाविद्यालयातील विद्यार्थी वेळापत्र आणि अनुभव इतर महाविद्यालयांचे विद्यार्थी वेळापत्र घेणे गरजेचे आहे.

इतर संशोधन आंतरजालाचा वापर जाणवी व सर्वांशी संबंधित असून सर्वसमावेशक संशोधन पद्धतीचा उपयोग केला जाणार आहे. त्या संशोधनासाठी त्याच कामात असलेली संशोधन यंत्रणे फक्त विद्यापीठात महाविद्यालयातील मुले व मुली यांच्याकडून सहाय्य घेतली जाणारी असून यंत्रणे शिक्षक, प्रमुख, विद्यार्थी, कर्मचारी, महासचिव व इतर जाणविक यंत्रणेकडून संशोधन साधने घेतली घेणे गरजेचे आहे.

संशोधनाची पद्धती

प्रस्तुत संशोधनात कार्यवाही संशोधन पद्धतीचा वापर केला जाई. इतर विद्यापीठात महाविद्यालयातील विद्यार्थी या अंतर्गत जाणवी संशोधन अभ्यास केला जाई.

संशोधनाचा व्याप

प्रस्तुत संशोधनात महाराष्ट्र राज्यातील पुणे जिल्हातील जुना वानुसवारीत वी गजानन महाराज विद्यापीठ मंडळाचे विभाग तसे विद्यापीठात महाविद्यालय बुंगलाची ओट्टा या विद्यापीठात महाविद्यालयातील ५० विद्यार्थ्यांचा समावेश केला जाणार आहे. पुणे व २५ मुली आणि या नमुन्याची विवरण पुढील पद्धतीत नमुना निवड पद्धतीने केला आहे.

संशोधनाची साधने

प्रस्तुत संशोधनासाठी आंतरजालाचा वापर जाणवी व सर्वांशी संबंधित असून सर्वसमावेशक संशोधन पद्धतीचा उपयोग केला जाणार आहे. त्या अंतर्गत विद्यापीठात महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांची आंतरजालाचा वापर जाणवी व सर्वांशी संबंधित असून सर्वसमावेशक संशोधन पद्धतीचा उपयोग केला जाणार आहे.

सांख्यिकीय साधने

प्रस्तुत संशोधनात सांख्यिकीय साधने वापरण्याची गरज असल्याने आणि अनुसंधानात सांख्यिकीय साधने वापरण्यात आली.

१. सांख्यिकीय साधने: अ) केंद्रीय प्रवृत्तीचे साधने, ब) विद्यमान सांख्यिकीय साधने

२. अनुसंधानात साधने: अ) सांख्यिकीय,

Principal
Vishwajit Patil
Vishwajit Patil
Principal

परिकल्पनांचे परिचय

१-या परिकल्पना : शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांमध्ये अंतरजातवादाचा जाणवताना तिला रोखत नुसार स्वाभाविक परतक नाही .

सारांश

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील मुले व मुली यांच्या अंतरजातवादाचा जाणवताना परतकाची आवश्यकता

क्र.सं.	दिनांक	सुत्र	संख्या	जमा निवडणूक	व्यवस्थापक मंडळ	मासिक शुभ		'टी' परीक्षेचे गुणवत्ता	उत्तरदाता संख्या
						०.०५	०.०५		
अंतरजात जाणवत नाही	मुली	१५	११.०५	१.००	१५	१.१५	१.१५	१.१५	सहाय्य प्राप्त नाही
	मुले	१५	१२.०५	१.०५					

'टी' परीक्षेचे अर्थनिर्घटन

वर्षात सातपेक्षा जास्त अंतरजातवादाचा जाणवताना मुले व मुली यांच्या गुणवत्ता फक्त 'टी' ०.१५ हा ०.०५ परतकाची जाणवताना 'टी' १.१० पेक्षा जास्त आहे . म्हणून ही प्रत्यक्ष परिकल्पना वाच्य ठरते आहे .

अनुशासन

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील मुले व मुली यांच्या अंतरजातवादाचा जाणवताना परतकाची आवश्यकता नाही . म्हणजेच शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील मुले व मुली यांच्या अंतरजातवादाचा जाणवताना परतकाची आवश्यकता नाही .

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांमध्ये अंतरजातवादाचा जाणवताना तिला रोखत नुसार स्वाभाविक परतक नाही .

निष्कर्ष

शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील मुलांच्या व मुलींच्या सांस्कृतिक, वैयक्तिक, सामाजिक विकास हा जवळपास सारखाच होत असतो त्यामुळे यात शिक्षणशास्त्राचा प्रभाव शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील मुले व मुली यांच्या परतकाचा प्रभाव होत असतो असाच अर्थनिर्घटन होतो आहे . म्हणून शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील मुली व मुले यांच्या अंतरजातवादाचा जाणवताना परतकाची आवश्यकता आहे . शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या अंतरजातवादाचा जाणवताना तिला रोखत नुसार स्वाभाविक परतक नसल्याची आवश्यकता आहे .

सिफारशी

१. शिक्षणशास्त्र महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांमध्ये शिक्षणशास्त्र

१. अंतरजातवादाचा प्रभाव जाणवताना परतकाची आवश्यकता आहे असा अर्थनिर्घटन होतो आहे असा अर्थनिर्घटन होतो आहे .
२. अंतरजातवादाचा प्रभाव जाणवताना परतकाची आवश्यकता आहे असा अर्थनिर्घटन होतो आहे .
३. अंतरजातवादाचा प्रभाव जाणवताना परतकाची आवश्यकता आहे .

Principal
Vivek Tarde Waghmare College of Education (M.Ed.)
Dumbarwadi(Chur) Tal. Amravati, Dist. Pravara

इयत्ता आठव्यांतील विद्यार्थ्यांच्या इंग्रजी वाचनार्थीत आहवाणी दूर करण्यासाठी
उपकरणांची निर्मिती व त्यांच्या परिष्कारकारकतेचा अभ्यास

डॉ. भाद्रवसेन शोबन शिंदे
पुणे
विश्व तंत्रज्ञानाध्ययन संशोधन
दुर्गावाडी, अहमदनगर, महाराष्ट्र, भारत

सारांश

माणूस स्वतःचे भाव, विचार मुक्तपणे व्यक्त करण्याच्या माध्यमातून व्यक्त करतो. असेच इतरांच्या भावना व विचार समजावून घेतो. बोलण्यापासूनच माणूस सिने व वेबव्यतीरा उपयोग करून हल्लेभाव, अंगविशेष, भाव, कृती इत्यादी भाषांनी स्वतःला एकट करण्याचा प्रयत्न करतो. कोणत्याही भाषेचे मुळ स्वल्प म्हणजे शब्दपणे, भाषेच्या वापरत येणाऱ्या विशिष्ट ध्वनीच्या आधार बोलणे शक्य होते. भाषा हे संपूर्ण मानवजातीला मिळालेले एक वस्तु आहे. भाषा हा आपल्याला समाजाकडून मिळालेला एक असलेला वारसा आहे. आपल्या देशात अनेक भाषा बोलल्या जातात. त्यामध्ये सर्वात महत्त्वाचे स्थान हे इंग्रजी भाषेला आहे. इंग्रजी ही विज्ञान तंत्रज्ञानाची तसेच जगाची व्यवहार भाषा आहे. सुरुवात असा इंग्रजी वाचनाने वाचकांना भुरळ घाली आहे. म्हणूनच English is the window to the world असे म्हटले जाते. भारत देशात युरेव्यातीला संस्कृत भाषा अधिक वापरली जात होती. हे पुरातन धार्मिक ग्रंथांमध्ये सिद्ध होते. महाराष्ट्र राज्यात मराठी भाषा विचार विनिमयाचे साधन म्हणून वापरली जाते. एवढेच नाही तर मातृभाषा म्हणून मराठी भाषेचा वापर केला जातो. पण मराठी भाषा बहुतांशी संस्कृत भाषेवर आधारित आहे. जगाचा विचार केला तर इंग्रजी भाषा महत्त्वाची आहे. तंत्रज्ञानाच्या प्रगतीमुळे जग जवळ आले आहे. म्हणून म्हटले जाते की "अवघेची विश्व माझेवीसा घर" या प्रमाणे संपूर्ण जगाला इंग्रजी भाषा परिचित असणे आवश्यक आहे. त्यामुळे एक जागतिक भाषा म्हणून इंग्रजी भाषेवर प्रभुत्व प्राप्त करणे व्यक्तिविकासाच्या व देशाच्या दृष्टीने महत्त्वाचे व आवश्यक ठरले आहे. म्हणूनच अभ्यासक्रमात सुद्धा इयत्ता पाठीला पाठून इंग्रजी हा विषय अनिवार्य केला गेला आहे. बालकाच्या शैक्षणिक विकासात भाषेला महत्त्वाचे स्थान आहे. प्रारंभिक शैक्षणिक, वाचन भाषण व लेखन ही कीज्याने किडमित कार्ये लागतात. जगात अनेक विविध विषयांचे ज्ञान विद्यार्थी भाषेच्या माध्यमातूनच करतात.

प्रस्तावना

बालकाच्या शैक्षणिक विकास साधनेसाठी वाचन कीजालाचा विकास करणे अधिक महत्त्वाचे आहे. डॉ. बलराजेंद्र अंधेडकरांच्या वाचन तर वाचन या पुस्तकातून आपल्याला वाचनचे महत्त्व समजते. विविध उपकरणांद्वारे विद्यार्थ्यांच्या वाचन क्षमतेचा विचार करताना ते म्हणतात.

"अक्षरे गाळून वाची | काही घाली पदरिची ||
निगा न रात्रे पुस्तकांची | तो एक नुई ||"

वाचन हे न आढळता व स्पष्ट करता यावे या हेतूने सधर संशोधनासाठी इंग्रजी विषयातील वाचन या विषयाची निवड केली आहे .

“ओले मूळ भेदी खडकाचे अंग | अभ्यासाती सांग कर्यासिध्दी ||
 नव्हे ऐसे काशी अवघड | साही काईचाह तोच वरि ||
 घोर विरा काले पाहिला कावणी | अभ्यासे सेवनी विष पडे ||
 मुखा भाणे कैया वेसण्यासो ठाव | जटरी वाळा वाय एकाएकी ||”

संत तुकाराम या अभंगात सांगतात की, झाडाचे ओले मूळ वाढल्यानंतर खडक फोडून आत शिरते . ज्याचप्रमाणे भाषा अभ्यासाच्या सरावाने कोणतीही कार्य पूर्णत्वात जाते . भाषा अभ्यासाने काय साध्य होत नाही? भाषा अभ्यासाचा निर्धार केला जात राहो, तो पारित प्रत्येक गोष्ट असाध्य आहे . दोराने सतत घास्त राहिले तर दाखमुध्या कापला जातो . रोजच्या सरावाने विष देखील पसले . जर्मणाच्या श्रेवटी तुकाराम महाराज भाषातल, आरंभी आईच्या पोटात नरु महिन्याचे मुल माविल एवढी भाषा असते काय? परंतु मुलाच्या तळूतळू वाडींभावे अवकाश होत जातो म्हणून बालकाच्या विकासात भाषेला महत्त्वाचे स्थान आहे . प्रामुख्याने भाषा कौशल्ये विकसित व्हावी लागतात . जळेतथे विविध विषयांचे ज्ञान मिळायी भाषेच्या माध्यमातूनच प्राप्त करतात . भाषा ही मानवी जीवनात अत्यंत महत्त्वाची आहे त्यात वाचन हे महत्त्वाचे टरते कारण वाचनाने व्यक्तीचा भाषिक विकास होते . म्हणून संशोधकाने इफत्त आढवीच्या विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयातील वाचन करताना घेणा-या जहनाची ओष घेऊन त्या अडचणी दूर करणाऱ्यासाठी उपक्रमांची निर्मिती व त्यांच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास हा विषय निवडला आहे .

भाषा हे मानवाला सामलेली एक देणगीच आहे . माणूस भाषेच्या माध्यमातून आपले आचार विचार अभिव्यक्त करतो . भाषेमुळे माणूस अधिक जोडून दिसतो . म्हणून म्हटले जाते भाषा हा मानवी जीवनाचा अलांकारच आहे . “Languages Mean What Language does.” गेनार्ल वॉर्डलाफ यांनी भाषेचा व्याख्यान म्हटले आहे “Languages is a system of arbitrary vocal symbols used for human communication” आज संपूर्ण जगाला एका वैश्विक व्हड्याचे स्वरूप प्राप्त झाले आहे . जगतिकीकरण, उदारीकरण व वैदिककरण या गोष्टी अडळ बनल्या आहेत . जेव्हा जगातील अनेक लोक वेगवेगळ्या कारणांसाठी एकत्र येतात, तेथे त्यांच्यात एमुळ अडसर असतो तो संपर्क भाषेचा आज इंग्रजी भाषा ही संपर्क भाषेचे एक प्रभावी माध्यम म्हणून कार्य करत आहे .

भारतीय शैक्षणिक प्रगतीसाठी अनेक आयोग निर्माण केले त्यात कोटारी आयोग एक आहे . कोटारी आयोगाने विभाषा पुत्र नाडले व त्याचा देशाने निवकार केला त्यात इंग्रजी तृतीय भाषा म्हणून निवकारली गेली . तसेच माध्यमिक स्तरावर इंग्रजी भाषा अनिवार्य केली आहे म्हणून इंग्रजी भाषा शैक्षणिक आणि शैवकित दृष्टीने महत्त्वाची आहे . या सर्वांचा विधान करून संशोधकाने इंग्रजी वाचनाला समोर टाकून संशोधन कार्य केले आहे .

संशोधनाची गरज

इंग्रजी हा विषय आजच्या विद्यार्थ्यांच्या दृष्टीने महत्त्वाचा असून त्या मध्ये विद्यार्थ्यांना अनेक समस्या येतात हे त्यांच्या संपादनाद्वारे लक्षात आले. विद्यार्थ्यांना इंग्रजी वाचन करत असताना अनेक अडचणींना सामोरे जावे लागते. संशोधक स्वता इयत्ता आठवीच्या विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषय विकसित असताना अनेक अनुभव आले. त्यात विद्यार्थ्यांच्या अनेक समस्या लक्षात आल्या. त्यात प्रकृतीने जालवणारी समस्या इंग्रजी वाचन करताना येणाऱ्या अडचणी ही समस्या आहे हे लक्षात आले. म्हणून त्यांना इंग्रजी वाचनासाठी आवश्यक मार्गदर्शन केले तर त्यांच्या इंग्रजी वाचनात योग्य बदल होईल असे जाणवते हे म्हणून संशोधकाने सदर समस्या विचारात घेऊन संशोधन करण्याचे ठरविले.

संशोधनाचे महत्त्व

सदर संशोधनानुन मिळणत्या निष्कर्षांचा फायदा विद्यार्थी, शिक्षक व पालक यांना होईल. विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयातील वाचन करताना येणाऱ्या अडचणीची जाणीव होईल. विद्यार्थी विविध समस्यांमुळे, अडोअडचणीमुळे व इतर कारणांमुळे इंग्रजी विषयाच्या संपादनात अपयशी ठरतात त्याची कारणे विद्यार्थ्यांना समजतील व त्यांची कार्यक्षमता विकसित होण्यास मदत होईल. इंग्रजी विषयक मत बदलविण्यासाठी प्रयत्न करता येतील. त्यांच्या इंग्रजी वाचनाच्या समस्या व अडोअडचणी समजून घेऊन त्या सोडवण्यासाठी प्रयत्न करता येतील. विद्यार्थ्यांच्या विद्यार्थ्यांसाठी चालना देऊन इंग्रजी विषयातील वाचन विकसासाठी विविध उपक्रमांचे आयोजन करता येईल. विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयातील अभ्यास करताना आवश्यक प्रयत्नांची जाणीव होईल. शिक्षकांना विद्यार्थ्यांच्या इंग्रजी विषयातील वाचन या घटकाचे अध्यापन करताना येणाऱ्या समस्या व अडोअडचणी सोडविण्यासाठी उपाय करता येतील. तसेच विविध वाचन विषयक कौशल्ये विकसित करण्यासाठी आवश्यक प्रयत्न करता येतील. विद्यार्थ्यांच्या गरजेनुसार योग्य वाचन अध्यापित अध्यापन पद्धतींचा वापर व मार्गदर्शन शिक्षकांना करता येईल. त्यादृष्टीने विद्यार्थ्यांना योग्य दिशेने मार्गदर्शन व इंग्रजी वाचनाचा विकास करता येईल. पालकांना आपल्या पाल्यांच्या इंग्रजी विषयातील वाचन करताना येणाऱ्या समस्या व अडोअडचणीची माहिती होऊ शकते. ज्याप्रमाणे मातीच्या गोळ्याला आकार योग्य वेळीच दिला जातो त्याप्रमाणे मुलांना योग्य बळण बालवयातच लावता येते. शिक्षणाची गोडी निर्माण करणे तसेच वाचन कौशल्य विकसित करणे पालकांच्या याच महत्त्वपूर्ण असते. त्या दृष्टीने पालक पाल्याला इंग्रजी विषयातील वाचन कौशल्य विकसासाठी मार्गदर्शन करून त्यांच्या इंग्रजी विषयातील वाचन कौशल्याच्या तालीसाठी योग्य ते सहाय्य व मार्गदर्शन करू शकतील.

संशोधन समस्या विधान

“इयत्ता आठवीतील विद्यार्थ्यांच्या इंग्रजी वाचनातील अडचणी दूर करण्यासाठी उपक्रमांची निर्मिती व त्यांच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास”

Principal

चलांच्या कार्यकारी व्याख्या

इयत्ता आठवी। माध्यमिक स्तरावरील पहिला वर्ष होय .

इंग्रजी। इयत्ता आठवीला शिकविला जाणारा अनिवार्य विषय .

वाचन। भाषा विकसनातील मूलभूत कौशल्यांपैकी एक कौशल्य .

उपक्रम। इंग्रजी वाचन करताना वेगाने-या अडचणी दूर करण्यासाठी केले जाणारे विविध उपाययोजना म्हणजे उपक्रम होय .

संशोधनाची उद्दिष्टे

संशोधनाची विभिन्न उद्दिष्टे पुढीलप्रमाणे आहेत :

१. इयत्ता आठवीतील विद्यार्थ्यांना इंग्रजी वाचन कौशल्यातील अडचणींचा जोड घेणे .
२. इयत्ता आठवीतील विद्यार्थ्यांना इंग्रजी वाचन कौशल्यातील अडचणी दूर करण्यासाठी उपक्रम तयार करणे .
३. इयत्ता आठवीतील विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विद्यार्थ्यांना इंग्रजी वाचन कौशल्यातील अडचणी दूर करण्यासाठी तयार केलेल्या उपक्रमांची कार्यवाही करून परिणामकारकतेचा अभ्यास करणे .

संशोधनाच्या अन्य परिकल्पना

प्रस्तुत संशोधनातील अन्य परिकल्पना पुढीलप्रमाणे आहेत:

इयत्ता आठवीतील विद्यार्थ्यांना इंग्रजी वाचन करताना वेगाने-या अडचणींचा शोध घेऊन त्यावरील उपक्रमांची निर्मिती व त्यांची अंमलबजावणी करून परिणामकारकता अभ्यासून त्यात नक्षानिय फरक आढळतो .

संशोधन अभ्यासाची व्याप्ती

प्रस्तुत संशोधनासाठी पुणे जिल्ह्यातील जुन्नर तालुक्यातील सावित्रीबाई फुले माध्यमिक विद्यालय ओतुर या शाळेचा समावेश केला आहे . प्रस्तुत संशोधनासाठी फक्त माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थी घेण्यात आले असून त्यांनी दिलेल्या प्रतिपादावर संशोधन आधारीत आहेत .

सदर संशोधन विद्यार्थ्यांना इंग्रजी वाचन करताना वेगाने-या अडचणी व केलेल्या उपक्रमांच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास या चलांशी संबंधित असून प्रायोगिक संशोधन पद्धतीचा उपयोग केला आहे . सदर संशोधनासाठी तयार करण्यात आलेली संशोधन साधने फक्त माध्यमिक स्तरावरील विद्यार्थ्यांकडून भरून घेण्यात आली आहेत .

संशोधन अभ्यासाची मर्यादा

प्रस्तुत संशोधनासाठी पुणे जिल्ह्यातील जुन्नर तालुक्यातील सावित्रीबाई फुले माध्यमिक विद्यालय ओतुर या माध्यमिक विद्यालयाप्यतिरिक्त इतर शाळांचा समावेश करण्यात आलेला नाही .

सदर संशोधन विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयाचे वाचन करताना वेगाने-या अडचणी व केलेल्या उपक्रमांच्या परिणामकारकतेचा अभ्यास या चलांशी संबंधित असून ऐतिहासिक किंवा वर्णनात्मक संशोधन पद्धतीने संशोधन केले गेले नाही . सदर संशोधनासाठी तयार करण्यात आलेले संशोधन साधने शिक्षक, शिक्षकेंतर कर्मचारी, समाजसेवक व इतर नागरिक यांच्या कडून भरून घेतली नाहीत .

(Signature)
Principal

संशोधनाची पद्धती

प्रस्तुत संशोधनासाठी संशोधकांचे प्रायोगिक पद्धतीचा उपयोग केला आहे. प्रस्तुत संशोधनात सावित्रीबाई फुले माध्यमिक विद्यालय औरंग येथील इयत्ता आठवीतील विद्यार्थ्यांच्या इंग्रजी वाचनातील अडथळांवर कल्पनासाठी उपक्रमांची निर्मिती व त्यांची परिणामकारकतेचा अभ्यास करित असल्याने प्रायोगिक पद्धतीचा वापर करण्यात आला.

प्रस्तुत संशोधनासाठी प्रायोगिक संशोधन अभिकल्पामध्ये देणाऱ्या प्रायोगिक अभिकल्पामधील एकल गट अभिकल्प या प्रकाराची संशोधनासाठी निवड करण्यात आली.

संशोधनाचा न्यायार्ज

प्रस्तुत संशोधनात महाराष्ट्र राज्यातील पुणे जिल्ह्यातील पुनर तालुक्यातील सावित्रीबाई फुले माध्यमिक विद्यालय औरंग या या माध्यमिक विद्यालयातील ४० विद्यार्थ्यांच्या समावेश केला ग्यात २० मुले व २० मुली आहे या अनुषंगाने निवड मुगन पाठ्यवस्तूक मनुष्य निवड पद्धतीने केली.

संशोधनाची साधने

सदर संशोधनासाठी आवश्यक माहिती मिळविण्यासाठी पूर्वचाचणी व उत्तर चाचणीचा साधन म्हणून वापर केला. इंग्रजी विषयाचे वाचन करताना देणाऱ्या अडथळांची प्रत्यापत्ती तयार करून विद्यार्थ्यांकडून भरून घेण्यात आली व या साधनाने संशोधनाची उद्दिष्टे साध्य होवू शकत होती त्यामुळे सदर साधन वापरण्यात आले.

माहिती विश्लेषणाची तंत्रे :

प्रस्तुत संशोधनात माहितीचे विश्लेषण करण्यासाठी खालील वर्णनात्मक आणि अनुमानात्मक सांख्यिकी तंत्राचा वापर करण्यात आला.

१. वर्णनात्मक विश्लेषण: अ) केंद्रीय प्रवृत्तीचे मापन, ब) विचलनशीलतेचे मापन

२. अनुमानात्मक विश्लेषण: 'टी' परीक्षा,

परिकल्पनांचे परिक्षण

शून्य परिकल्पना : इयत्ता आठवीच्या विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयाचे वाचन करताना देणाऱ्या अडथळांचा शोध घेऊन त्यातील उपक्रमांची निर्मिती व त्यांची अंमलबजावणी करून परिणामकारकता अभ्यासल्यास त्यात लक्षणीय फरक आढळतो.

कोटक

पूर्व चाचणी व उत्तर चाचणी यांच्यातील

फरकाची लक्षणीयता

उत्तर	सूच्य	प्राविण्यता माप	कोटक सूच्य		पूर्व चाचणीचे सूच्य	साधकता पात
			०-०५	०-०१		
पूर्व चाचणी	४०	९५	२-०९	२-५६	९५-५९	०-०१
उत्तर चाचणी	४०					

(Signature)
Principal
Vivek Tarde Women's College of Education (B.Ed.)
Durbhanga(Chor) Tal. Amrav. Dist. Parbh.

'टी' परिक्षिकेचे अर्थनिर्वचन

वरील कोटकावरून असे दिसते की सर 'टी' चे मूल्य १६.७१ हे ०.०१ स्तरावरील कोष्टकाप 'टी' २.७६ पेक्षा जास्त आहे. म्हणून लक्षणीय फरक पडतो असे सिध्द होते.

इयत्ता आठवीच्या विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयाचे वाचन करताना वेणा-या अडचणींचा शोध घेऊन त्यावरील उपक्रमांची निर्मिती व त्यांची अंमलबजावणी करून परिणामकारकता अभ्यासल्यास त्यात लक्षणीय फरक आढळतो. ही परिकल्पना स्विकारली जाईल आणि इयत्ता आठवी च्या विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयाचे वाचन करताना वेणा-या अडचणींचा शोध घेऊन त्यावरील उपक्रमांची निर्मिती व त्यांची अंमलबजावणी करून परिणामकारकता अभ्यासल्यास लक्षणीय फरक आढळतो असे म्हणता येईल.

निष्कर्ष

इयत्ता आठवीच्या विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयाचे वाचन करताना वेणा-या अडचणींचा शोध घेऊन त्यावरील उपक्रमांची निर्मिती व त्यांची अंमलबजावणी करून परिणामकारकता अभ्यासल्यास त्यात लक्षणीय फरक आढळतो. म्हणजेच इयत्ता आठवी च्या विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयाचे वाचन करताना वेणा-या अडचणींचा शोध घेऊन त्यावरील उपक्रमांची निर्मिती व त्यांची अंमलबजावणी करून परिणामकारकता अभ्यासल्यास इंग्रजी वाचन कौशल्य अधिक चांगले निर्माण होते. म्हणजेच इयत्ता आठवी च्या विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयाचे वाचन करताना वेणा-या अडचणींचा शोध घेऊन त्यावरील उपक्रमांच्या कल्पना इंग्रजी वाचन अधिक चांगले होते.

शिफारसी

१. शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना इंग्रजी वाचनात वेणा-या अडचणींचा शोध घ्यावा.
२. शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना इंग्रजी वाचनात कमीत कमी अडचणी येतील व इंग्रजी वाचनाचे मार्गदर्शक साहित्य सहजसाध्यी उपलब्ध होईल यासाठी प्रयत्न करावेत.
३. विद्यार्थ्यांना इंग्रजी वाचनात वेणा-या अडचणी सोडविण्यासाठी आवश्यक ते मार्गदर्शन करावे.
४. शिक्षकांनी इंग्रजी वाचनाचे विविध उपक्रम तयार करावेत.
५. शिक्षकांनी इंग्रजी वाचनाचे विविध उपक्रम व आवश्यक साहित्य विद्यार्थ्यांना उपलब्ध करून द्यावे.
६. शाळेत इंग्रजी वाचनाच्या विविध स्पर्धांचे आयोजन करावे. त्यामुळे विद्यार्थ्यांना वाचन कौशल्य विकसनासाठी पोसाहन मिळेल.
७. शिक्षकांनी विद्यार्थ्यांना इंग्रजीचे वाचन करण्यासाठी विविध उपक्रमांचा वापर करून वाचापला तिकवाचे व योग्य पध्दतीने अध्यापन करावे.

पुढील संशोधनासाठी विषय

पुढील संशोधनासाठी विषय

१. प्राथमिक शाळेतील विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयाचे वाचन कार्य करताना वेणा-या अडचणींचा आस्पाव.

Principal

१. माध्यमिक विद्यालयातील विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयाचे वाचन कार्य करताना येणा-या अडचणींचा अभ्यास .
२. महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयाचे वाचन कार्य करताना येणा-या अडचणींचा अभ्यास .
३. माध्यमिक विद्यालयातील विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयाचे अवगण, लेखन, भाषण व वाचन कौशल्य विकसनात येणा-या अडचणींचा अभ्यास .
४. उच्च माध्यमिक विद्यालयातील विद्यार्थ्यांना इंग्रजी विषयाचे लेखन, लेखन, भाषण व वाचन कौशल्य विकसनात येणा-या अडचणींचा अभ्यास .
५. माध्यमिक शाळांतील विद्यार्थ्यांच्या इंग्रजी वाचन कौशल्य जाणीव जागृतीचा अभ्यास .

संदर्भ ग्रंथ पाटी

- मिताडे, वि. ग. (१९८२). शैक्षणिक संशोधन पध्दती (प्रथमावृत्ती). पुणे: साकेत प्रकाशन .
- पटेल, व. वि. (१९८९). शिक्षणातील संशोधन अभिकल्प (प्रथमावृत्ती). पुणे: नूतन प्रकाशन
- मुळे, ग. व. उमाठ, वि. (१९८७). शैक्षणिक संशोधनाची मुलतत्वे. नागपूर: महाराष्ट्र विद्यापीठ निर्मिती मंडळ
- पाटील, वा. भा. (१९९९). संशोधन पध्दती. नागपूर: श्री गणेश प्रकाशन .
- चरान, अ. पा. (१९९०). प्रगत शैक्षणिक मानसशास्त्र (प्रथमावृत्ती). पुणे: नूतन प्रकाशन .
- भांडारकर, के. म. (२००५). मुलभ शैक्षणिक संख्याशास्त्र. पुणे: नूतन प्रकाशन .
- वडेकर, वा. ना. (२०१७). शैक्षणिक मूल्यमापन व संख्याशास्त्र. पुणे: विद्या प्रकाशन .

Website

- <http://www.ericsearch.org>
- <http://sanshodhanchetana.com>
- <http://shodhganga.inflibnet.ac.in>

...

(Signature)
Principal

"By Education I mean an all round drawing out of the best in the child and man, body, mind and spirit."

(The mind of Mahatma Gandhi-P-379)

महात्मा गांधीजी म्हणतात की, "मानवशरीर उच्चतेचा शरीर, मन, आत्मा यांचा सर्वांगीण विकास घडवून आणणे म्हणजे शिक्षण होय"

शिक्षण संपादन परिपूर्णतेचे महत्त्वाचे चरित्र आहे. आदर्श समाजाच्या, राष्ट्राच्या विनिर्वाचनीय आविर्भाव असण्याचे शिक्षण शाळेत दिले गेले पाहिजे. अशा या शाळेत देणारे भक्तिपूर्ण देशातील वर्गावर्गीय अंतर्भावना देणारे, मानवाने अज्ञानाच्या कुडीत कौशल्यव्याख्या घेऊनच वेळीच प्रगती करतो. तरीपण अनुभवी समाजाचा संघट्टा त्या हा शिक्षणापासून वंचित आहे. अशा पाठ्यशाळेच्या समाजात शिक्षण करीत तर आर्थिक अटीत सामाजिक प्रचलनाची किली ही प्रयत्न करेक तरी ते शिक्षण करतात.

रोखडी अविशिष्ट अविशेषाची योग्यताची गाढनेही होत असते

दुसरे शाळेत बहुतेक परी, गोष्ट ही खरी युद्ध विताली

दुईना जी अविशेषाची, वेळी जी ही बहुताची।

समाजातील मुदतच लोक शिक्षण वेळाने घुसवणे करी घडवतात तेव्हा समाजातील योग्यतर लोक शिक्षणाच्या अवकाशामुळे दुःखाने विचकत घडतात. या वर्गाच्या लोकांचा टोम वेळीची भावने करी मिळेल या विचरनेने त्यात असलेले असण्यात, समाजाचा हा मोठा भाग जो शिक्षणापासून वंचित राहिला तर देशाची प्रगती राखणे अवघड राहिले, परंतु समाजात एक भाग वंचित, कर्तव्य, वैतन्यहीन रावेल.

परी अनुभूति जाती — जगाची समाजातील विद्वानांमध्ये बहुतांश मुले जीव, फलदायी, मधुर वर्गीतील असल्यामुळे ते समाजात अविशेषाच्या टोम घेऊन, त्यामुळे ते विद्वानांची शाळेत अनुभूति असतात. जी मुले अविशेषाच्या प्रचारात सर्व विद्वानांच्याबरोबर समाजाचे लोक प्रकृत जाते. परिणामी ते जग विद्वानांच्या सुल्लेख गाते घडवतात म्हणून अनुभूतिची प्रचारात बळ होते. असा अनुभूति जाती — जगाची अविशेषाची मुदतच करणार तोचतर अविशेषामुळे लोक समाजात उद्वेगवतात. ह्या अनुभूतिची समाजाच्या कडव्याचा जीव वेळाने प्रभावी उपाययोजना केल्यात अविशेषाचे विद्वानांची शैक्षणिक प्रगती साधण्यात मदत होईल म्हणून या समाजात अविशेषाच्या कडव्यासाठी प्रयत्नांचे प्रसून विषय निघकता आहे.

सर्वोपयोगी घडत.

समाजाच्या समाजाच्या बदलासुद्ध अति परिष्कारितच बदल होत आहे. या बदलाच्या घुसवण्याचे समाजाचे शिक्षण देणाऱ्या शाळातच कडवून अनुभूति बदल घडवून आणले जावेत. इतर क्षेत्रांमधील अनुभूतिच्या अविशेषाच्या विचर अन्वय. या मुदतेने शिक्षण देणाऱ्या शाळातच महत्त्वाची घडते.

Principal

Vivek Tambre Women's College of Education (U.Ed.),
Dombivli (E), Dist. Thane

आधुनिक काळातील शिक्षण प्रवाहात समाजातील सर्वोच्च असेलित घटकांना आणण्यासाठी एवढे संशोधनाची गरज आहे. त्यांना उपलब्ध असलेल्या शैक्षणिक सुविधा व सेवां तसेच शासनाकडून सारकिल्या जाणा-या अर्थिक शैक्षणिक योजनां याकडून पुरेशी माहिती घ्यावी. तसेच शिक्षणाकडून पुरेशी माहिती घ्यावी. तसेच शिक्षणाकडून या बाबतचे जाणीव जागृतीचा अभाव आहे. हीच जाणीव व जागृती, शिक्षणाची सेवा उपलब्ध करून देण्यासाठी एवढे संशोधन सक्षमतेने उपयुक्त ठरेल.

त्याचप्रमाणे संशोधक या अनुसुचित जाती - जमातीच्या विद्यार्थ्यांच्या समस्यांविषयी संशोधन करित आहे ते विद्यार्थी दिवसभर वेगवेगळे कामे करतात. खोब इतिहास, गीत, बंगाल विधान, गाडीची छापा-संकेत करणे. त्यामुळे ही शारीरिक व मानसिकदृष्ट्या चाकलेली असतात. शिक्षणासाठी जो उत्तम अर्थसहाय्य घ्यायला पाहिजे ते जाणून घेणे नाही ते जाणून घेण्यासाठी एवढे संशोधनाची गरज आहे.

दिवसभराच्या काळात अभाव, मर्यादासाठी त्यांना अतिशय वेळ देणे शक्यच नसते. अशी विद्यार्थ्यांच्या अभावघाती, शिक्षणी, इतरही मर्यादा विषयांची चिर्ता घ्यावी. अशा अनेक बाबतांमुळे ते त्यांच्या आत्मविश्वासात कमीपणा व एकेका क्षणात होणारे किंवा उच्चतर मर्यादा, वैयक्तिक मर्यादा एवढेच नव्हेत. शिक्षणाची समस्या आहे अशी अन्वयानी इच्छा आहे मग ही शिक्षणाकडून क्वचित का साहाय्य ?

एवढी संशोधनातने एवढे संशोधनासाठी विषयाची गरज लक्षात घेऊन हे संशोधन हाती विस्थापी घेतले आहे.

संशोधन समस्या विधान

"जुन्या काळातूनच कोट्यांसाठी शासकाने अर्थसहाय्य व आर्थिकदृष्ट्या अनुसुचित जाती - जमातीच्या विद्यार्थ्यांमध्ये अनुसुचित जातीच्या जगातूनच मुलनात्मक अभावघात करणे".

संशोधन समस्यांच्या प्रायोगिक व्याख्या

१) माध्यमिक शाळा

इसता ८,९,१० ही वर्षांच्या जी असता-या शाळांना माध्यमिक शाळा मानतात. (राष्ट्रीय शैक्षणिक धोरण १९८९)

२) आत्ममर्यादा

आजिबाती, अर्थिक व ते शिक्षणाकडून क्वचित असलेले विद्यार्थ्यांच्या आत्ममर्यादा शिफारस करीत असलेली, शुद्धता शैक्षणिक माहिती उपलब्ध करून देण्याची संस्था म्हणजे आत्ममर्यादा होय.

३) अनुसुचित जाती - जमाती

देवात असावी प्रथम कर्तां म्हणून इतिहासात व शैक्षणिक व आर्थिक दृष्ट्या मर्यादांसाठी एक जात होय.

४) अनुसुचित

विद्यार्थ्यां शाळात व वेगवेगळी मर्यादांमुळे मर्यादा विधान असणे

१.८ संशोधनाचे शैक्षणिक

माध्यमिक व आत्ममर्यादांतील अनुसुचित जाती - जमातीच्या विद्यार्थ्यांमध्ये अनुसुचित जातीच्या जगातूनच मुलनात्मक अभावघात".

संशोधनाची उद्दिष्टे

1. माध्यमिक, आत्ममहादेवीतील अनुसुचित जाती — जमातीच्या विद्यार्थ्यांच्या अनुपस्थितीची कारणे शोधणे.
2. या शाळेतील अनुसुचित जाती — जमातीच्या विद्यार्थ्यांच्या अनुपस्थितीच्या कारणांचा अभ्यास करणे.
3. शक्ति या शाळेतील अनुसुचित जाती — जमाती, आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या अनुपस्थितीची तुलना करणे.
4. माध्यमिक, आत्ममहादेवीतील अनुसुचित जाती — जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांची उपस्थिती वाढविण्यासाठी जगत सुचविणे.

संशोधनाची व्याप्ती

1. प्रस्तुत संशोधन माध्यमिक व आत्ममहादेवी या शाळेतील संशोधित आहे.
2. प्रस्तुत संशोधन हे अनुसुचित जाती — जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांची संशोधित आहे.
3. प्रस्तुत संशोधन अनुसुचित जाती — जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या अनुपस्थितीची संशोधित आहे.
4. प्रस्तुत संशोधन हे सन २०१४-२०१५ या शैक्षणिक वर्षाची संशोधित आहे.

संशोधनाची मर्यादा

1. प्रस्तुत संशोधन 'क्वॉन्ट' पद्धतीच्यातील कोट्यावधी सावापुर्वीय मर्यादित आहे.
2. प्रस्तुत संशोधनचे निष्कर्ष हे माध्यमिक व आत्ममहादेवीतील अनुसुचित जाती — जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या अनुपस्थितीत राहण-यांना लागू पडतील.

संशोधन पध्दती

प्रस्तुत संशोधन संशोधन पध्दतीच्या अन्वयेत केले आहे.

संशोधनाची साधने

सतर संशोधनामध्ये स्वनिर्मित प्रश्नांवरील वेदना निघारलेल्या महिलांच्या आधारे त्या महिलांचे व्यक्तिगत विचारलेल्या व अर्थनिर्माण खाती संस्थाशासकीय आधारे केले आहे.

- 1) शीकडेकारा
- 2) आलेख

असत प्रकारे संशोधनचे प्राथमिक पध्दतीचे संयुक्त विषय योजन संशोधनाची साधने व शीकडेकारा संशोधनातील समस्येचे निष्कर्ष काढलेली आहे.

यातूनच संशोधन मूल्यमापन निष्कर्ष काढलेली आहेत. त्यातूनच याही उपाययोजना सुचविल्या गेल्या आहेत.

संशोधनचे उद्दिष्टानुसार निष्कर्ष

संशोधन निष्कर्षातूनही उपाययोजना—या आधारे संशोधने अर्थनिर्माण केले. जमाती संशोधनातून पुढील निष्कर्ष निघाले.

१) उद्दिष्टे १ नुसार निष्कर्ष

माध्यमिक व आत्ममहादेवीतील अनुसुचित जाती — जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या अनुपस्थितीची कारणे शोधणे.

1. अनुसुचित जाती — जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या आडून राहण्यात व नवीनतम शाळात गेल्या कारणे शोधणे यामुळे प्रस्तुत त्या विद्यार्थ्यांचे अनुपस्थितीचे प्रमाण कमी दिवून दिले. (कोट्या व. २ नुसार)
2. अनुसुचित जाती — जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या यमाती पडिल्याची शिक्कीची अडथळ्यामुळे ती मुले यमातीत मजुरी करणाऱ्यांसाठी जाणवत. हे मुला अनुसुचित जाती — जमाती विद्यार्थ्यांचे अनुपस्थितीचे प्रमुख कारण आहे.

Principal

१. माध्यमिक व आत्मशाळेतील अनुसूचित जाती - जमाती विद्यार्थ्यांच्या शिक्षण वेतनात वाढी प्रसंगाने खालच्या प्रमाणाने, म्हणून ते शाळेचे अनुसूचित राहतात.
 २. आरोग्य विषयात समस्या हे अनुसूचित जाती - जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या अनुसूचिततेचे एक कारण आहे. (खोटेपत्र क्र. २ नुसार)
 ३. अभ्यास व केल्यामुळे शिक्षक जे शिक्षा वेतनात म्हणून विद्यार्थ्यांचे अनुसूचिततेचे प्रमाण वाढत आहे
- २) उद्दिष्टे २ नुसार निष्कर्ष

अनुसूचित जाती - जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या अनुसूचिततेच्या कारणांचा अभ्यास करणे.

१. अनुसूचित जाती - जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या अनुसूचिततेची आर्थिक कारणे पाहण्याचे उद्दिष्ट्ये व शैक्षणिक विकास नसल्याने कुटुंबासाठी आर्थिक दबावात आल्यामुळे शाळातल्या विद्यार्थ्यांच्या प्रचुरीमाती नोंद.
२. अनुसूचित जाती - जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या अनुसूचिततेची शैक्षणिक कारणे कुटुंबात मुलांची संख्या जास्त असणे, पालकांच्या व्यस्ततामुळे, शैक्षणिक सवलतीमुळे, अज्ञानामुळे, सुक्ष्मतेत अशी, उल्लेखित ही कारणे आहेत.
३. या शाळांमध्ये शैक्षणिक व आनंददायी खेळांचे प्रमाण कमी असल्यामुळे अनुसूचित जाती - जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या शाळेची नोंदी वाढत नाही. (खोटेपत्र क्र. वि. २ नुसार)
४. शाळा अनुसूचित जाती - जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांच्यासाठी जरी सेवा सुविधा पुरवत असले तरी त्या वेळेवर व तिथीत पोहोचत नाहीत.

३) उद्दिष्टे ३ नुसार निष्कर्ष

शाळेतील अनुसूचित जाती - जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या अनुसूचिततेच्या कारणांचा तुलना करणे.

१. माध्यमिक शाळेचे अनुसूचित जाती - जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या अनुसूचिततेचे प्रमाण वाढत आहे तर आत्मशाळेतील हे प्रमाण कमी दिसून येते.
२. माध्यमिक शाळेतील अनुसूचित जाती - जमातीच्या विद्यार्थ्यांच्या पालकांच्या शिक्षणाबरोबर खर्च होत नाही. मात्र आत्मशाळेतील पालकांच्या विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणाबरोबर अनुसूचिततेचे प्रमाण दिसून येते.
३. आत्मशाळेच्या तुलनेत माध्यमिक शाळेचे शिक्षण-या अनुसूचित जाती - जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांच्या प्रमाणात जास्त जास्त कारणे त्यांची वरची परिस्थिती सरीरीची असते.
४. माध्यमिक विद्यार्थ्यांच्या तुलनेत आत्मशाळेतील विद्यार्थ्यांच्या शाळा शिक्षणाबाबत जास्त आहे, जरी असून सुद्धा ते शाळेचे अनुसूचित राहतात.

४) उद्दिष्टे ४ नुसार निष्कर्ष

माध्यमिक व आत्मशाळेतील अनुसूचित जाती - जमाती आदिवासी विद्यार्थ्यांची उच्चिमाती आर्थिकांसाठी जास्त सुचिले.

१. अनुसूचित जाती - जमाती सन्माननीय पालकांच्या शिक्षणाचे पालक समजावणे. शैक्षणिक व दुसरे विद्यार्थ्यांच्या आर्थिक मदत करणे.
२. माध्यमिक शाळेचे अनुसूचित जाती - जमातीच्या विद्यार्थ्यांच्या उच्चिमाती पाठवितानासाठी पालक मेळवणे वेगवेगळे, शासनाकडून मिळवून घेणे, वेगवेगळे अकार, विद्यार्थ्यांच्या आर्थिक गरजा लक्षात घेऊन वेगवेगळे वेळेवेळी मदत करणे.
३. पालकांमध्ये जागरण निर्माण करणे. हे अनुसूचिततेचे प्रमाण कमी असल्याचा एक कारण आहे.

Principal

५. गैरसही आलगावसाठी शाळेत विविध रचना वेळापत्र वाचवत परंतु त्यास पाठ्यावरील इतर भाग विडलत नसल्याने उपरोक्त साध्य होत नाही.
६. या पाठ्यावरील शिक्षणविवरण जलपान (सहस्री) नियोग करणारे प्रथम वेळेचे वाचवत परंतु पाठक न्यायवेळे दुर्लभ करतात.

अंतिम निष्कर्ष

१. या-याच सुटीला पराक्रम, शैलीकर्म, लहान भावनांना सांधलेले ही असे अशाही लक्षणात.
२. विद्यार्थ्यांना उच्च शिक्षण देण्याचे कार्य.
३. अनुसूचित जाती — जमाती अधिकांनी विद्यार्थ्यांनी वर्गीयत इतर विद्यार्थ्यांमध्ये निवृत्त विद्यार्थ्यांना सामल शाळेत, त्यामुळे त्यांचे सामाजिकीकरण होण्यास अडथळी निर्माण होई.
४. अनुसूचित जाती — जमाती अधिकांनी विद्यार्थ्यांनी लक्षात घ्यावया अशाचाने शैक्षणिक इतर मर्यादिततेच्याने शिक्षकांचा विचारत नाहीत.
५. विद्यार्थ्यांच्या शाळेत शैक्षणिक साहित्याचा सामनाकडून दुरुवत देतो.
६. पाठक वेळेत आर्थिक लाभ देण्यासाठी प्रत्येक स्तरात वेळेत.
७. शिक्षकांना या विद्यार्थ्यांचा सर्वे करताना पाठ्यावरील योग्य प्रतिपाद विडलत नाही.
८. शाळेतलेच उपक्रमाने इतर विद्यार्थ्यांनी परतता सांधण घेत नाही.
९. पाठ्यावरील शिक्षकांचे प्रथम अधिक आहे.
१०. यदा विद्यार्थ्यांना शाळेतले सुटत न सदा उपक्रमाने करताना अडथळा देतात.
११. यदा विद्यार्थ्यांनी पाठ्यात, शुध्दतेच्यात घुळत करतात.

शिक्षणरी — विद्यार्थी —

१. अनुसूचित जाती — जमातीच्या विद्यार्थ्यांनी आपल्या समस्त मुळाव्यांक व शिक्षकांचा सांगून त्यांमुळे कसो तरी मार्ग ते उपेक्षित देतो.
२. अनुसूचित जाती — जमाती सामाजिक विद्यार्थ्यांच्या आपल्या पाठ्यात शिक्षकांचे सहाय्य घडवून देतो.
३. या सामाजिक विद्यार्थ्यांनी सुट्टीच्या दिवशी कामे करून आर्द — कटिलेक यदा करतात.
४. अर्थिक शक्य असले तर पाठ्यावरील शिक्षण घेत घेतले हे पाठ्यावरील उचलून घ्यावे.

शिक्षक —

१. विद्यार्थ्यांच्या वेळवेळीच्या कसल्याच रीत वेळेत त्यांचे शिक्षण करताना शाळाती प्रभावी उपलब्धतेक कामे आपल्याक आहे.
२. पाठ्यावरील कसत यथार्थ करून त्यांना शिक्षणाचे सहाय्य घडवून देणे. जसा शिक्षण असता—या विद्यार्थ्यांच्या पाठ्यावरील उपेक्षित करावे.
३. शाळेतले पाठक सध्या, काम—पाठक कसत शिक्षकांचे वेळेत पाठ्यावरील उपेक्षित करावे.
४. सामाजिक अधिकांनी विद्यार्थ्यांना शिक्षण—या मुनिचा विद्यार्थ्यांचे शाळेतले शैक्षणिक व विद्यार्थ्यांचे सांधेसाठी करावी.
५. विद्यार्थ्यांची शैक्षणिक सहाय्य, आर्थिक, शाळेतले तिसर सध्या पाठ्यावरील कसत लक्ष घ्यावे.

पाठक

१. आपल्या पाठ्यात वेळी व वेळेवर शाळेत पाठ्यावरील व त्यांचा अभ्यासाकडे लक्ष देणे.
२. पाठ्याचे शिक्षण त्यांच्या कामती शिक्षकांचा योग्य आहे. हे साधत वेळेत त्यांचा शिक्षणापासून वेळेत व वेळ्यावरील दखल घ्यावी.
३. शिक्षक—पाठक, सात—पाठक सध्या नियमितपणे उपेक्षित राहणे.
४. शाळेत वेळ—या विविध उपक्रमाने सहाय्य घ्यावे.
५. पाठ्यांच्या आर्थिक, योग्य व शिक्षण हे सांधेने आर्द हे जाणून त्यांचा आपल्याने शाळेत उपेक्षितवाचा प्रत्येक करणे.

Principal

संदर्भ

१. विपदि वि.सं. (२००८) 'पशुधनिक आसोवन पळोती', पुणे: नित्यनूतन प्रकाशन . (पान नं. १० ते १३)
२. कुलाशे असहिद व वेसाभंते लीना 'दुसात जीवणिक संसजलसाका', पुणे: नित्यनूतन प्रकाशन . (पान नं. ३४, ३५)
३. पारमहोस वलल्ला, वेसाभंते लीना (१९९९ पुनमुद्रण) 'पशुधनिक आसोवन पळोती' - पुणे नूतन प्रकाशन - ३०
४. डॉ.पं.पु.भगत, 'विश्वशास्त्रोत्-श्रीर विचारवंत', (पान नं. ३०४), शैलया प्रकाशन, त्रिंबकपुर.
५. का.जी.आपटे, 'विस्तारीत संसजलसाका', पुणे, शासनादेश ६०, ५५९ (पान.नं.न १३,२१५)

Principal
Principal

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - IX

Issue - I

January - March - 2020

ENGLISH PART - I

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विभूषणे

IMPACT FACTOR / INDEXING

2019 - 6.399

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.S.A. (Mtg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prof. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

Principal

Vilas Tambe College Of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi (Otas) Tal. Jamner, Dist. Pimpri

EDITORIAL BOARD

<p style="text-align: center;">Professor Kaiser Haq Dept. of English, University of Dhaka, Dhaka 1000, Bangladesh.</p>	<p style="text-align: center;">Roderick McCulloch University of the Sunshine Coast, Locked Bag 4, Maroochydore DC, Queensland, 4558 Australia</p>
<p style="text-align: center;">Dr. Ashaf Feroz Eata College of Art's and Science Solana Bin Abdul Aziz University, KAS</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Nicholas Loannides Senior Lecturer & Cisco Networking Academy Instructor, Faculty of Computing, North Campus, London Metropolitan University, 166-220 Holloway Road, London, N7 8DB, UK.</p>
<p style="text-align: center;">Muhammad Mezbah-ul-Islam Ph.D. (NEHU, India) Assit. Prof. Dept. of Information Science and Library Management University of Dhaka, Dhaka - 1000, Bangladesh.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Meenu Maheshwari Assit. Prof. & Former Head Dept. of Commerce & Management University of Kota, Kota.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. S. Sampath Prof. of Statistics University of Madras Chennai 600005.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. D. H. Malini Srinivasa Rao M.B.A., Ph.D., FDP (IIMA) Assit. Prof. Dept. of Management Pondicherry University Karaikal - 605005.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. S. K. Omanwar Professor and Head, Physics, Sat Gadge Baba Amravati University, Amravati.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Rana Pratap Singh Professor & Dean, School for Environmental Sciences, Dr. Babasaheb Bhimrao Ambedkar University Raebareilly Road, Lucknow.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. Shekhar Gungurwar Hindi Dept. Vasantrao Naik Mahavidyalaya Varanasi, Nanded.</p>	<p style="text-align: center;">Memon Sohail Md Yusuf Dept. of Commerce, Nirxa College of Technology, Nirxa Oman</p>
<p style="text-align: center;">Dr. S. Karunanidhi Professor & Head, Dept. of Psychology, University of Madras.</p>	<p style="text-align: center;">Prof. Joyanta Borbora Head Dept. of Sociology, University, Dibrugarh.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. Walmik Sarwade HOD Dept. of Commerce Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Manoj Dixit Professor and Head, Department of Public Administration Director, Institute of Tourism Studies, Lucknow University, Lucknow.</p>
<p style="text-align: center;">Prof. P. T. Srinivasan Professor and Head, Dept. of Management Studies, University of Madras, Chennai.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. P. Vitthal School of Language and Literature Marathi Dept. Swami Ramkrishna Teerth Marathwada University, Nanded.</p>

Principal
 Vilas Tibhe College Of Education (B.Ed.)
 Dumburwadi (Dist) Tal. Jirgaon, Dist. Pune.

७. सामाजिक समस्या – बाल गुन्हेगारी

प्रा. रामदास आनंदा कदम

विलास तांबे बुगन्स कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, टुंबकवाडी

सारांश

बदलत्या सामाजिक आर्थिक परिस्थितीमुसार महानगरातील गुन्हेगारीत मोठी वाढ झाली असून त्यात बालगुन्हेगारीचे प्रमाणही बरेच वाढले आहे. या निमित्ताने बालगुन्हेगारी पुन्हा एकदा गंभीर प्रश्न म्हणून सामोरा येऊ लागला आहे. बालकाला निव्वणारी कुडीची संगत, भोड, वाढत्या च्यात असणारी शैल ची भूक यामुळे मुले घडतात. कोणत्याही प्रकारच्या गुन्हेगारीचे बालकाला बालकाला बालन्याय अधिनियम अंतर्गत बालन्याय मंडळासमोर शिक्षा झाल्यानंतर बालसुधारणुहात्म्ये टिकले जाते. चांगल्या आरोग्य सुविधा, शिक्षण व न्यायसाधक शिक्षण देऊन निव्वणवित मुलांना किमान एक मानसिक निर्माण करता येईल.

आजच्या बदलत्या जीवनशैलीत स्पर्धेच्या युगात लहान मुलांचे बालपण हरवले आहे. पालकांच्या वाढत्या अंगात, पालकांसाठी पुरेशा वेळ न देणे या सर्वांचा परिणाम बालकांवर प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षपणे होतो. या सर्वांचा अधिक उपयुक्त वन्यात जबाबदार आहेत आजची माहिती संप्रेषणाची पध्दत सततने, एका दर्याधिक बदल ज्या गोष्ट समजावण्यास हज्यात त्या वेळेच्या स्वरूपात अगोप्यर मुलांमधील पोहोचतात. त्यामुळे मुले याम नागांना लागतात. कांमार्त अचारांमधील जय्य मुलांच्या आयुष्याला दिशा देते. समाज निरोधी वृत्ते बनवारी आणि गुन्हा सिध्द झालेली जी सोळा वर्षां व्हालेली मुले असतात. त्यांना बाल गुन्हेगार म्हणतात.

डिसेंबर 2012 दिल्लीतील निर्माता यर बलात्कार करून तीची मूर हत्या करणारे नरहत्या व मुंबईच्या राक्षसीमिलच्या आकारात झालेल्या बलात्काराच्या घटनेतील संधान वागा म्हणजे या दोन्ही गुन्हेगारंमध्ये प्रौढ आरोपीसह बालगुन्हेगारांच्या समावेस आहे. बालगुन्हेगारी एक भयंकर सामाजिक समस्या आहे आणि सध्याच्या घाबराळीच्या स्पर्धेच्या जगातील सामाजिकयामुळे ही अधिक गंभीर रूप धारण करत आहे.

सौध्याधिक पारस्वभूमी

1. सामाजिक अव्ययन सिध्दांत

बांडुता, वैरीन आणि रिचर्डसन हे सामाजिक अव्ययन सिध्दांत प्रजाहत्ते पुरस्कर्ते आहेत. त्यांच्या गते कुमारव्दीन मुले व त्यांचे डिहाक, आक्रमक वर्तन हे इतर वर्तना प्रमाणे सामाजिक अव्ययन प्रक्रियेमुन संघटित केले जातात. यासाठी प्रत्यक्ष आणि अप्रत्यक्षपणे वेगळे अनुभव, सराव इतर व्यक्तींच्या घालणुकीचे निरीक्षण व अनुकरण या गोष्टी जबाबदार ठरतात.

Principal

V. T. College of Education (W. E. S.)
Dumburwad (Dist. Jalgaon), Tal. Jalgaon, Dist. Jalgaon

2. भाव-विरचन

क्रिस्टा फर्लसु मनोविकार तज्ञ क्रिस्टा फर्लसु यांच्या मते आत्मिक भावनांचा निव्वर होण्यासाठी काय दिलास आत्मिक वर्तन होण्याचे टाळू शकते.

बाल मुन्हेगारी

बाल मुन्हेगारी शिक्षणवर्गी संख्यावाढी गरज आहे. विवेकदेवगी सगवत, किचकाट काळदेतजाचा कमी थापर, क्रायव्यवस्था वातावरण, मुलासंबंधी पूर्ववृत्तिद्वारा समजण्यासाठी अधिकार्यांची दोजता व कायदे आणि सजाव्यावर या दोहोत्री भावितो असलेल्या न्यायाधीशांची निव्वर, तुल्यात व पाठवितो हस्तव्यवसाय किचकित्याचा संख्यात बालमुन्हेगारीची रचानगी काढण्यात येते. बाल मुन्हेगारात शिक्षा व वेळ समाधाने त्यांचा संक्षण व सुधारण्याची संधी घिनी पडिले आसाती मुला शिबू ज्ञाना, घरीही काही प्रकारची मुन्हेगारात बांगल्या जाणुकीच्या रशीवर मोठे संक्षणची तसेच प्रसंगी मुन्हेगारात साकीद जायवा समज देणु संक्षणची कायदेकायत तशुद आहे.

संक्षणतील वलिच्छ वरत्या बालमुन्हेगारी कायदेव्यवसाय कायदीमूत ठरतात. विव्वर, प्रशासकांयने, संक्षणसंक्षण, इतरनेट इ. कायदेव्यवसाय संक्षणमुळे मुन्हेगाराचा तंत्रावरत व मुन्हेगाराव्यवसाय आकारणी निर्माण होतो आणि त्यामुन्हेगी संक्षणत दोषांचे अज्ञान मुस होतात.

बालमुन्हेगारांमध्ये घीन्वा घरवोड्या सत्तेन घरातून पकून जाणे वा मुन्हेगारे प्रमाण सजात अधिक आहे यासाठी बाल मुन्हेगारांमध्ये अजाधरी कायदे असते.

साख्या

1. "समाज विरोधी वर्तन म्हणजे बालमुन्हेगारी होव" हेडकील
2. "विलिच्छ शिक्षणाच्या कायदेव्यवसाय घातून दिलेल्या ज्योग्यव्यवसाय आतील मुला/मुलीने केलेल्या कायदे वृत्त्याला बाल मुन्हेगार म्हणावे" डॉ. शंभना
3. "जा बालकांचे वर्तन समाजिक न्यायांच्या विव्वरित अरवो त्यांचे मुन्हेगार म्हणतात" दिले.
4. Wayward, incorrigible or habitually disobedient child is called a juvenile delinquent - Robison

संक्षण

1. बाल मुन्हेगार मुलांना अभ्यास,शाळा व शाळेतील उपकरण कायदेकाम आचरत भाईत जाणुकर नापास होतात व एकाच वर्गात अनेक वर्षे असतात.
2. शिक्षकांव्यवसाय या मुलांना आदर नसता शिक्षकांच्या जाणुकी जाणीवपुर्वक पाठमाली करणे.
3. उपायव्यवसाय करणे, गीज सुटणे यात त्यांना आनंद मिळतो.
4. आपल्यासो लसान कामकृत मुलांना प्रस देणे दादागिरी करणे असे कृत्य ते करतात.
5. कायदेकृत करणे, कायदेव्यवसाय वेपव्यवसाय जाणुणे हा त्यांचा स्वभाव असतो.
6. बाल मुन्हेगार रवारी, होकट, आग्रमज, तिरव, आजगुठ असतात.
7. परिस्थितीची विरोध करणे हा त्यांचा स्वभाव झालेला असतो.

८. बाल मुन्हेगार भावनिकदृष्ट्या बलिवर असतात वाने नको, सातसार विचार शक्तीया व विवेकाचा बणाव असतो
९. स्वभावा इत्यांथा भावनांची कवर वरते
१०. साठशी भविष्यवाणा भांडणे, घेव्या करणे, खाटे वेलणे सामाजिक मालमातेनी नासपुस, पळवणेक, वीडतात करणे
११. जुगार, दुग्मान, अमली पदार्थ सेवन करणे

कारणे

कोलगेडी मूल जनता मुन्हेगार प्रकृतीचे असते असे नाही. घरातील व आधुनीभोवतीचे वातावरण, मित्र, दोस्त, घरची मंडळी यांचे वर्तन मुलांच्या मन पटलावर घास करून त्यावरुलाने सक्कार हे प्रामुख्याने मुन्हेगारी प्रकृती निर्माण वारण्यास कारणीभूत ठरतात.

१. कुलगातीया मुलांच्या कोलाज निश्चित असा वाईट परिणाम होते. मुन्हेगारांच्या वरतीत जसणाच्या घरातील मूल मुन्हेगारीकडे वीडते वाने
२. शाळेतील वातावरण प्रेमळ व अनंददायक नसेल तर मुन्हेगारी मूळ घरते
३. विद्ये समावांजन, सहजप्रकृतीचे दमन, भावनिक असमतोल, अधिवाहताचे आकर्षण, शारीरिक व मानसिक विकृती वामुजेडी मुले मुन्हे वरतात
४. घरातील कुरडी शिस्त आर्ध-वडीलांथा अति घाक विवा मुडीथ घाक वरुणे अधिवाहता वाने, दोस्तरेलीय अभाव, प्रेमळ वर्तन नसेल्यामुळे मुलांमध्ये मुन्हेगारी प्रकृती निर्माण होते.
५. पारिव्रम व कोर्बिक ओढाताण, मरीडी, वामुळे मुन्हेगारी वाने वाडण्यास मिळते.
६. घरातील वातावरण वामाचे घरातील जवळी एकमेकांथा समजून न घेणे, स्वाध्यातील परस्पर, मासराच्या माना, घरातील भांडणे, मारगारी वामुळे बाल मुन्हेगारी वडावते.
७. घरातील वडील वरसानाचिन, वामिचवरी असतील, घरात नीतिनिधामना वारा नसेल तर वाईट संस्कार मुलांन घेवून मुले बाल मुन्हेगारीकडे वडती जडात.
८. काती शारीरिक लक्षणे ही एका वीडीतून दुसऱ्या वीडीस सडमिठ अंतात व ही शारीरिक लक्षणे ही मुन्हेगारीस जबाबदार ठरतात. तसेच शारीरिक जंगामुळे कोलाजा अवडेलनेमुळे मुले वाडण्याक वगून बाल मुन्हेगार वणण्याची शक्यता असते.
९. बालकाचे कुटुंबातील स्वान वानाचे बालकाचा क्रम लिन सववा, घरातील वाने हे बालमुन्हेगारीकडे वडण्यास भाग वडते.
१०. बालमुन्हेगारांमध्ये शारीरिक लमी अधिक वीडाने आडवडे व ही लमी मुला/मुलींथा वैचारांत वारण्यास भाग वडते.
११. कुटुंबातील व्यक्तीपैकी काती व्यक्ती जर वेडवा, दीर्घ आजावण असतांथा, मड कुडी असा असल्या तर कुटुंबातील मुलांथा बाल मुन्हेगारीकडे वडतो.

Principal

१२. मासिक विधम समावेज्जमागुळे बालमुन्हेगार जावत्या मास्योवर निवडरण देवू सकत नासिले.

कायदे व शासन निर्णय

१. बाल न्याय (मुलांची बाळजी व संवर्धन) अधिनियम - 2000 बाल मुन्हेगार वा ऐजजी विदीसंविधरस्त बालक जसा शब्द वापरला जाईल.
२. बाल न्याय अधिनियम 1986 अन्वये विदीसंविधरस्त बाल न्याय अर्ब 18 वर्षांवालील मुलगा व 18 वर्षांवालील मुलगी जसा होती परतु सन 2001 मध्ये या व्याख्येत बदल करुन विदीसंविधरस्त बाल न्याय अर्ब 18 वर्षांवालील मुलगा/मुलगी जसा करुन्यात जसा आहे.

विभिध देशातील बाल मुन्हेगारी

1. जपान, तैवान, दक्षिण कोरिया, न्यूझीलंड

गरीर मुन्हेगार्यादी 15 वर्षांच्या वयातली कडक शिक्षा होऊ शकते. जपान मध्ये 20वर्षे पद्यापर्यंत मुलांना अजाण समजले जाते परतु गरीर मुन्हेगार्यादी ते शिक्षेस पात्र होतात.

2. इंग्लंड, स्कॉटलंड

इंग्लंड मध्ये 10 ते 18 वर्षे वयाच्या मुलासाठी ज्यूडेनलाईल कोर्ट आहे. मात्र मुला गरीर असेल तर 10 व्यांकास मोठया मुलांना कलान कोर्टात पाठवला जातो. स्कॉटलंड मध्ये 16 वर्षांपर्यंतच्या मुलांना किराोर समजले जाते परतु 12 वर्षां वयाच्या मुलासाठी मुन्हेगार्यादी जबाबदार समजले जाते.

3. ऑस्ट्रेलिया

ऑस्ट्रेलियातील राज्यघटने प्रमाणे 12 वर्षांच्या मुलाला सकर्म आणि पुरकर्म यातील कडक सजायदे ल्पमुळे मुन्हेगारुसार शिक्षा होते.

4. भारत

भारतामध्ये जव वर्षे 18 पर्यंत मुलास किराोर समजले जाते. वागुळे उघातील फेलेला अपराध बाल मुन्हेगार म्हणुन समजला जातो व त्याच्या हातून झालेल्या मुन्हेगार्यादी त्याला बालमुन्हेगारुणा पाठविले जाते.

भारत-महाराष्ट्र

इर्दम इन महाराष्ट्र म्या अदालतमूले हे स्थल जाले आहे जी मुलांकडून सार्वधिक मुन्हे मुन्हे व वागमुला मुन्हे होत आहेत. त्यांनतर अमरावती, चंद्रपूर, जम्नाबाद, या मुन्हेगार्यादी सार्वस मनुष्यज्वर घनाघट बाल, किराोरघात, बलात्कार, सुनयन प्रवण, अपहरण परतुन भेजे, दंगा, चोऱ्या, दरोडा, घरफोटी, जाळपोळ, विनयन जसा जवस्यार्थे मुन्हे दाखल होतात.

बालनिरिक्षणगृह

विदीसंविधित बालजना कोणत्याही प्रकारच्या मुन्हेगार्यादी घोरिसानी एकडल्यास त्यांचा बालन्याय अधिनियम अंतर्गत बालन्याय मंडळामुळे साधर करुन शिक्षा झाल्यानंतर ज्जा निरीक्षण गृहामध्ये ठेवले जाते त्यांचा बाल मुन्हेगारुन्हे म्हणतात.

Principal

समाजाचा निर्माण गृह व बालसुसंगलकाचे पाहण्याचा दृष्टिकोन एकसारक्या होणे आवश्यक आहे. विविधधर्मित मुलांना अन्न, दस्त, निवास या सुविधा पुरविणे व त्यांची काळजी घेणे गरजेचे आहे. विविधधर्मित मुलांचे शिक्षण, समुपदेशन करणे गरजेचे असल्यास मानसोपचार तज्ञांची मदत घ्यावी. चांगल्या आरोग्य सुविधा, शिक्षण व व्यावसायिक शिक्षण देऊन विविधधर्मित मुलांना विद्यार्थक नगरीक निर्माण करता येईल.

संदर्भ

1. Alex Kollwiz, (1992). "There Are No Children Here : The Story of Two Boys Growing Up in The Other America."
2. Debbie J. Goodman, Ran Grimming, (2007). "Juvenile Justice : A Collection of True-Crime Case." 1st Edition.
3. Larry J. Siegel, Brandon C. Welsh, (2010), "Juvenile Delinquency: Theory, Practice and Law." 11th Edition.
4. मुळवाणी म.वि. (2009) "मार्गदर्शन व समुपदेशन" नित्य नूतन प्रकाशन, पुणे
5. जगताप उ.ना. (नोव्हेंबर-2009) "सैद्धांतिक व प्रायोगिक मानसशास्त्र" नित्य नूतन प्रकाशन.

Principal

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - IX

Issue - I

January - March - 2020

ENGLISH PART - I

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विभूषण

IMPACT FACTOR / INDEXING

2019 - 6.399

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.E.A (Mtg), M.B.A (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

Principal

Vilas Tambe, College Of /
Dumbarwadi (Dist) Tal. /

EDITORIAL BOARD

<p style="text-align: center;">Professor Kaiser Haq Dept. of English, University of Dhaka, Dhaka 1000, Bangladesh.</p>	<p style="text-align: center;">Roderick McCulloch University of the Sunshine Coast, Locked Bag 4, Maroochydore DC, Queensland, 4558 Australia.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. Ashaf Feroz Eata College of Art's and Science Salman Bin Abdul Aziz University, KAS</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Nicholas Loannides Senior Lecturer & Cisco Networking Academy Instructor, Faculty of Computing, North Campus, London Metropolitan University, 165-220 Holloway Road, London, NT 8BN, UK</p>
<p style="text-align: center;">Muhammad Mezbah-ul-Islam Ph.D. (NEHU, India) Asst. Prof. Dept. of Information Science and Library Management University of Dhaka, Dhaka - 1000, Bangladesh.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Meenu Maheshwari Asst. Prof. & Former Head Dept. of Commerce & Management University of Kota, Kota.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. S. Sampath Prof. of Statistics University of Madras Chennai 600005.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. D. H. Malini Srinivasa Rao M.H.A., Ph.D., FDP (IIMA) Asst. Prof. Dept. of Management Pondicherry University Karakal - 609605.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. S. K. Omanwar Professor and Head, Physics, Sat Gadge Baba Amravati University, Amravati.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Rana Pratap Singh Professor & Dean, School for Environmental Sciences, Dr. Babasaheb Ambedkar University Raebareilly Road, Lucknow.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. Shekhar Gungurwar Hindi Dept. Vasantrao Naik Maharashtraya Varnati, Nanded.</p>	<p style="text-align: center;">Memon Sohel Md Yusuf Dept. of Commerce, Nirwa College of Technology, Nirwa Oman.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. S. Karunanidhi Professor & Head, Dept. of Psychology, University of Madras.</p>	<p style="text-align: center;">Prof. Joyanta Borhara Head Dept. of Sociology, University, Dibrugarh.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. Walunik Sarwade HOD Dept. of Commerce Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Manoj Dixit Professor and Head, Department of Public Administration Director, Institute of Tourism Studies, Lucknow University, Lucknow.</p>
<p style="text-align: center;">Prof. P. T. Srinivasan Professor and Head, Dept. of Management Studies, University of Madras, Chennai.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. P. Vitthal School of Language and Literature Marathi Dept. Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded.</p>

Principal

Vasa Tambhe College Of Education (B.Ed.)
Duntarwadi (Oru) Tal. Jannar, Dist. Pune.

२१. स्त्रीयांची सद्यस्थिती – एक अभ्यास

प्रा. रामदास जानंदा कदम

विलास सांबे वुमन्स कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, दुंबर्वाडी

स्त्री, स्त्री, स्त्री

स्त्री हा शब्द ऐकल्यावर आपल्या डोळ्यासमोर तीचे अनेक रूप दिसतात जसे आई, मुलगी, पत्नी, बहीण इ. स्त्रीमध्ये मध्ये प्रेम, माया, वास्तव्य आणि संयम ह्या गोष्टींचा भांडार आहे. तरी पण प्राचीन काळापासून आजपर्यंत स्त्रीला पुरुषाच्या बरोबरीचा दर्जा प्राप्त झाला नाही, विला दुय्यम समजले जाते. दैनंदिन जीवनात अगरी सहजतेने विविध भूमिका पार पाडत महिला ह्या समाजाचा आधारस्तंभ बनल्या आहेत. कधी ती प्रेमाळ कन्या तर कधी वास्तव्यपूर्ण माता, तर कधी स्वतंत्र संस्थाकारिणी अशी विविध नाती अवतत कुशलने आणि कोमलतेने त्या निभावत असतात.

आजपर्यंत स्त्रीच्या व्यक्तीत्वत्वावर खूप काही लिहील गेलं आणि लिहलं जात आहे. पण तरीही स्त्रीच यशातल्या दर्जाने नेहमीच अपुर सहभावर आहे. स्त्री म्हणजे एक आदिशक्ती, विविध योजनाय शक्तींनी होणार नाही. तर पाहिल तर प्रत्येक पुरुषाने जिच्यापुढे नतमस्तक काय असं एक व्याक्रीमत्व? सर्वत्र स्त्रीचा एका भाषाने योजना घेणार नाही हे जरी तर मानलं तरी स्त्री ही जगात त्या सहनशीलता संयम अशा तऱ्हेने मुण घेऊनच जन्माला येते, अनेक विद्या पुरुष, तंत्रज्ञ, शास्त्रज्ञ, समाजसुधारक, तथा कर्ते या सर्वांना जन्म देणारी स्त्रीच होय. अनेक हाताअपेक्षा सोबत प्रत्येकवेळा पथवून जगाला प्रगतीसाठी नेतारी व्यक्तीत्व निर्माण करणारी स्त्री जेव्हा जन्म घेते तेव्हा माथ विद्या वाटत्यात आमंद किंवा स्वागत गुणीच कर्तेत नाही. समाजात प्रगतीच्या परिघटनांचा अभ्यास करणे हा समाजाचा मुख्य हेतू असतो, कोणताही समाज हा स्थिर नसतो. त्यातील सामाजिक संघ, जीवन पद्धती तसेच सामाजिक संस्था इ. माथे घारदार परिघटन होत असते. त्यामुळे समाजात अनेक समस्या निर्माण होतात.

समस्या म्हणजे काय हे मातुया "सामाजिक समस्या म्हणजे असा सामाजिक प्रश्न किंवा जडवण की जिच्यावर काहीतरी उपाययोजना करणे गरजेचे असते." (हार्टन आणि लेस्ली)

असा समाजाचे स्त्रीयांच्या बाबतीत आधुनिक काळात अनेक समस्या निर्माण होत आहे. सद्यस्थिती ही जरी पुरुषाच्या बरोबरीने स्त्रीला समान दर्जा दिला जातो असे म्हटलं तरी प्रत्यक्षात मात्र स्त्रीवर अनेक धोळे सापडी साजत.

प्राचीन काळापासूनच समाजात स्त्रीयांना दुय्यम दर्जा दिला जातो. त्याचे कारण काय? असाच मला प्रश्न पडतो. कुडीगात, शारीरिक क्षमता, सृजनशीलता, कष्ट करण्याची क्षमता इत्यादी बाबतीत पुरुषांच्या कोणत्याही बाबतीत कमी नसताना स्त्रीला पुरुषांपेक्षा कमी जेव्हाही कृती एकविधांचे रातक आले तरी कायम आहे. हाच स्त्रीयांसाठी मुसगूत कत्यावर आहे. या समाजात पुरुष हा श्रेष्ठ तर स्त्रीला गौण किंवा दुय्यम समजले जाते. स्त्री ही पुरुषाची मालमसा आहे तिचा ती वाटेल तसा वापर करू शकतो. ही भावना समाजात निर्माण झाली आहे.

Principal

Vilas Tambe College Of Education (B.Ed.)
Dumburwadi (Dist.) Tal. Junnar, Dist. Pune.

स्त्रीयांचा उदरगणनाचा समस्या

आज महिला अनेक क्षेत्रात कार्यरत आहे आणि विविध ठिकाणी उच्च पदावर विराजमान असल्याचे दिसून येते. तर काही राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय संस्थांमध्ये, कॉमोरेट जगतात काम करतात.

शान्नाजिक व कौटुंबिक समस्या

महिला सर्वोच्च पदावर असो वा कनिष्ठ पदावर असो सर्व स्त्रीयांच्या समस्या सारख्याच असतात. प्रगतीतील राष्ट्रांमध्ये नोकरी करणाऱ्या मंडीलांची परिस्थिती चांगली आहे असा वेवसायज अनेकांना असतो. परंतु तसे काही नसते आज प्रत्येक क्षेत्रात म्हणजे जसे, विप्रेषट रुग्णी, कल्पित कंपनी, काळ्यात स्त्रीया किंवा नोकरीदार स्त्रीया, यत्नीय भागातील स्त्रीया वा सर्वांनाच सारख्या भाग्यीक स्वरूपाच्या समस्या आडवून येतात. सद्यस्थिती ही स्त्रीयांच्या बाबतीत फारच कठोर दिसून येते. स्त्री, ती वा पुढीलच जन्म घेण्याच्या आधीच तीला संभविषयाचा कट केला जातो. आईच्या भोटात तिला मारले जाते. आधुनिक काळात सुरक्षित असो व ग्रामीण सर्वांचा मुलगा ठरा असतो, तो पंढर्या दिला असे मानले जाते. परंतु तसेच थिक आई-वडीलांना म्हत्वावरणी असाव्याक्रम नव्हे पाठवितो आणि ही मुलगी त्या आईवडीलांचे संगोपन करताना दिसून येते. तरी सुद्धा समाज हा जागतिक नाही. तुम्हाला जन्म देणारी ही एक स्त्रीच आहे. मग तुम्ही दुसऱ्या स्त्रीचा का अपमान करता? मुलगी जन्माला येते ती कुणाला अगद होत नाही. कुलुंबात तिला दुय्यम प्रकारे वागवून दिल्या जाते. धांवले व पीथीक पदार्थ मुलाला खावला दिल्या जाते तर मुलगी मात्र बसत असते हा फरक का? ती सुद्धा तुमचीच मुलगी ना! मुलगी म्हणून जन्म घेतला तर तीच काय दोष, जर मुली जन्मारा आल्या नाही तर समाजात दुलांचा विवाह झेपे अग्याड इईईल.

स्त्री आणि पुरुष हे संताररुपी स्याचे दोन बाणे आहे. एक जाक गतेज तर संतार होणार नाही. स्त्रीशिवाम संताराला जाई उरत नाही. या पुरुषप्रधान संस्कृतीत स्त्रीया हा पुरुषावर अवलंबून असल्यामुळे त्यांना स्वतःचा निर्णय घेण्याचा अधिकार नसतो. त्यामुळे जाजती काही भागातील ग्रामीण स्त्रीया यांचे स्थान नगण्यच आहे. आजही कुटुंबात स्त्रीयावर अन्याय-अत्याचार केव्याचे दिसून येतात. मुलगी झाली तर त्याला जबाबदार स्त्रीलाच मानले जाते. सर्व परंपरांचे स्त्रीनेम पाळन करावे अशीच आजच्या समाजाची परिस्थिती आहे. स्त्रीला अपत्या सनभ्या सहजासहजी समोर मांडत नाही. त्यामुळे त्यांच्यावर अन्याय होतच राहतो. कुटुंबात हुल्ल्यासाठी अनेक स्त्रीयांची हत्या करण्यात आली, मुल होत नसेल, घरात दुसऱ्या व्यक्तीची कुजवून घेत नसेल तसेच कौटुंबिक धार्मिक-सारीक गोष्टीवरून स्त्रीवर अत्याचार केला जातो. त्यामुळे तीला असाव्य यातना कौटुंबिक जीवनात भोगाच्या समतात.

शिक्षणाविषयी समस्या

आज स्त्री ही प्रत्येक क्षेत्रात समोर असल्याचे दिसून येते. तरीमण काही ग्रामीण भागातील किंवा काही राहणी भागातील मुलीला शिक्षणापलून वंचित ठेवले जाते. शिकवून घेत आणि मुल हेच समाजामध्ये आहे. तसेच तींचे जीवन आहे असे मानतात. रण आता मुली घनबाहेर पडतात. बाहेर पडताना त्यांच्यावर अनेक प्रसंग ओढवतांना दिसून येते. मुलगी घरातून बाहेर पडली की, समाजातील वाईट प्रवृत्तीचे लोक तिला कास देतात, तीचा पाठलाग करतात, बसण्याचे जाऊ असले तर तिला स्वर्ग करण्याचा प्रयत्न करतात. यादून काही प्रसंगी तिच्यावर जबरदस्ती केली जाते. एकतरणी प्रेमाप्रकार्य असले तर अतिशय टाकून तिला समाजातून उठविले जाते वा सर्वांस जबाबदार ठेवले? स्त्री कि ती नराचम ठरली, समाज मात्र स्त्रीलाच कट ठेवतो. शिक्षण घेऊन इतरथा पत्त्यावर तसे सहण्याची सीधी इकाज अर्जकच राहते.

मुलगी म्हणून जगास्त कोण काय गुन्हा केला हा प्रश्न समाजातील प्रत्येक मुलीला पडतो. राज्य, महाविद्यालय व संघ चुदा सहिलाना सुरक्षितता लाभत असली तरी येता जाताना न्याया सुरक्षितपणे घरी येणे कठीणच असते. स्वयं निती मनात असते. समाजात स्त्रीवाचक व कुटुंब मुलींवर अत्याचार होताना दिसून येते. कायद्याचे भंगन असून कुटुंबात कुटुंबाची विचारीदिवसा काढताना आहे. मुलींना सुरक्षितता काही मिळणार काला जगातदार कोण आहे? असा प्रश्न उद्भवतो.

नोकरीदार व कामगार स्त्रीयांच्या समस्या

स्त्रीयांच्या बाबतीत अनेक तक्रारी येतात. घटना घडल्याने दिसून येतात. उच्च शिक्षित स्त्री असूनही रोजी काही असण्याची निर्माण होतात, तिथ्याकडे बघण्याचा दृष्टीकोण, तसेच उच्च पद उभारीसाठी तिथ्याकडे गुणवत्ता असून कुटुंबातील कुटुंबांना लेखिक अर्थात असतात. त्या पूर्ण येण्या नाही तर तिथी पदउभारी होत नाही असे अनेक प्रश्न निर्माण होतात. दैनंदिन व्यवहारात कुटुंबा ती काही बाबतीत सुरक्षित काळत्याचे दिसून येत नाही. नोकरी करणे म्हणजे जगवेदची कसतच होय. स्त्रीला कुटुंबाकडे लक्ष देऊन काम करीत असलेल्या ठिकाणीही पूर्णपणे लक्ष देऊन काम करावे लागते. जसा या समस्या निर्माण होत असतात. रागा दिवती ही अतिरिक्त कायदाची आहे. प्रत्येकजण आपापला कामात व्यस्त असतो. त्यामुळे या स्त्रीयांच्या समस्या कोण दूर करणार? तसेच स्त्री कामगार किंवा मजुर यांच्या बाबतीतही काही घटना घडल्याचे दिसून येते. सोबत असणारे काही पुरुष कामगार, लोक त्याची घेता करणे, विडवणे, मरकरी करणे व यामुळे काही त्यातील एखाद्या स्त्रीचा बलात्कार करणे, जबरदस्ती करणे असे प्रकारसुद्धा घडून येतात. असा प्रसंगाची माहिती इतरांना या स्त्रीचा वेळ सकत नाही कारण की, गरिबीमुळे त्यांनी घर ही घेता. इतरांना सांगितली तरी त्यांची नोकरी जाऊ शकते. या बाबतीत त्या गण्य राहतात व अन्धान सांग करतात, जसा अनेक बाबतीत अजूनही साहसिकताकडे स्त्रीयांवर काळी नकळत शोषण केले जाते. व त्यामुळे तिथ्या आरोग्यावर परिणाम घडून येतो.

आरोग्यविषयक समस्या

स्त्रीयांच्या बाबतीत आरोग्याकडे दुर्लक्ष होत असल्याचे दिसून आले आहे. स्त्री ही लहानपणापासूनच स्वतःकडे दुर्लक्ष करते. कुटुंबाची आज्ञा असते तर त्याकडे कायसे लक्ष देत नाही कारण की, ती सदैव दुसऱ्याची काळजी करण्यातच तिचे आणुष्य जाते. तिला वेळच मिळत नाही ही फार मोठी घडी समस्या असल्याचे दिसून येते. सर्वसाधारणपणे स्त्रीचा मासिक पाळीकडे दुर्लक्ष करतात. तसेच कापड घाबरून स्त्रीचा आजारांना आमंत्रण येतात. त्यांना त्या दिवसात कितीही धास झाला तरी तो अंगावर काढतात. येथे हा असा सामाजिकीच्या पसिडने जातो तेव्हा त्या कम्पातवात उपचारासाठी जाताना पण तेव्हा वेळ मिळून गेलेली असते. त्या दुर्लक्षपणामुळे स्त्रीयांच्या गर्भाशयावर सर्वांत परिणाम होऊन आपला न होणे, जीवाचा घोवा निर्माण होणे असा समस्या निर्माण होतात. स्त्रीचा मग गुडोगी असते किंवा बाहेर नोकरी, व्यवसाय करणाऱ्या असतेच त्यातही, कुटुंबाची व समाजाची समाचाराने म्हणजेच चुकतून घेत असताना अनेक समस्यांना तोंड देत जीवन जगत असतात. निष्काम सेवा, स्वतः क्षिणाने हा स्त्री या सर्वांकुल्ल गुण आहे. स्त्री ही भगवताची सर्वांत श्रेष्ठ निर्मिती आहे.

(Signature)
Principal

संदर्भ ग्रंथ

१. स्त्रीमुक्ती -- एक क्लुट्टल, सी.एच. खाडीळकर, रश्मि बुक स्टॉल, मुंबई १९९९, पान नं. ७, १०
२. स्त्रीचे स्वतंत्र दुय्यमंत्र, डॉ.प्रतिभा इर्गाले, विलीप राज प्रकाशन प्रा.लि. पुणे, २००० पान नं. ४९
३. विद्या पान नं. ६०
४. जुन्या तऱ्या स्त्री संवेदनाचा ऐतमा पैलमा, जेमा लेले, उन्मेध प्रकाशन, २०२०, पान नं. ६०
५. स्त्री विकासाच्या पाठजलधुला, डॉ.रुपनी कर्वे, प्रतिभा प्रकाशन, २००३, पान नं. ३२६
६. स्त्री-पुरुष समानता, प्रा.राजव गाव, शिवा पब्लीकेशन, पुणे, २००२, पान नं. २१
७. अन्धार कावळाचा, पुष्पा शेंडे, उन्मेध पब्लीकेशन, पुणे, २००९, पान नं. ३
८. स्त्रीजीवनाचे विसडेव, डॉ.जीला पाटील, वैद्यक प्रकाशन, कोल्हापूर, २००२ पान नं. ६९
९. विद्या १०१
१०. स्त्री चा आत्मसंभार, डॉ.भृगुशिलिनी शहा, स्नेहवर्धन पब्लीकेशन हाऊस, पुणे, २०००, पान नं. १६३
११. स्त्री मुक्तीचा आत्मसंभार, दादा भकाळकर, श्रीविद्या प्रकाशन, पुणे, १९९४, पान नं. २६
१२. भारतीय समाज में कार्यशील महिलाचे, डॉ.सुलोचना श्रीहरी देशपांडे, कुती पब्लीकेशन, जयपूर, २००६, पान नं. १०, १०१, १२६

[Signature]
Principal

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - IX

Issue - I

January - March - 2020

ENGLISH PART - I

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विभूषणम्

IMPACT FACTOR / INDEXING

2019 - 6.399

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Ed (Acting), M.Drama (Prof. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

Principal

Vigneshwar College Of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi (Dist) Tal. Junnar, Dist. Pune

EDITORIAL BOARD

<p style="text-align: center;">Professor Kaiser Haq Dept. of English, University of Dhaka, Dhaka 1000, Bangladesh.</p>	<p style="text-align: center;">Roderick McCulloch University of the Sunshine Coast, Locked Bag 4, Maroochydore DC, Queensland, 4558 Australia.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. Ashraf Feroz Eata College of Art's and Science Sulthan Bin Abdul Aziz University, KAS</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Nicholas Loannides Senior Lecturer & Cisco Networking Academy Instructor, Faculty of Computing, North Campus, London Metropolitan University, 166-220 Holloway Road, London, N7 8DB, UK.</p>
<p style="text-align: center;">Muhammad Mezbah-ul-Islam Ph.D. (NEHU, India) Asst. Prof. Dept. of Information Science and Library Management University of Dhaka, Dhaka - 1000, Bangladesh.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Meenu Maheshwari Asst. Prof. & Former Head Dept. of Commerce & Management University of Kota, Kota.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. S. Sampath Prof. of Statistics University of Madras Chennai 600005.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. D. H. Malini Srinivasa Rao M.B.A., Ph.D., FDP (IIMA) Asst. Prof. Dept. of Management Pondicherry University Kamikal - 605005.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. S. K. Omanwar Professor and Head, Physics, Sat Gadge Baba Amravati University, Amravati.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Rana Pratap Singh Professor & Dean, School for Environmental Sciences, Dr. Babasaheb Ambedkar University Raebareilly Road, Lucknow.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. Sheldhar Gungurwar Hindi Dept. Vasantnagar Naik Mahavidyalaya Vasantnagar, Nanded.</p>	<p style="text-align: center;">Memon Sohail Md Yusuf Dept. of Commerce, Nirwa College of Technology, Nirwa Oman.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. S. Karunanidhi Professor & Head, Dept. of Psychology, University of Madras.</p>	<p style="text-align: center;">Prof. Joyanta Borhara Head Dept. of Sociology, University, Dibrugarh.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. Walmik Sarwade HOD Dept. of Commerce Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Manoj Dixit Professor and Head, Department of Public Administration Director, Institute of Tourism Studies, Lucknow University, Lucknow.</p>
<p style="text-align: center;">Prof. P. T. Srinivasan Professor and Head, Dept. of Management Studies, University of Madras, Chennai.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. P. Vitthal School of Language and Literature Marathi Dept. Swami Ramanand Teerth Marathwada University, Nanded.</p>

(Signature)
Principal

Vignana Jyothi College Of Education (B.Ed.)
Dambanewadi (Ghur) Tal. Junnar, Dist. Pune

४. ज्ञानरचनावाद – अध्ययन वातावरण

प्र. रामदास जानंदा कदम

वितास तंबे युमन्स कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, डुंबरवाडी

सारांश (Abstract)

'महत्वाचा' ही कोंगरवाडी मूलाच्या शिक्षणात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावत असते. महात्वाची शिक्षक शिक्षणाचा विचार करता की एक, ते प्रशिक्षण घेत असल्याना, मराठी विषयाचे शिक्षक होण्याचा प्रशिक्षणाच्या अभ्यास पदव्या ही मराठी असते. या प्रशिक्षणाच्या मराठी विषय शिकवण्याचा म्हणजे काय 'शिकवण्याचे' याचा असावा होणे आवश्यक आहे. कॅम्ब्रिजच्या, निरस व चौचौव्या असाच्या अभ्यास पदव्या वगळी विषय शिकवण्यात मुळावाही रस घटत नाही. हेच एक प्रमुख आव्हान शिक्षक-शिक्षणात आहे. त्याला सामोरे जाण्यासाठीच ज्ञानरचनावादनुसार अभ्यास करणे महत्वाचे आहे व तसेच शिक्षक-शिक्षण मिळणे आवश्यक आहे.

ज्ञान – भारतीय दृष्टिकोन

'ज्ञानाधिष्ठित समाज' ही संज्ञा भारतीय भाषांमध्ये त्यातील बाराव्यांमध्ये अभूतपूर्व संभावित करता येत नाही आणि त्यावेळेस समाजाचा ज्ञानाधिष्ठित विचार करता येणे शक्य नाही. कोणत्याही समाजाचा उदय हा नेहमी ज्ञानातूनच होतो. त्यामुळे आजच्या परिस्थितीत 'ज्ञानाधिष्ठित समाज' ही संज्ञा वापस्ती जाते. दॅकटासुझनियन (2000) यांच्या मते 'ज्ञानाची निर्मिती, देवाणघेवाण आणि वापर हे समाजाची नरमरस्ट आणि समाजाचे सुख याची गुरुकिल्ली आहे.'

'ज्ञानाचे संयोजन' ही प्रक्रिया दोन गुल्लूत उपपत्तीद्वारे स्पष्ट करते आहे. पहिल्या उपपत्तीमध्ये ज्ञाने गुणित करते आहे की ज्ञान हे अध्ययनाच्या बाहेर असते आणि शिक्षकांचे ते शिकवण्याचे सामर्थ्य. दुसरी उपपत्ती जसे सांगते की ज्ञान हे अध्ययनाच्यामध्ये असावे शिक्षकांचे ज्ञाने दूर करून अध्ययनाच्या रसाचे ज्ञान रसाचा प्रयत्नाने पाठव्यामध्ये रसात करावे लागते. भारतीय दृष्टिकोन या दुसऱ्या भागावर भर देतो आणि ज्ञान ज्ञानरचनावादचा मूळ रसा आहे.

ज्ञानरचनावादी शिक्षक शिक्षण

'दिव्य 2020' मध्ये असे नमूद केले आहे की, शिक्षक शिक्षण कार्यक्रम हा मुळावातून बदलणे गरजेचे आहे. संपूर्ण शिक्षक शिक्षणाच्या माहिती आणि संश्लेषणाचा तंत्रज्ञानाचा पुरेपूर वापर करण्याद्वारे सगळे प्रशिक्षणाच्या मिळणे गरजेचे आहे. शिक्षक-शिक्षण कार्यक्रमाचा भर हा प्रशिक्षणाच्या वैचारिक क्षमता विकसनावर असला पाहिजे. त्यासाठी सगळे प्रशिक्षणाचे घटक त्या दिशेने बदलले पाहिजेत.

Principal

Vile Parle College Of Education (B.Ed.)
Dumburwad (Goa) Tal. Jannar, Dist. Ponda

भारतीय शिक्षक शिक्षणामध्ये असलेल्या चुटी

1. विद्यार्थी शिक्षण आयोग (1948-1949), माध्यमिक शिक्षण आयोग (1952-53), आणि शिक्षण आयोग (1964-1966) यांनी काही चुटी दाखविल्या. त्यामध्ये असे दिसून आले की, शिक्षक शिक्षण हे अधिक तांदर आणि खिन्न आहे.
2. भद्रनगर (1982) यांना मूलगुण प्रशिक्षणातूनच भौतका प्रमाणावर विविधता दिसून आली. NCERT(1983) यांना प्रशिक्षणातून वेगवेगळ्या विद्यार्थ्यांसाठी बी.एड. अभ्यासक्रमामध्ये निम्नता दिसून आली. शिक्षकांसाठी राष्ट्रीय आयोग (1983-1985) यांनी शिक्षक शिक्षणामध्ये बदल करण्याच्या शिफारशी दिल्या आणि सद्यस्थितीतील प्रशिक्षण आणि अभ्यासक्रमामध्ये सुधारणा करण्यास सांगितली.
3. परिषदी NPERC (1990) यांनी सुरु असणारा शिक्षक शिक्षण कार्यक्रम हा प्रशिक्षणातील सैद्धांतिक मागासलेप थांबत असू शकतो आहे, आणि शाळा व समाज यांच्याशी संबंधित असा नाही असे सांगितले.
4. POA(1992) मध्ये शिक्षक शिक्षणातील प्रमुख चुटी म्हणजे सैद्धांतिक भाग व प्रायोगिक कामकाज यातील विविध घटक हे एकमेकांसारखे वेगळे आहेत असे सांगितले.
5. गौतम ली (2001) यांच्या मते, सध्याच्या शिक्षकांना ज्या प्रशिक्षणातील घटकाची गरज आहे तेवढ्या त्याच घटकांची सद्यस्थितीतील प्रशिक्षणात कमतरता दिसून येते. ज्या संस्थामध्ये शिक्षक होण्याचे प्रशिक्षण दिले जाते त्याचे स्वरूप हे जगदी यांत्रिक स्वरूपाचे आहे. आणि प्रायोगिक कामकाजामध्ये रंगातील अडथळ्यांमध्ये जे विविध स्वरूपातील घटक किंवा भाग आहेत त्यांना कमी महत्त्व देण्यात आले आहे. उदा. (अव्यापनाच्या कार्यनीती, वर्गव्यवस्थापनाची तंत्रे, यामन आणि नातेवा अडथळ्याची कोराले).

(राष्ट्रीय अभ्यासक्रम आराखडा NCERT, 2005)

जरील अडथळा विचार करता ज्ञानरचनावाद आणि भाषा विषयाचे वर्गीकरण यामध्ये पुढील मुद्यांचा समावेश असावा असे प्राथमिक शिक्षण अभ्यासक्रम, शिक्षक प्रशिक्षण मार्गदर्शिका SCERT (2009) यांनी चुकविले आहे.

ज्ञानरचनावाद आणि भाषा विषयाचे वर्गीकरण

1. शिक्षकाने वर्गात विद्यार्थ्यांसमोर पुरेशा, आवश्यक आणि योग्य असा सुविद्य, सखी, प्रत्यक्ष निर्माण करतो. कारण बातून वर्गीभावी भरपूर आंतरक्रिया घडून येतात. ज्ञानरचनावाद हा पूर्णपणे विद्यार्थ्यांसाठी आहे आणि विद्यार्थ्यांनी एकमेकांशी भरपूर आंतरक्रिया करणे आवश्यक आहे. या आंतरक्रियांतूनच ज्ञाननिर्मिती होते.
2. मागासिकांमध्ये वर्गात विद्यार्थी भरपूर प्रत्यक्ष विचारू शकतील, तयार करू शकतील अशी परिस्थिती निर्माण करावी. कारण जिणे प्रत्यक्ष निर्माण होताना विषय विचारप्रक्रिया सुरू होते व विचार करणे हे ज्ञानरचनेनिर्मितीसाठी अत्यंत पोषक असते.
3. वर्गात मुक्त प्रश्नांना भरपूर जाण मिळायला हवी. हे प्रत्यक्ष शिक्षक, विद्यार्थी वा दोघांनीही विचारण्यात होते. एखाद्या प्रश्नाची बरीच उत्तरे असू शकतील असे प्रत्यक्ष विद्यार्थ्यांपुढे असणे आवश्यक आहे. गद्य पाठ्यावरून आधारित प्रश्न, पाठ्यपुस्तकातील प्रश्न, पाठ्यपुस्तकातील घडे, कविता यांच्या आधारे.

Principal

Vilas Tambhe College Of Education (B.Ed.)
Dhule (Dist.) Tal. Jalgaon, Dist. Jalgaon.

आधारित प्रश्न, समस्यावर्गीय संश्लिष्ट प्रश्न, पाठ्यतत्पर आधारित प्रश्न संपेक्षा विचारप्रवर्तक प्रश्न, आंतरात्मिकताय संप्रेषणे, सृजनशील विचार करणे, प्राप्त ज्ञानाचे उपयोजन करणे असे प्रश्न वर्गीत विचारले जावेत.

4. वर्गीत विद्यार्थ्यांसोबत समस्या मांडल्यात व त्या समस्यांच्या उत्कृष्टीसाठी वर्गीत चर्चा घडवून आणावी.
5. मुलगा गटवर्ग द्यावे. मुले चर्चेद्वारे नवनवीन कल्पना सोडून काढतात व एकमेकांच्या सहाय्याने अपेक्षित असणारी ज्ञाननिर्मिती करतात.
6. विद्यार्थ्यांकडे ज्ञान, माहिती असलेच. शिक्षकांनी मात्र त्या ज्ञानाच्या आधारावरच नवीन ज्ञान निर्माण होण्यासाठी विविध कार्यनीतींच्या माध्यमातून प्रयत्नशील असणे आवश्यक आहे. मुलगा आपल्याला स्वतःला देण्या जाणवता असा गटवर्ग हाव ठेवून स्वतःच्या अध्याने विद्यार्थी स्वतः बोलवता, लिहायला व वास्तुवर्णने विविधानी अंतर्दक्षिणा करायला लागता.
7. मराठीच्या शिक्षकांचे वर्गामध्ये ज्ञानरचनाकारांच्या अत्यंत कल्पनासाठी 'साभिक शोध' ही कार्यनीती आपल्या अत्यंत महत्त्वपूर्ण ठरते. याप्रकारे विद्यार्थ्यांचे पूर्वज्ञान वाहता देते.
8. विद्यार्थ्यांचे भाषिक प्रकटीकरण पाहण्यासाठी व त्याप्रकारे एखाद्या विषयाबाबतचे विद्यार्थ्यांचे विचार पाहण्यासाठी निष्कारलेखन, चरलेखन, मूक स्पष्ट करणे असे लेखन करवून घेणे महत्त्वाचे ठरते.

एकूणच मराठी भाषा शिक्षकांचे विद्यार्थ्यांतील नवनिर्मितीक्षमता, सर्जनशीलता, विचारांचे प्रकटीकरण या गोष्टींना व्यासपीठ मिळवून देणे महत्त्वाचे ठरते. यातूनच उभ्याचे लेखक, कवी, साहित्यकार जन्म घेतात.

अशा प्रकारचा मराठी विषयाचा शिक्षक, शिक्षक प्रशिक्षणातून जर तयार करावयाचा असेल तर सर्वोत्तम अशी व्यक्ती आपल्या विषयाची समज घेणे गरजेचे असते. मुळात मराठी विषयाची रचना कशी आहे? यामध्ये कोणकोणत्या प्रकारच्या ज्ञानरचना समाविष्ट आहेत? साहित्याचे वैशिष्ट्य काय आहे? याचा सर्वोत्तम अभ्यास असणे गरजेचे असते. **मातृभाषा मराठीच्या समाविष्ट ज्ञानरचना**

आद्य ज्ञानरचना

मराठी भाषेमध्ये जी आद्य प्रकट होते अन्वो तो आद्य विविध प्रकारचे नाभिक सौंदर्य प्रकट करता असतो. तेव्हा मराठी भाषेतील आद्यचे अध्ययन विद्यार्थ्यांना होणे म्हणजेच मराठी भाषेतील विविध सौंदर्यांची ओळख विद्यार्थ्यांना होणे ही अपेक्षा असते. या सौंदर्यांचा आस्वाद घेता घेते व त्यातून विविध प्रकारच्या ज्ञानरचना विद्यार्थ्यांना होणे हे सर्वोत्तम महत्त्वाचे असे मातृभाषा आद्यात्म्याचे चरित्र आहे.

अ) शब्दसौंदर्य

शब्दांच्या माध्यमातून रस, रूप, रस, स्वरा, बुद्धी याबाबतची विविध माहिती होते व त्या माध्यमातून शब्दांचा अर्थ माणसाने काढतो व आद्य शब्दातून शब्दसौंदर्य निर्माण होते. या विशिष्ट प्रकारच्या शब्दांच्या चमत्कृतीतून मातृभाषेचे नाभिक शब्दसौंदर्य घेते. या शब्दसौंदर्यांचे ज्ञान विद्यार्थ्यांना होणे म्हणजेच आद्यात्म्याची ज्ञानरचना होणे होय.

ब) अर्थसौंदर्य

लेखन हे लेखकाच्या मनातील भावभावना वाचकांपर्यंत पोहोचण्यासाठी केले जाते. तेव्हा या भावभावना विविध शब्दांच्या आधारेच व्यक्त होत असतात. यातून लेखक वाचकांच्या मनात अर्थविषयसंगारे सौंदर्य निर्माण करतो व

Principal

याचकाला जावर्षित कल्पन घेत असतो. तेव्हा अर्धपूर्ण शब्दचमत्कृती ह्या आशयाच्या ज्ञानरचनात केलीत असतात. असे अर्धसौंदर्य हे विद्यार्थीदरम्यान विद्ययाख्यांना कल्पने महत्त्वाचे असते.

क) भावसौंदर्य

विविध प्रकारचे भाव हे मानवी मनामध्ये उत्पन्न होत असतात. य असे भाव शब्दांत प्रकट करण्याचे काम विविध लेखकांकडून होत असते. अशा विविध भावभावना शब्दांत प्रकट करून याचकाला त्यांचे भावसौंदर्य खुलवून आनंद मिळवून देणे हे साहित्याचे एक अंग आहे. अशा भावसौंदर्यात विद्ययाख्यांना आनंद घेता. आता पाहिले वाचक आशयाच्या ज्ञानरचना होण्यास मदत होते.

ड) कल्पनासौंदर्य

ज्या घडामोडी आमारा प्राच्यात विकृत नाहीत. त्यासंदर्भात काही मानसिक चित्र रेखाटणे यात कल्पना असे महत्तात. विविध अर्धपूर्ण कल्पना करता येणे हे सृजनशीलतेचे महत्त्वाचे लक्षण आहे.

इ) शैलीसौंदर्य

शैली याचा अर्थ ती कलाकृती लिहिण्याची लेखकाची पध्ती होय. लेखक आपले लेखन ज्या पध्तीने वा यंत्रणे लिहितात त्यास त्या लेखकाची शैली असे म्हणतात. शैली ही लेखकानुसार, वादमयत्वावरून बदलते. अशा अर्थे शैली, नाटकाची शैली, चरित्राची शैली इ. या शैलीमुळेही साहित्यात विशिष्ट प्रकारचे सौंदर्य प्राप्त होते. त्यामुळे शैलीच्या ज्ञानरचना असणे महत्त्वाचे आहे.

ई) अलंकारसौंदर्य

भाषा सुंदर व्हावी यासाठी भाषेत विविध अर्धपूर्ण अशा भाषिक अलंकारांचा उपयोग करतात. अलंकार हे तीन प्रकारचे असतात. 1) शब्दालंकार 2) अर्थालंकार या अलंकारांतून शब्दचमत्कृतीमुळे मार्मिक शैली येते. अशा चमत्कृती कोणत्या अलंकारांमुळे निर्माण होतात, तथा प्रकारच्या शब्दचमत्कृती विद्ययाख्यांनी करावना शिकणे महत्त्वाचे आहे.

संदर्भग्रंथ सूची

१. जोशी, लोहा (२००९) जावेगी मूलभाषाची नवी दिशा मराठी, शिक्षण संकल्प, १०-२१.
२. पाटलकर, हेमलता (२००९) जावेगी ज्ञानरचनावाद - काव्य, शिक्षण संकल्प, ११-१५
३. Vygotsky, L. (1978). Mind in Society : The Development of Higher Psychological Processes, Cambridge, MA : Harvard University Press.
४. Vygotsky, I. S. (1985). Thought and Language. Cambridge, MA : The M. I. T. Press.

(Signature)
Principal

Vilas Tambhe College Of Education
Dumberwadi (Our) Tal. Amravati

४. ज्ञानरचनावाद – अध्ययन वातावरण

प्रा. रामदास आनंदा कदम

विज्ञान तसे हुमना काँतिव ऑफ एज्युकेशन, हुंवरवाडी

सारांश (Abstract)

'शाळांना ही कोणत्याही मूलभूत शिक्षणात महत्त्वपूर्ण भूमिका बजावत असते. महाराष्ट्रातील शिक्षक शिक्षणाचा विचार करता की एवढे, ते प्रशिक्षण घेत असणाऱ्या, मराठी विषयाचे शिक्षक होणाऱ्या प्रशिक्षणाच्या अन्वयान पद्धती ही मराठी असते. या प्रशिक्षणाच्या मराठी विषय शिक्षकांच्या मध्ये काय शिक्षणयंत्रणे? याचा उत्तर देणे आवश्यक आहे. यासाठी निरस व योग्यतेच्या अन्वयान पद्धती यामुळे विषय शिक्षणात गुणवत्ता येत राहते नाही. हेच एक प्रमुख आज्ञान शिक्षक-शिक्षणयंत्रणे आहे त्याला सांगते जाण्यासाठीच ज्ञानरचनावादामुळे अध्ययन यंत्रणे महत्त्वाचे आहे व तसेच शिक्षक-शिक्षण यंत्रणे अध्ययन आहे.

ज्ञान – भारतीय दृष्टिकोन

'ज्ञानाधिष्ठित समाज' ही संज्ञा भारतीय समाजाचे त्यातील वास्तव्यासह अनुक्रमे संघटित करता येत नाही आणि त्यावेळेस समाजाचा ज्ञानाधिष्ठित विचार करता येणे शक्य नाही. कोणत्याही समाजाचा उदय हा फक्त ज्ञानामुळे होतो. त्यामुळे आजच्या परिस्थितीत 'ज्ञानाधिष्ठित समाज' ही संज्ञा वापरली जाते. डॉक्टरासुब्रह्मण्य (2000) यांच्या मते "ज्ञानाची निर्मिती, देवाणुदेवाणु आणि वावर हे समाजाचे महत्त्व आणि समाजाचे सुख याची पुष्टी देतो आहे."

'ज्ञानाचे संघटन' ही प्रक्रिया दोन मुख्यतः उपपत्तीद्वारे स्पष्ट केली आहे. पहिल्या उपपत्तीमध्ये ज्ञाने गृहित पडते आहे की ज्ञान हे अध्ययनाच्या बाहेर असते आणि शिक्षकाने ते शिक्षकांना लागते. दुसरी उपपत्ती असे सांगते की ज्ञान हे अध्ययनाच्या बाहेर असते शिक्षकाने त्याचे अज्ञान दूर करून अध्ययनाच्या सततचे ज्ञान सध्याच्या प्रदानाने पाहण्याकडे लक्ष करावे लागते. भारतीय दृष्टिकोन या दुसऱ्या उपपत्ती मर देतो आणि हाच ज्ञानरचनावादचा मूळ मान आहे.

ज्ञानरचनावादी शिक्षक शिक्षण

'जून 2020' यावेळी पणूद केले आहे की, शिक्षक शिक्षण कार्यक्रम हा मुळापासून बदलणे गरजेचे आहे. सेवापूर्व शिक्षक शिक्षकांचे माहिती आणि संश्लेषणाच्या संश्लेषणाच्या पुढे वापर करण्याइतकी सही प्रशिक्षणाच्या यंत्रणे गरजेचे आहे. शिक्षक-शिक्षण कार्यक्रमाचा मर हा प्रशिक्षणाच्या वैचारिक क्षमता विकसित करत असता पाहिजे, त्यासाठी सध्या प्रशिक्षणाचे घटक त्या दिशेने बदलणे पाहिजे.

(Signature)
Pri

Vilas Tambe Principal
Vilas Tambe College Of Edu-
Dist. PUNE

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - IX

Issue - I

January - March - 2020

ENGLISH PART - I

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विभूतयो

IMPACT FACTOR / INDEXING

2019 - 6.399

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A (Mktg), M.B.A (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

Principal

Vilas Tibbe College Of Education (U.Ed.)
Dombivli (Dist) Tal. Jumbhik, Dist. Thane

✍ EDITORIAL BOARD ✍

Professor Kaiser Haq
Dept. of English, University of Dhaka,
Dhaka 1000, Bangladesh.

Roderick McCulloch
University of the Sunshine Coast,
Locked Bag 4, Maroochydore DC,
Queensland, 4558 Australia.

Dr. Ashraf Fetoh Eata
College of Art's and Science
Salman Bin Abdul Aziz University, KAS

Dr. Nicholas Loannides
Senior Lecturer & Cisco Networking Academy Instructor,
Faculty of Computing, North Campus,
London Metropolitan University, 166-220 Holloway Road,
London, N7 8DB, UK.

Muhammad Mezbah-ul-Islam
Ph.D. (NEHU, India) Asst. Prof. Dept. of
Information Science and Library Management
University of Dhaka, Dhaka - 1000, Bangladesh.

Dr. Meenu Maheshwari
Asst. Prof. & Former Head Dept.
of Commerce & Management
University of Kota, Kota

Dr. S. Sampath
Prof. of Statistics University of Madras
Chennai 600005.

Dr. D. H. Malini Srinivasa Rao
M.B.A., Ph.D., FDP (IIMA)
Asst. Prof. Dept. of Management
Pondicherry University
Kamikal - 609605.

Dr. S. K. Omanwar
Professor and Head, Physics,
Sat Gadge Baba Amravati
University, Amravati.

Dr. Rana Pratap Singh
Professor & Dean, School for Environmental
Sciences, Dr. Bhabanath Bhimrao Ambedkar
University Raebareilly Road, Lucknow.

Dr. Shekhar Gungurwar
Hindi Dept. Vasantrao Naik
Mahavidyalaya Varansi, Nanded.

Memon Sohail Md Yusuf
Dept. of Commerce, Nirzwa College
of Technology, Nirzwa Oman

Dr. S. Karunanidhi
Professor & Head,
Dept. of Psychology,
University of Madras.

Prof. Joyanta Borhara
Head Dept. of Sociology,
University, Dibrugarh.

Dr. Walmik Sarwade
HOD Dept. of Commerce
Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada
University, Aurangabad.

Dr. Manoj Dixit
Professor and Head,
Department of Public Administration Director,
Institute of Tourism Studies,
Lucknow University, Lucknow.

Prof. P. T. Srinivasan
Professor and Head,
Dept. of Management Studies,
University of Madras, Chennai.

Dr. P. Vitthal
School of Language and Literature
Marathi Dept. Swami Ramanand
Teeth Marathwada University, Nanded.

(Signature)
Principal

VITVA Tambhe College Of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi (Gtr) Tal. Aurmar, Dist. Pune.

३. ज्ञानरचनावाद – अध्ययन वातावरण

प्र. सारिका यतीन शेते

विद्यार्थी सुमनस कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, दुंबरवाडी

सारांश (Abstract)

शिक्षण क्षेत्रामध्ये अभ्यापन, अभ्यापक, अभ्ययनाधी हे महत्वाचे घटक मानले जातात. यादृष्टीने विचार करता प्रत्यक्षात यामध्ये जे अभ्यापन केले जाते त्याचा प्रमुख कणा तेथे आभापन करत असणारे अभ्यापक हे असतात. त्यामुळे त्या अभ्यापकांचे प्रशिक्षण ही महत्वाची बाब आहे. मात्र सेवापूर्व प्रशिक्षणामध्येच यामागील अभ्यापन करण्यासाठीची अभ्यापन कौशल्याची पूर्णतयाची हा महत्वाचा बाब मानला जातो. नेमकेपणाने उच्च शिक्षणातील बी.एड. प्रशिक्षणाधीन प्रशिक्षण महत्वाचे असते. त्या प्रशिक्षणादरम्यानच्या अनेक बाबी ह्या अभ्यापनात्मक आहेत. त्यामुळेच शिक्षणामध्ये ज्ञानरचनावादी अध्ययन वातावरण निर्माण होण्यासाठी अनेक बाबींचे बदल करणे आवश्यक आहे. आणि यासाठीच विद्यार्थ्यांच्या ज्ञानरचना निर्मितीसाठी शिक्षक, विद्यार्थी, वर्गवातावरण ह्या महत्त्वपूर्ण बाबी आहेत. शिक्षक शिक्षण कार्यक्रमांमधून रचना अध्यापकता ज्या यामध्ये प्रत्यक्षपणे ज्ञाननिर्मितीचे काम करतात ते यामध्येच ज्ञानरचनावादी होणे आवश्यक आहे.

ज्ञानरचनावादी यामध्ये अभ्यापन करणारे शिक्षक विद्यार्थ्यांना विविध उद्येयन संधींचा पुरवठा करणारे असणे आवश्यक आहे. ज्ञानरचनावादी शिक्षकांच्या अंगा काही वैशिष्ट्ये असणे आवश्यक आहे.

ज्ञानरचनावादी शिक्षकाची वैशिष्ट्ये

1. कोणत्याही यामागील अभ्ययनाधीनता नवीन अनुभवांची संवेदना ही त्यांच्या पूर्वानुभवांना जोडल्यामुळे होते. त्यामध्ये काही आकस्मिकरीत नवीन कल्पना निर्माण होण्यासाठी प्रेरणादायी शब्दांची गरज असते.
2. एखाद्या विषयातील धारणांमधून निघणारे मुण आणि विद्यार्थ्यांना आठवणाच्या घटना बंधक ह्या विद्यार्थ्यांच्या विकासाचा मार्ग नाही तर त्यांच्या अध्ययन अनुभवांची जर ती भाग संबंधित असेल तर त्यांना ती भाग आठवण्याची, गरज नसते. आणि विद्यार्थ्यांच्या प्रवादी अध्ययनामध्ये यासाठी सक्रिय अशा बंधात्मक पुनर्रचनांचा समावेश असतो.
3. अभ्ययनामध्ये अभ्ययनाधी काहीतरी कृती करतात. कारण अर्धपूर्ण अभ्ययनामध्ये सक्रियपणे बंधात्मक पुनर्रचना होत असतात. विद्यार्थी अध्ययन प्रक्रियेमध्ये सहभागी असतातच. त्यामधोबर त्यांचे स्वतःचे तर्क, स्वतःचे अनुभव आणि बंधात्मक विसंवादाचे निराकरण होत असते. अध्ययनप्रक्रियेत शिक्षक हा विविध कृतींचे नियोजन करणारा आणि सुनिश्चिदाता असतो.
4. प्रवादी अभ्यापनात विद्यार्थ्यांमध्ये सतत सुरु असणाऱ्या एखाद्या शिक्षकाच्या मोर्दीविषयीचा धारणांमधे घेतलेल्या शब्दांचा समावेश असतो. विद्यार्थ्यांच्या सखोल आकस्मिकमध्ये ज्ञान निघविण्यासाठी विद्यार्थ्यांच्या मार्गाचा समावेश असतो.

Principal

- वसववटा आणि केंद्रक मुकुण्णत अल्लेव्या मडितीतून अड्यापनावा निव्वर्ण मिकले आणि अड्यापनावा आसयातर जाल्ल मर दिलेला अशाची अड्यवन ही सत्ता चालणारी प्रक्रिया आहे स्वतःचे एक पाठ्यापसून ते दुसऱ्या पाठ्यापर्यंत आणि वर्गापासून ते माहेरील जगापर्यंत अड्यापनावा घटनेचा सवावेश असतो.

ज्ञानरचनावादी अड्यवन-अड्यापनातील शिक्षकाची भूमिका

ज्ञानरचनावादी अड्यवन-अड्यापनात शिक्षकाची भूमिका पारंपरिक अड्यवन-अड्यापनातील शिक्षकाच्या रूप येमवी असते. ज्ञानरचनावादाकडे शिक्षकाने कोणत्या भूमिका केल्या पाहिजेत त्यावरदलखी माहिती पुढीलप्रमाणे-

1. कुतीचा मार्गदर्शक आणि त्वासातीच्या सुत्रिया पुरविणारा
2. विद्यालयांना पाठ्याची शोकासाठी सहकार्यात्मक सल्ले पुरविणारा
3. विद्यालयांचे अड्यवन झोण्यासाठी प्रलन मिमारणारा
4. ज्ञानरचनावादी सुटिकोनानुसार नितीक्षण व आण या घमटाच्या आडवे सार्यापर्यंत माहिती पोहोचविणारा
5. अड्यवनातील मध्यस्थ
6. शिक्षकांचे वर्गातील जाण जगात सार्वत्र (कुठेही)
7. प्रत्येक विद्यालयांच्या अड्यवनातील फरक जाणणारा
8. सामाजिक आंतरक्रियांतून अड्यवन घडविणारा
9. विद्यालयांना ज्ञानासाठी मदत करणारा
10. विद्यालयांबरोबर आंतरक्रिया करणारा
11. विद्यालयांना त्यांच्या सत्तात्मक अड्यवनात मदत करणारा
12. मूल्यनामन - विद्यालयांच्या आकलनानुसार करणारा

ज्ञानरचनावादी अड्यवन-अड्यापनातील विद्यालयांची भूमिका

ज्ञानरचनावादी अड्यवन-अड्यापनात विद्यालयांची भूमिका रूप म्हत्वाची आहे. ज्ञानरचनावादी अड्यवन-अड्यापनात विद्यालयां ही सत्ता वाडी कुती करणे, एकमेकांची सल्ले सळणे, स्वतःच्या कल्पना इतरांसमोर मांडणे अशा अनेक भूमिका सक्रियपणे करतो. ज्ञानरचनावादी अड्यवन-अड्यापनातील विद्यालयांच्या भूमिका पुढीलप्रमाणे होतात.

1. अड्यवनासाठी जबाबदारीने सल्लाप घेणारा
2. स्वतःच्या कल्पना इतरांना सामणारा
3. प्रयोगांच्या अड्यवन पाठ्यापणत सक्रिय सहभाग होणारा
4. शिक्षक व इतरांचे ऐकून घेणारा (सिकणारा)
5. सामाजिक आंतरक्रियांतून सहभागी होणारा
6. सजीव सल्ले असणारा
7. शिक्षक व इतरांबरोबर कल्पनाची वेदाणवेदाण करणारा

(Signature)
Principal

परंपरागत अध्ययन-अध्यापन आणि ज्ञानरचनावादी अध्ययन-अध्यापन यातील फरक

परंपरागत शिक्षणप्रक्रिया व ज्ञानरचना निर्मितीसाठी अस्तव्ही शिक्षणप्रक्रिया यांमध्ये खूप मोठा फरक आहे. खरे पाहता शिक्षार्थ्यांच्या अध्ययनात महात्वाची भूमिका बजावणारे महान शिक्षकांनी हा फरक लक्षात घेणे आवश्यक आहे. परंपरागत अध्ययन अध्यापनातील व ज्ञानरचनानिर्मितीसाठीच्या अध्ययन अध्यापनातील पुढील घटकामधील फरक महत्त्वाचा आहे.

1. शिक्षकाची छाने
2. अभ्यासक्रम
3. अध्ययन-अध्यापन पध्दती
4. शिक्षक भूमिका
5. विद्यार्थी भूमिका
6. पाठ्यपुस्तके
7. पाठ्यपुस्तकांमध्ये असणाऱ्या विविध कृतींची संख्येपेक्षा
8. वर्गातील/वर्गाबाहेरील अध्ययनाची प्रक्रिया
9. मूल्यमापन/प्रवामरण

यांमध्येही जो फरक आहे तो सर्व शिक्षकांनी लक्षात घेणे व त्याप्रमाणे आपल्या अध्यापन प्रक्रियेमध्ये बदल करणे आवश्यक आहे.

पारंपारिक वर्ग व ज्ञानरचनावादी वर्ग यातील फरक

पारंपारिक वर्ग	ज्ञानरचनावादी वर्ग
1. प्रामुख्याने विद्यार्थी एकठाई काम करतो.	1. प्रामुख्याने विद्यार्थी गटात काम करतात.
2. अभ्यासक्रम- विद्यार्थी यात नसून केंद्राच्यावर भर देतात.	2. अभ्यासक्रम-सर्वोत्तम भर देतात.
3. अभ्यासपुस्तक- उच्च मुल्यांवर आधारित असतात.	3. विद्यार्थ्यांच्या प्रश्नांसाठी प्रयत्न करतात.
4. अभ्यासपुस्तक उपयुक्त पाठ्यपुस्तकांच्या माहिती आणि काही ज्ञानाने तयार केलेल्या साधनांवर आधारित.	4. अभ्यासपुस्तक उपयुक्त प्रायोगिक सर्वोत्तम आधारित.
5. विद्यार्थी म्हणजे 'शिकारी पाटी', 'मतीचा भोजन' हाच विषय शिक्षकांच्या वर्गात.	5. विद्यार्थी वर्गातील विविध उपपत्तींचे उदाहरण आहे या दुष्टीने विद्यार्थ्यांचा विचार.
6. शिक्षक सध्याच्या माहिती देताना उपदेशात्मक पध्दतीने माहिती देण्याची पध्दत.	6. शिक्षक सामान्यतः अंतराविषयांमध्ये फरकांनी महत्त्वाच्या भूमिकांमुळे माहिती देतात.
7. शिक्षक विद्यार्थ्यांचे उत्तम उत्तर देण्यासाठी प्रयत्नात/सोमोत असतात.	7. शिक्षक विद्यार्थ्यांची आकलनाच्या पातळीवर लक्षात घेण्याची कल्पना स्पष्ट करण्याच्या सोमोत असतात.
8. विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन हे पूर्णपणे स्थापनेचे अध्ययनातून तपासले जाते.	8. विद्यार्थ्यांचे मूल्यमापन शिक्षकांचे निर्देश, विद्यार्थ्यांचे काम आणि प्रदर्शन, रक्षातने (कामादपत्रे) हाच यांच्या माध्यमातून होते (विद्यार्थ्यांनी स्वतः तयार केलेल्या माहितीवापसून).

(Signature)
Principal

संदर्भग्रंथ सूची

- जोशी, स्नेहा (2009) जार्नेवारी मूल्यमापनाची नवी दिशा मराठी, शिक्षण संकल्प, 19-21.
- पारसनीर, हेमलता (2000) जार्नेवारी प्रालंबनाशद - अंकक, शिक्षण संकल्प, 11-15.
- Curtis, David. (2003). Constructivist Methods for the Secondary classroom. Engaged minds. United State of America : Pearson Education, Inc.
- Nikose, R. L. (2012) Teacher Education: Issues & Challenges. In G. J. Gulkane. (Ed.). Constructivism in Teacher Education. New Delhi : APH Publishing Corporation.
- Vygotsky, I. S. (1985). Thought and Language. Cambridge, MA : The M. I. T. Press.

Principal

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - IX

Issue - I

January - March - 2020

ENGLISH PART - I

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विभूषणम्

IMPACT FACTOR / INDEXING

2019 - 6.399

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Driving (Acad.), M.Driving (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

Principal

Vilas Tambe College Of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi (Olur) Tal. Junnar, Dist. Pune.

✍ EDITORIAL BOARD ✍

Professor Kaiser Haq
Dept. of English, University of Dhaka,
Dhaka-1000, Bangladesh.

Roderick McCulloch
University of the Sunshine Coast,
Locked Bag 4, Maroochydore DC,
Queensland, 4558 Australia.

Dr. Ashaf Feroz Eata
College of Art's and Science
Salma Bin Abdul Aziz University, KAS

Dr. Nicholas Loannides
Senior Lecturer & Cisco Networking Academy Instructor,
Faculty of Computing, North Campus,
London Metropolitan University, 166-220 Holloway Road,
London, N7 8DB, UK.

Muhammad Mezbah-ul-Islam
Ph.D. (NEHU, India) Assot. Prof. Dept. of
Information Science and Library Management
University of Dhaka, Dhaka - 1000, Bangladesh.

Dr. Meenu Maheshwari
Assit. Prof. & Former Head Dept.
of Commerce & Management
University of Kota, Kota.

Dr. S. Sampath
Prof. of Statistics University of Madras
Chennai 600005.

Dr. D. H. Malini Srinivasa Rao
M.B.A., Ph.D., FDP (IIMA)
Assit. Prof. Dept. of Management
Pondicherry University
Karaikal - 609605.

Dr. S. K. Omanwar
Professor and Head, Physics,
Sat Gadge Baba Amravati
University, Amravati.

Dr. Rana Pratap Singh
Professor & Dean, School for Environmental
Sciences, Dr. Babasaheb Ambedkar
University Raebareilly Road, Lucknow.

Dr. Shekhar Gungurwar
Hindi Dept. Vasantrao Naik
Mahavidyalaya Vasanti, Nanded.

Memon Sohail Md Yusuf
Dept. of Commerce, Nirvya College
of Technology, Nirvya Oman.

Dr. S. Karunanidhi
Professor & Head,
Dept. of Psychology,
University of Madras.

Prof. Joyanta Borbora
Head Dept. of Sociology,
University, Dibrugarh.

Dr. Walmik Sarwade
HOD Dept. of Commerce
Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada
University, Aurangabad.

Dr. Manoj Dixit
Professor and Head,
Department of Public Administration District,
Institute of Tourism Studies,
Lucknow University, Lucknow.

Prof. P. T. Srinivasan
Professor and Head,
Dept. of Management Studies,
University of Madras, Chennai.

Dr. P. Vitthal
School of Language and Literature
Marathi Dept. Swami Ramkrishna
Teerth Marathwada University, Nanded.

[Signature]
Principal
Vilas Tarde College Of Education (E.Ed)
Dumburwadi (Dist. Pune, Dist. Pune)

५. महात्मा फुले यांचे स्त्रीवादी चळवळी बाबत विचार व प्रेरणा

प्र. सारिका पतीन शेते

विलास तंबे गुन्नास कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, दुमबरवाडी

प्रस्तावना

जागतिक पातळीवर स्त्री हक्क विषयक होणारे विवरण देशनिहाय वेगवेगळे असलेले दिसून येते. स्त्रियांच्यावर समदलेली संघर्षे व त्यांच्या अधिकारपत्रा हाताळण्याच्या ही गोष्ट अद्याप्ये इतिहासात मनाला घेण्या योग्य राहणून जाते. राज्य, देश, धर्म, जात, वर्ग यांचे वेगळेपण स्त्रीसुक्तीच्या संघर्षात मोठे अडथळ ठरते. अशा विचारांना बाबतच्याने अनेक अधिकार दिलेले आहेत. परंतु या बाबतीत पुरुषांची मानसिकता सकारणाक असण्याला हवी.

विविध विभागांनी प्रेरणा व कार्याचा कारणा स्त्रीवादी चळवळींमध्ये असलेला महत्त्वाचा भिन्नता. या बाबतीत समाजसुधारक व विचारवंतांनी केलेले कार्य महत्त्वपूर्ण आहे. १९६० च्या दशकात समाजवादी, स्त्रीवाद व काळ स्त्रीवाद यासारखे विविध विचार प्रवाह व त्यामध्ये संघर्ष असलेला दिसून येतो. युगोप युग अभेदितेमध्ये असलेली वर्गावर आधारित समाजसुधारक व भाऊवेलरात्री काळीन स्त्रीवादी चळवळीने भेटी मती घेतलेली दिसून येते. याउलट भारतातील स्त्रीवादी चळवळ विचार व कार्य या आभाषने गोष्टीलेली व मनीहीन दिसते.

उद्देश

स्त्री सुक्तीबाबत महात्मा फुले यांनी घेतलेली भूमिका अत्यंत महत्त्वाची ठरते. स्त्री शिक्षणापासून सुक्तीत करून जातीयवादाची रचना व निवृत्तताक पद्धत असा आलेला त्यांच्या विचारांचा प्रवास स्त्रीसुक्ती चळवळीविषयी मुख्य विचार व कार्यक्रम हाऊ शकतो. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, प्रभाकर पाध्ये, उमा चक्रवर्ती, डॉ. शरद पाटील यासारख्या अनेक विचारवंत लेखकांना महात्मा फुलेंच्या विचारात स्त्रीसुक्ती व जातीय समता या विषयी लक्षणाची विचारसरणी गवसतांना दिसते. महात्मा फुले यांचे विचार व प्रेरणा स्त्रीवादी चळवळ यांचे आकलन करून घेणे हा प्रस्तुत लेख निवृत्ताचा उद्देश आहे. भारत व भारताला देसातील अनेक विचारवंतांनी स्त्रीसुक्ती विषयक आपले विचार व्यक्त केले आहेत. यामध्ये उमा चक्रवर्ती, डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर, गो.व. आचारकर, अ.ए.सांजुखे, जैलखन इ. विद्वान दिसून येतात. येथे महात्मा ज्योतिबा फुले यांच्या विचारांचा आढावा घेण्यात आला आहे.

विषय विवेचन

स्त्रीवादी इतिहास लेखनावर प्रकाश ठाकर्यांसाठी महात्मा ज्योतिबा फुले यांच्या विचारांचा आढावा घेणे आवश्यक साठी. स्त्रीवादी चळवळीत १९६० च्या दशकात वेग आला. स्त्रियांना जाता पुरुषांच्या

Principals
Principal

समीक्षणीने समानता मिळे नाही या विधाने जोर धरून खरी प्रश्नावर विस्तारपूर्वी विचार या कवचात उघडवून ठेवण्या होता. मुख्य हा विवेकाचा प्रतिनिधी तर खरी म्हणजे परंपरागत विचार असामान्य होऊ लागला. सुनमणील जगण्याच्या वास्तवीत असते, इतिहास पदविषयाचा प्रश्न असो या वास्तवीत खरी मुख्य असा भेदभाव जकी असा समवेत अर्थ समकालीन स्त्रीवादी विचारवादी द्यायला मुख्यतः केली. दिग्दर्शने खरी मुख्य भेद हे स्वाभाविक व नैसर्गिक वास्तव असते तरी हे मानवनि निर्माण केले असते. येथे समकालीन विचारवादी समानता या वास्तवपर भर देताना दिग्दर्शक. याच समकालीनवर कळविल्या या भेदाच्या देवत मिलवण्याचे प्रभावी प्रचलन दिसत नाहीत. समकालीन स्त्रीवादीवादासूत्र हे जहाल स्त्रीवादीवादाचे स्त्रीवादी चळवळीत अनेक विचार प्रवाह निर्माण झालेले दिसून येतात. मुख्यतः वर्गस्थ हे विचार माने पदव्याचे कारण मानतात. वर्गस्थाना, कुटुंबस्थाना, विवाहास्थाना याप्रमाणे विचारांनी भूमिका दुष्प्रभाव मानली गेली. स्त्रीवादीवादाच्या मते, समकालीनवास्तविकतेतून खरी व मुख्य मान्या शारीरिक चिन्मतेला ओ अर्थ दिला गेला व जी मुख्य चिन्मतेलाही मेली त्यामुळे त्यांच्या अधिकावची मानमाली झाली.

भारतीय स्त्रीत्व आज शारीरिक, मानसिक व नैतिक दृष्टी व अवमान, दुष्प्रभाव वास्तविक, मारहाण यांचा तोंड द्यावे लागत आहे. विद्वत् भारतात यांच्या विवेचनाप्रमाणे सर्व समकालीनवादाचा वादत आहे की, वर्गस्थान व जातीयता समाज रचना आली की सर्व प्रश्न सुटवीत पण ही रचना येणे हे स्वप्नच राहते. याउलट जास्तच स्त्रीवाद हा मुख्यतः वर्ग व कर्तव्य स्त्रीवादावर आधारितले वेगळे खरी प्रश्न उभारून पाहत आहेत. म्हणजे पुन्हा एकदा नविन चिन्मता उभारून घेतात यांच्यावर विद्वत् भारतात प्रकाश टाकतात. हे सुचविताने की या जहाल स्त्रीवादीवादाची मूक व कर्तव्य मानवताचे प्रश्न म्हणून ते पाहतात. मान्यवादी दृष्टीकोन समोर ठेवून विचारवादी, मित्रवादी, माणुसकीचे माने निर्माण करण्यावर विश्वास ठेवतात.

विमाने दाख करणे व का निर्माण झाले. यावरून स्त्रीवादी अभ्यासक प्रविण यज्ञान यांच्या मतांनुसार यांचे जातीयता शोधनाचा स्त्रीमुक्ती चळवळीचा वेळील स्त्रीवादा इतिहास पाहण्याची गरज भासू लागली. स्त्रीवादी इतिहास लेखन ही इतिहास लेखनाची एक शाखा म्हणून, या गरजेतून मुळे घेत आहे. यातून इतिहासातील टरुविक पदव्याची व प्रभावी मदीआद्या इतिहास टरुविक करणाऱ्या काम वाटून झाले. स्त्रीवादी इतिहास लेखनाचे हे एकदा चार उभे खांबेलात. इतर ज्ञान शाखांची मदत ही खरी प्रचलण्या वास्तवीत हिचा सामाजिक संरचनाशी असणाऱ्या संघर्ष. विद्वत्सत्ताकतेची जाहणघटण समकालीनवादाची आधुनिक भाषात.

महात्मा फुले यांचे स्त्रीमुक्ती विषयाक विचार मोठे परिणामकारक ठरतात. स्त्रीवादी विधानाताने भारताच्या वास्तवीत आलीच्या आभ्यासकतून व यथाने चळवळीवर मारून टाग्ये. स्त्रीमुक्तीचे श्रेय समोर ठेवून महात्मा फुले यांचे विचार व कार्य सुरू होते. ते विधान हे स्त्रीमुक्तीचा प्रभावी उपाय मानतात. १८८० च्या दशकात जातीची उदाह व येथील विद्वत्सत्ताक मदीतीने खोलवर कळणे उत्तर म्हणून मुळे घेत. येथल्या समाजाची खोलावर कळविली स्त्रीवादी व एकाची मनाची कला उभारून होते. ज्योतिबा हे खरी विधानात प्रारंभ करतात. तेव्हा समकालीन होते की, स्त्रीवादी आतंज असता यामा मये. त्या स्वभावात स्त्रीवादी मुळे, मातमी व अधिकावची असतात. एतिहास अजून चढून. त्यांची फेदा कवली हा त्यांच्या मुख्य कार्य आहे त्यांचा विधान

Principal

विविधता अनर्थां ओझेलत अशे प्रगटून बहुसंख्य समाज कुलेच्या पुरोगामी विचारांच्या विरोधी राहिल्या. तेव्हा कुले पावकून पागे सरले नाहींत.

भाजपातील व महापक्षातील संघटना, चारपाक विचारसंघातील निकटून बसवानी मंडळी पंडिता रमाबाई यांच्या खांद्याने खळवळी व वृत्तपत्रातून व इतर माध्यमातून आग ओखण्यास सुरुवात केली. इच्छा होती व इच्छापाच्या जागी अंतर्गत प्रयत्न म्हणून महात्मा ज्योतिबा कुले यांनी सोडून दिल्या नाहीं. सातत्याने आंध्यांच्या मध्यमातून आपल्याजभ्यामापूर्ण शैक्षिक, साहित्यिक बुद्धीने समाज-कधीत विरोध करणाऱ्यांसारखे परवडणारे उदात्ते दिशिले. यांच्याकडून स्वीकृतगिरी पुरमुत्पाद्या सारखे मुख्य जागीच्या कृत्यपत्रावर व शेट त्र्यंबकात महात्मा कुले यांच्या हा विचार मजबूत रीतीने अद्युक्त शत्रुत्व भावना वाढवण्यासाठी विचार कलापास प्रयत्न करतात.

सर्व सादर पाठील हे माझी-कुले आविष्टकाराद ही पत्रव्यवहारी ही विचारधारेची विकसीत यत्न महात्मा कुलेच्या विचारांच्या प्रभावातून इतिहासाची सारतत्वादी मोडणी करतात. तेव्हा कुलेचे विचार वेगळ्याच ऊर्गावर पाठान पोचतात. बहुजनवादी व माझ्यावादी विचारधारे यांच्यावर पिल्लू सल्लाक पद्धतीचा प्रभाव राहिलेला आहे. परंतु आविष्टकाराची दृष्टी पितृसल्लाक विरोधी राहिलेली आहे. सर्व सादर पाठील यांचा श्रीरामदेव्या प्रभावानाही रवी समतेने महल्ल राजतेने साहते इतर सर्व इतिहासकार प्राचीन पद्धती रवी सल्ला अतिरिक्तता होती. पाळा का कथा मानतात. पण रवी शब्द पाठील टाकून समासात हे एक इतिहासकाराच्ये आहे. ते इतिहासकारांनी श्री रामदेव्याची खास देखल घेतात. रवी सल्ले अर्थिक समाज असतो ही उच्चार्थीय दुष्टता रवी ही शासनकर्ती दिशात.

महात्मा कुले यांनी रवी मुक्तीवाचक अर्थव्यवहारी आपुलकी व तळमळ साम्यता दर्शवतात. सारतत्वादी, लार्क, विनिर्गत प्राचीन भारताचे आकलन करणाऱ्या महात्मापुर्व उल्लात. पल्ल अंतर्गत यांच्याकडून महात्मा कुले यांच्या रवीमुक्तीच्या विचारधारे झोडवत अभ्यास झालेला दिसतो. रवी गिरीत हे श्वेद समोर ठेवून रवी मुक्तीवादी केलेली सादरता नंतर उच्चार्थीय श्रीराम कुलेनेमधील लिखाण व पंडिता रमाबाई यांचे उच्चार्थीय जागीविषय केलेले पल्ल या क्षेत्राच्या प्रभावातून जागीची उदात्त व सर्व वर्गांसाठीच्या विचारांवर लक्षणात आलेली पितृसल्लाक पद्धतीची गुळामगिरी यांच्या आकलनातून महात्मा कुले यांच्यातून गुळ आकलनातून येवून पोहचतात. तेव्हा रवी समाजतेचा मार्ग रवीसाठी हे दृष्टता करतात.

कुटुंब पद्धतीची पुर्वार्थीय महात्मा कुले अर्थव्यवहारी यत्न करतात. गैल, अंतर्गत, यांच्या मते विचारधारे पुनर्विवाह, सातविवाहवादी, रवीनिधन, द. कार्यक्रम रवीमुक्तीसाठी महात्मापुर्व आहेत. या बुद्ध्याने यांचे पितृसल्लाकतेच्या व जागी स्वयंसेव्या पत्राबाबताद करणाऱ्या लक्षणांच्या मुक्ती लक्षणासाठी बुद्ध्याने अंतर्गत रळते. कुलेंनी जाळ्याच्या दृष्टीने रवी प्रभाववाचक एक वैगिष्टवपुर्व अशी भूमिका घेतली. त्यांनी विचारधारे वाळवळीला श्रीरामदेव देवता विचार मोडला. रवी संयोगाची ही मोडणी करतात. अर्थव्यवहारी बुद्ध्याने रवीमुक्तीची नेमके स्वल्प उदात्त करणाऱ्या यांचात आहेत.

Principal

Vilas Tambe College Of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi (Otar) Tal. Amrav, Dist. Pune.

सोमुकतीचा व्यापक समुदाय तथा उभा सहकार्यासाठी कार्यक्रम सोडण्याच्या प्रक्रियेत आलेख हा भाषणीत फेल आमचेट पुढे मज व्यक्ता करतात की, शंभर मार्गपुर्वी ज्योतिषांनी या भाषणीत स्पष्ट अशी भूमिका घेतली होती.

सारांश

आधुनिक ज्ञानाची विचारसरणीने आजच्याक विचार प्रवाहांचा धरण कोले अशातना, भारतीय सौवादाचा मार्ग यात द्याल असताना महात्मा फुले यांनी विचारसरणी निश्चितच मार्गदर्शक उरले, फुले यांचे हे विचार वास्तव्याची ताकिक कसोटीवर खरे आकार असे होते. त्यांनी दिलेल्या घटना, उदाहरणे आणि मानवी मानसिकतेचा असावा या गोष्टी सुध्द खचवतात विचार करण्यास प्रेरणा करतात. कार्य करण्यास प्रोत्साहित करतात. शिवाय हे ही मुक्तीचे साधन म्हणून घेताना जातीयधरणा, समाजतना, पितृसत्ताक पद्धती या गोष्टी त्यांना उन्हात आल्यावर ते जातीच्या अध्यासातून कुटूक पुर्नरचना साख्खे प्रश्न सोडवावतात घेताना.

संदर्भ ग्रंथ

1. भाषका विमुक्त, 'सो प्रश्ना' ची वाट्याल प्रथिमा इकाशन, पुणे पुष्ट क्र. २०० ते २०१.
2. जयसंत भाषका विमुक्त सो प्रश्नाची वाट्याल पुष्ट क्र. २१५ ते २१७.
3. निवडक समाज प्रबोधन पत्रिका खंड १, जसकर अण्ड सोसायटी प्रथम आवृत्ती सुर्वे पुष्ट क्र. २०१८.
4. महात्मा फुले समग्र कादमय, हरी नरके महात्मा ज्वातीयव फुले भाषि साधन प्रकाशने, समिती, महात्मा महात्मा, सुर्वे, प्रथम आवृत्ती २०१३, पुष्ट क्र. ८८ ते ८९.
5. पं.वा. सरदार महात्मा फुले व्यक्तिमत्व विचार, इंधाली प्रकाशन, सुर्वे, पुर्नमुद्रण, २००५, पुष्ट क्र. १४ ते १५.
6. पुणेसांनी सत्यशोधक चर्चे, शंभर पाटील विरोधक, चाई समर्थ पुणे २०१५ पुष्ट क्र. १० ते १२.
7. डॉ. ज्योतिषा फुले, आणि सो मुक्तीचा विचार,, लोकावाहम ज्ञा, सुर्वे, आठवी आवृत्ती २०१४ पुष्ट क्र. ३० ते ३३.
८. किला पुष्ट क्र. ३५ ते ३८.

(Signature)
Principal

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - IX

Issue - I

January - March - 2020

ENGLISH PART - I

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विज्ञान विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING
2019 - 6.399
www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc. (Maths), M.B.A. (Mktg.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prof. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

Principal

Vitas Tambe College Of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi (Old) Tal. Junnar (Dist. Pune)

✍ EDITORIAL BOARD ✍

<p style="text-align: center;">Professor Kaiser Haq Dept. of English, University of Dhaka, Dhaka 1000, Bangladesh</p>	<p style="text-align: center;">Roderick McCulloch University of the Sunshine Coast, Locked Bag 4, Maroochydore DC, Queensland, 4558 Australia</p>
<p style="text-align: center;">Dr. Ashaf Fetoh Eata College of Art's and Science Salman Bin Abdul Aziz University, KAS</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Nicholas Loannides Senior Lecturer & Cisco Networking Academy Instructor, Faculty of Computing, North Campus, London Metropolitan University, 166-220 Holloway Road, London, N7 8DB, UK.</p>
<p style="text-align: center;">Muhammad Mezbah-ul-Islam Ph.D. (NIHU, India) Assot. Prof. Dept. of Information Science and Library Management University of Dhaka, Dhaka - 1000, Bangladesh.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Meenu Maheshwari Asst. Prof. & Former Head Dept. of Commerce & Management University of Kota, Kota.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. S. Sampath Prof. of Statistics University of Madras, Chennai 600005</p>	<p style="text-align: center;">Dr. D. H. Malini Srinivasa Rao M.B.A., Ph.D., FDP (IIMA) Asst. Prof. Dept. of Management Pondicherry University Karaikal - 605605</p>
<p style="text-align: center;">Dr. S. K. Omanwar Professor and Head, Physics, Sat Gadge Baba Amravati University, Amravati.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Rana Pratap Singh Professor & Dean, School for Environmental Sciences, Dr. Babasaheb Bhimrao Ambedkar University Raebareilly Road, Lucknow.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. Shekhar Gungurwar Hindi Dept. Vasantrao Naik Mahavidyalaya Varanasi, Nanded.</p>	<p style="text-align: center;">Memon Sohail Md Yusuf Dept. of Commerce, Nirxa College of Technology, Nirxa Otan.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. S. Karunanidhi Professor & Head, Dept. of Psychology, University of Madras.</p>	<p style="text-align: center;">Prof. Joyanta Borbora Head Dept. of Sociology, University, Dibrugarh.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. Walmik Sarwade HOD Dept. of Commerce Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Aurangabad.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Manoj Dixit Professor and Head, Department of Public Administration Director, Institute of Tourism Studies, Lucknow University, Lucknow.</p>
<p style="text-align: center;">Prof. P. T. Srinivasan Professor and Head, Dept. of Management Studies, University of Madras, Chennai.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. P. Viithal School of Language and Literature Marathi Dept. Swami Ramkrishna Teerth Marathwada University, Nanded.</p>

(Signature)
Principal

Vitas Tambe College Of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi (Gaur) Tel. Anjuna, Dist. Pona

२. शाखेचा प्रकार आणि मानसिक आरोग्य या संदर्भात विद्यार्थ्यांच्यामध्ये आढळून येणारा शैक्षणिक ताण

डा. उमा गणपत काळे

विकास तंत्रे शुभना कॉलेज ऑफ एज्युकेशन डुंबरवाडी

सांगणे

शाखेचा प्रकार आणि मानसिक स्वास्थ्य यांचा विद्यार्थ्यांमध्ये आढळून येणारा शैक्षणिक ताणावर काढे परिणाम होतो याचा अभ्यास करण्यासाठी प्रस्तुत संशोधन हाती घेण्यात आले. सांगली व कोल्हापूर जिल्ह्यातील विविध शाखेतील एकूण 60 विद्यार्थ्यांचा सलग प्रस्तुत अभ्यासात प्राप्त झाला. यातून 30 अभियांत्रिकी आणि 30 कला शाखेतील विद्यार्थी होते. त्यांचे वय 22 ते 28 वर्षांपर्यंत होते. Arun Singh & Alpana Gupta (1971) यांनी Mental health Battery (MHB) आणि Abha rani Bisht (1987) यांनी BBSS यातील SAS - Scales of academic stress या दोन मापन्या वापरून प्रदत्त संश्लिष्ट करण्यात आला. प्रदत्ताचे सांख्यिकीय विश्लेषण 2 X 2 घटकरीय आसखवा वापरून करण्यात आले. प्रस्तुत अभ्यासात असे दिसून आले की,

1. मानसिक आरोग्याच्या बाबतीत व्यक्तीगत भिन्ना विद्यार्थी न घेता तुलना केली असता कला शाखेतील विद्यार्थ्यांमध्ये अभियांत्रिकी शाखेतील विद्यार्थ्यांमध्ये शैक्षणिक ताणाचे प्रमाण अधिक आहे.
2. शाखांचा प्रकार विचारता न घेता तुलना केली असता चांगले मानसिक आरोग्य असणा-या विद्यार्थ्यांमध्ये खाज्जावलेले मानसिक आरोग्य असणा-या विद्यार्थ्यांमध्ये ताणाचे प्रमाण अधिक आहे.

प्रस्तावना

प्रत्येक दिवस नवीन वेळी आणि काळाच्या उघाट माने पडतो परंतु प्रत्येक दिवसात व्यक्तीने कस केले म्हणजेच दिवसातील कार्यात चांगले काम करून काही कल्प्याची झाली तर व्यक्तीला समाधान वाटते व तिचे मानसिक आरोग्य चांगले राहते. तरी मानसिक आरोग्य ही संज्ञा जुनी अनुस 1905 मध्ये फ्रीड हार्व यांनी मानसिक आरोग्याची व्याख्या करतांना वर्तन संश्लेधन आणि जाणीव या घटकांना महत्त्व दिले तर जागतिक आरोग्य संघटनेने व्यक्तीला मानसिक स्वास्थ्याची व्याख्या पुढीलप्रमाणे केली "Health is a state of complete, physical, mental & social well being & not merely the absence of disease or infirmity."

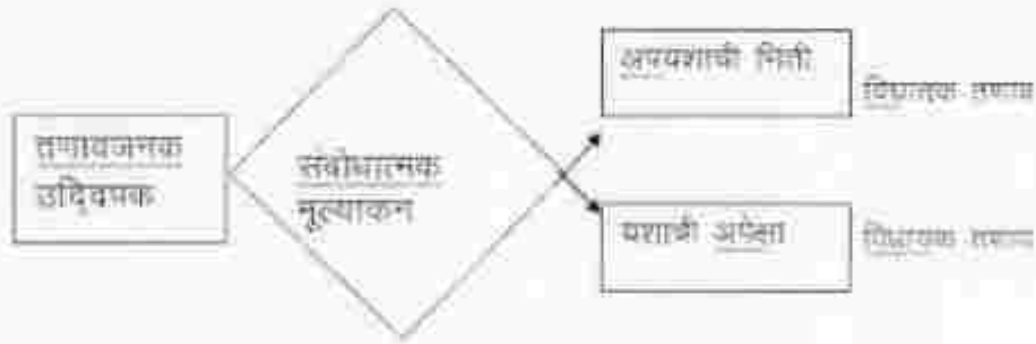
या दोन्ही घटकांना परिणाम व्यक्तीगत चिन्तांसारखे व्यक्तीच्या दबावर आणि अल्पदावर होते.

परंतु ब-याच वेळा ताण-ताणासमुळे मानसिक आरोग्य बिघडविलेले पहावयास मिळते. सांगून शैक्षणिक ताण वाढता तर व्यक्ती स्थाय्यता हावधल असून सगळी सुखात "वदिदक परिस्थितीने व्यक्तीच्या समताना दिलेले आधान न घेतताहे आहे असे जाणवल्यामुळे निर्माण होणारी दबावमुळा मानसशास्त्रीय अवस्था म्हणजेच ताण होय."

Principal

Vilas Tambe College Of Education (B.Ed.)
Dumberwadi (Dist. Palgaon, Dist. Palgaon)

म्हणजेच मानसिक आरोग्य व शैक्षणिक साधनांच्या जवळचा संबंध असल्याचे महत्त्वाचे निष्कर्ष येतात. शैक्षणिक साधनांच्या मदतीने मानसिक आरोग्य मिळवते तर शैक्षणिक साधनांच्या मदतीने राहिल्यास किंवा life is challenge म्हणून घेतल्यास मानसिक आरोग्य चांगले राहण्यास मदत होईल. हेच प्रस्तुत संशोधनातून दिसून येते.

उद्दिष्ट्ये

1. मानसिक आरोग्याबाबत व्यक्ती गिन्यात लक्षात न घेता अभियांत्रिकी आणि कला शाखेतील विद्यार्थ्यांच्या बाबत शैक्षणिक साधनांच्या काही फरक आहे काय हे जाणून घेणे.
 2. शाखेचा प्रकार विचारता न घेता चांगले मानसिक आरोग्य असलेले विद्यार्थ्यांच्या आणि मानसिक आरोग्य साहाय्याने विद्यार्थ्यांच्या बाबत शैक्षणिक साधनांच्या फरक अभ्यासणे.
- घरात उद्दिष्ट्यांच्या आधारे प्रस्तुत अभ्यासात पुढील गृहीतके मांडवात आली.

गृहीतके

1. मानसिक आरोग्याबाबत बाबतीत व्यक्तीगत गिन्यात विचारता न घेता तुलना केली असता कला शाखेतील विद्यार्थ्यांच्या अभियांत्रिकी शाखेतील विद्यार्थ्यांच्या बाबत प्रमाण अधिक असल्याचे दिसून येईल.
2. विद्यार्थ्यांच्या बाबत शैक्षणिक साधनांचे आहे हे लक्षात न घेता तुलना केली तर चांगले मानसिक आरोग्य असणा-या विद्यार्थ्यांच्या बाबत मानसिक आरोग्य असणा-या विद्यार्थ्यांच्या बाबत प्रमाण अधिक असल्याचे दिसून येईल.

संशोधन पद्धती

1. नमुना

इस्तामपूर, इंदूरकरंजी, सांगली आणि साखराळे येथे शिक्षण घेत असणा-या एकूण 60 विद्यार्थ्यांच्या सहाय्य प्रस्तुत अभ्यासात प्राप्त झाला. यामध्ये कला शाखेतील 30 विद्यार्थ्यांच्या आणि अभियांत्रिकी शाखेतील 30 विद्यार्थ्यांच्या होते. त्यांचा वयोगट 22 ते 28 वर्षे इतका होता. प्रत्येक सोळा कल्प्यास साहाय्य घेणे.

उपलब्ध झालेल्या व सहकार्य कल्प्याची इच्छा दर्शविलेल्या विद्यार्थ्यांची नमुन्यात निवड करण्यात आली.

2. मापन साधने

1. **Mental Health Battery (1971)** : प्रस्तुत साधनेची बाबी तयार केली असून ती द्विदीप्त आहे. या साधनेच्याद्वारे सहभागी विद्यार्थ्यांच्या मानसिक स्वास्थ्याचे मापन केले. या साधनेत एकूण 120 प्रश्न असून ती साधने 6 भागात विभागली आहे. त्यामध्ये 1 ते 5 भागासाठी 2 पर्याय आहे आहे आणि 6 व्या भागासाठी 4 पर्याय आहेत यातील स्वतःला लागू पर्याय एक पर्याय उत्तरदात्याला निवडायला सांगितला जातो. विद्यार्थ्यांनी कोणता पर्याय निवडला त्यानुसार उत्तर सूचीच्या सहाय्याने गुणांकन केले. बरोबर उत्तराला '1' गुण आणि चुकीच्या उत्तराला 'शून्य' गुण दिला. शेवटी सर्व भागातील गुणांकांची बेरीज करून एकूण प्राप्तांक मिळवला या प्राप्तांकावरून मानसिक स्वास्थाची मातळी ठरविण्यात आली.

2. Bisht Battery of stress scales (1987)

(SAS) Scales of Academic Stress :- Dr. Abha Rani Bisht (1987) बाबी शिवासेत केलेल्या साधनेचा वापर करून सहभागी विद्यार्थ्यांमधील शैक्षणिक ताणाचे मापन केले. ही साधने द्विदीप्त असून या साधनेत एकूण 13 भाग आहेत. त्यातील शैक्षणिक ताण (SAS) Scales of academic stress या भागात 80 प्रश्न असून प्रश्नांच्या उत्तरासाठी 'सदैव, बहुधा, कधी-कधी, नेहमी कधी, कधीही नाही' असे 6 पर्याय आहेत. यातील स्वतःला जास्तीत जास्त लागू शकणारे पर्यायातुळे बरी '✓' चूक करून पर्याय नोंदवण्यात सांगितले. विद्यार्थ्यांनी कोणता पर्याय निवडला त्यानुसार गुणांकन 2 भागात केले. Positive साठी 4, 3, 2, 1, 0 आणि Negative साठी 0, 1, 2, 3, 4

असे गुण दिले. शेवटी सर्व भागातील गुणांकांची बेरीज करून एकूण प्राप्तांक मिळवला. या प्राप्तांकावरून शैक्षणिक ताणाची मातळी ठरविण्यात आली.

3. **कार्यविधी :-** सहभागी विद्यार्थ्यांना त्यांच्या कॉलेजमध्ये प्राध्याप्यांच्या पूर्ण पदवानगीने आधी शिवासेत केलेल्या दिवशी व वेळी M.H.B. आणि SAS या दोन साधनेची वैयक्तीकरित्या देण्यात आल्या आणि वैयक्तिक मातळीवर धाडणी कार्य पूर्ण केले.

निष्पत्ती व चर्चा

प्रस्तुत अभ्यासातील पहिल्या मूळीतकानुसार कला शाखेतील विद्यार्थी आणि अभियांत्रिकी शाखेतील विद्यार्थी यांच्या शैक्षणिक ताण मातळीत काही फरक आढळून येतो का हे पाहिले जासाठी या दोन गटांचे ताणाबाबतचे तात्पुरती गुणांक काढण्यात आले तसेच दुस-या मूळीतकामातील माहितीनुसार बांगले मानसिक आरोग्य व खासाकरलेले मानसिक आरोग्य या विद्यार्थ्यांमधील ताणाबाबत मितता आढळते काय हे पाहिले जासाठी या दोन गटांचे सहासरी गुणांक निर्धारित केले. त्यासाठी आधी सहभागी विद्यार्थ्यांच्या मदतासाठी M.H.B. या साधनेच्या गुणांकाने जे विवरण प्राप्त झाले होते. त्यातील मत्वाक हा विचारित विदू मत्नू मत्वाकाव्हातील गुणांक प्राप्त केलेल्या विद्यार्थ्यांमधील 'मानसिक आरोग्य खासाकरलेले विद्यार्थी आणि मत्वाकाव्हा वर गुणांक प्राप्त केलेल्या विद्यार्थ्यांना मानसिक आरोग्य बांगले असलेले विद्यार्थी - असे संबोधण्यात आले.

तथा क्र. १ मध्ये ताण्ढरी संबधित गुणांकाची सरासरी मूल्ये सादर केली असून शाळेचा प्रगत आणि मानसिक आरोग्य राखुन सरासरी गुणांकातमध्ये दिवून वेगळ्या प्रकारे सांख्यिकीय दृष्ट्या सार्थ उल्लेख आहे. या हे दृष्टीगती एक गुणोत्तरे या संकषता समाविष्ट केली आहेत.

एकता क्र. १

शैक्षणिक ताण्ढरी पाठ्यादी दृष्टीगतात सरासरी गुणांक आणि प्रचरण विरलेषण निष्पत्तीचा सारांश

शाळेचा प्रकार	सामले स्वास्थ्य	शाळावलेले स्वास्थ्य	एकत्रित
कला	सरासरी : 153 प्र.विवरण : 4.32 एकूण संख्या : 15	सरासरी : 172.6 प्र.विवरण : 5.47 एकूण संख्या : 15	सरासरी : 162.8 प्र.विवरण : 10.97 एकूण संख्या : 30
अभियांत्रिकी	सरासरी : 221.13 प्र.विवरण : 5.25 एकूण संख्या : 15	सरासरी : 240.33 प्र.विवरण : 6.39 एकूण संख्या : 15	सरासरी : 230.73 प्र.विवरण : 11.24 एकूण संख्या : 30
एकत्रित	सरासरी : 187.06 प्र.विवरण : 34.40 एकूण संख्या : 30	सरासरी : 209.46 प्र.विवरण : 35.38 एकूण संख्या : 30	सरासरी : 199.77 प्र.विवरण : 35.74 एकूण संख्या : 60

प्रचरण विरलेषण निष्पत्तीचा सारांश

स्रोत	मुक्तीप्रमाण संख्या (dt)	एकूण प्रचरण (ss)	सरासरी प्रचरण (M.S/v)	एक गुणोत्तर (F-ratio)
शाळेचा प्रकार	1	69224.06	69224.06	2206.70**
मानसिक आरोग्य	1	5645.39	5645.39	179.99**
शाळेचा प्रकार X मानसिक आरोग्य	X 1	0.61	0.61	0.02 N.S.
प्रमाण	56	1756.67	31.37	
एकूण	59	76826.73		

कला शाळेतील विद्यार्थ्यांच्या (सामले आणि शाळावलेले मानसिक आरोग्य एकत्रित) ताण्ढरी संबधित सरासरी गुणांकापेक्षा (162.8) अभियांत्रिकी शाळेतील विद्यार्थ्यांच्या (सामले आणि शाळावलेले मानसिक आरोग्य एकत्रित) सरासरी गुणांक (230.73) अधिक असल्याचे संज्ञा क्र. १ वरून दिवून वेते. एवढेच नव्हे तर या दोन घटांच्या सरासरी गुणांकातील फरक 0.01 फरकावर सार्थ ठरल्याचे दिवून वेते. कला शाळेतील विद्यार्थ्यांच्या अभियांत्रिकी शाळेतील विद्यार्थ्यांच्यामध्ये ताण्ढरी प्रमाण अधिक दिवून वेईल. असे जे माविता पहिल्या घटिकेवरील पूर्णवयात केले होते ते सार्थ असल्याचे वावरून सिद्ध होते.

याबाबती नमुद केल्याप्रमाणे अभियांत्रिकी शाळेतील विद्यार्थ्यांना कठिण कोटिरेटव राहणे, व्यसनधिनता, आर्थिक व सामाजिक अडचणी बांध्यामुळे भविष्याविषयी काळजी घटते राखून ताण निर्माण होणे स्वाभाविकच आहे म्हणून स्वाच्छामध्ये कला शाळेतील विद्यार्थ्यांच्या सुवातेत अधिक प्रमाणात ताण निर्माण झालेला दिवतो.

(Signature)
Principal

घातले मानसिक आरोग्य असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या (कला शाखा व अभियांत्रिकी शाखा एकत्रित) सरासरी मुलांकामा (167.00) खालापलेले मानसिक आरोग्य असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या (कला शाखा व अभियांत्रिकी शाखा एकत्रित) वैयक्तिक टांकामाच्या सरासरी मुलांक (206.76) मंडळ असून या दोन सरासरी मुलांकामातील मंड. 0.01 फक्तकीला साधे उतरा असल्याचे उरता. 1 पर्यंत स्पष्ट होते. घातले मानसिक आरोग्य असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या खालापलेले मानसिक आरोग्य असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या टांकामे प्रमाण अधिक असल्याचे दिसून येईल असे जे भावित दुस-या नृहितकता येते होते त्या भाविताना ही निष्पत्ती पुष्टी देणारी आहे.

मानसिक आरोग्य घातले असलेल्या विद्यार्थ्यांच्या तुलनेत मानसिक आरोग्य खालापलेले विद्यार्थी स्वतःला अधिक प्रमाणात हलकल, ज्ञान समजा असताना त्यांचेवर त्यांचे त्यांच्या प्रवृत्तावर व क्षमतावर विश्वास नसतो तसेच त्यांच्यामध्ये पक्षीनेत्री निरी, कुडीच्या फरतीने अभ्यास करणे, आचूबाजूने वातावरण, मित्रांच्या वाईट संगती व सर्व घटकांचा परिणाम त्यांच्या मानसिक आरोग्यावर होत असल्याने त्यांच्यामध्ये वैयक्तिक टांकामे प्रमाण जास्त असल्याचे दिसून येते.

निष्कर्ष व मर्दादा

प्रस्तुत अन्वयातील प्राप्त फलितोक्तन असे दिसून येते की,

1. मानसिक आरोग्याच्या बाबतीत नृत्तीगत निम्नता विकारता न घेता तुलना केली असता कला शाखेतील विद्यार्थ्यांच्यापेक्षा अभियांत्रिकी शाखेतील विद्यार्थ्यांच्यामध्ये टांकामे प्रमाण अधिक असल्याचे दिसते.
2. शाखेचा प्रकार विचारत न घेता तुलना केली असता घातले मानसिक आरोग्य असणा-या विद्यार्थ्यांच्यापेक्षा खालापलेले मानसिक आरोग्य असणा-या विद्यार्थ्यांच्यामध्ये टांकामे प्रमाण अधिक असल्याचे दिसते.
3. शाखेचा प्रकार आणि मानसिक आरोग्य या दोहोचा एकत्रित परिणाम वैयक्तिक टांकामे हास नाही.

तांकापि प्रस्तुत अन्वयास मर्दादित नमूनावार आधरित असल्याने याविषयी अधिक व्यापक क्षेत्रातील नमूना घेऊन अन्वय कल दिसून येतो काय हे पाहणे उपयुक्त ठरेल.

संदर्भ

1. www.who.int/mental_health website
2. देशई, भरत येसायडे (जुलै 2006) - व्यक्तिगत विकास आणि मानसिक आरोग्य
3. पूर विद्यालय केंद्र (2008) व उपयोजित माधसरास
4. सामाजिक सकार (25 जुलै 2010) - युवा मर्दांचा एकटेपणा

(Signature)
Principal

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - IX

Issue - I

January - March - 2020

ENGLISH PART - I

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विद्यान विमुक्ताने

IMPACT FACTOR / INDEXING

2019 - 6.399

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.D. (Maths), M.B.A. (Mktg), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed.

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

Principal

Vivek Tambe College Of Education (B.Ed.)
Dumberwadi (Olur) Tal. Junnar, Dist. Pune.

EDITORIAL BOARD

<p style="text-align: center;">Professor Kaiser Haq Dept. of English, University of Dhaka, Dhaka 1000, Bangladesh.</p>	<p style="text-align: center;">Roderick McCulloch University of the Sunshine Coast, Locked Bag 4, Maroochydore DC, Queensland, 4558 Australia.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. Ashaf Feteoh Eata College of Art's and Science Salman Bin Abdul Aziz University, KAS</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Nicholas Loannides Senior Lecturer & Cisco Networking Academy Instructor, Faculty of Computing, North Campus, London Metropolitan University, 166-220 Holloway Road, London, N7 8DB, UK.</p>
<p style="text-align: center;">Muhammad Mezbah-ul-Islam Ph.D. (NEHU, India) Assot. Prof. Dept. of Information Science and Library Management University of Dhaka, Dhaka - 1000, Bangladesh.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Meenu Maheshwari Assit. Prof. & Former Head Dept. of Commerce & Management University of Kota, Kota</p>
<p style="text-align: center;">Dr. S. Sampath Prof. of Statistics University of Madras Chennai 600005.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. D. H. Malini Srinivasa Rao M.B.A., Ph.D., FDP (IIMA) Assit. Prof. Dept. of Management Pondicherry University Karnikal - 605005.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. S. K. Omanwar Professor and Head, Physics, Sri Gadge Baba Amravati University, Amravati.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Rana Pratap Singh Professor & Dean, School for Environmental Sciences, Dr. Babasaheb Ambedkar University Raebareilly Road, Lucknow.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. Sheldhar Gungurwar Hindi Dept. Vasantrao Naik Mahavidyalaya Vasarni, Nanded.</p>	<p style="text-align: center;">Memna Sohail Md Yusuf Dept. of Commerce, Nirzwa College of Technology, Nirzwa Oman.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. S. Karunanidhi Professor & Head, Dept. of Psychology, University of Madras.</p>	<p style="text-align: center;">Prof. Joyanta Borhara Head Dept. of Sociology, University, Dibrugarh.</p>
<p style="text-align: center;">Dr. Walmik Sarwade HOD Dept. of Commerce Dr. Babasaheb Ambedkar Marathwada University, Amravati.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. Manoj Dixit Professor and Head, Department of Public Administration Director, Institute of Tourism Studies, Lucknow University, Lucknow.</p>
<p style="text-align: center;">Prof. P. T. Srinivasan Professor and Head, Dept. of Management Studies, University of Madras, Chennai.</p>	<p style="text-align: center;">Dr. P. Vitthal School of Language and Literature Marathi Dept. Swami Ramkrishna Teerth Marathwada University, Nanded.</p>

Principal
 Vilas Tambe College of Education (B.Ed.)
 Dumbharwadi (Osa) Tal. Junnar, Dist. Pune.

८. भारतातील उच्च शिक्षणा पुढील आव्हाने

प्रा. उमा गणपत काळे

दिलारा तर्बे युनिस कॉलेज ऑफ एज्युकेशन, दुबई

सारांश

भारत हा एक अशिया खंडातील मोठ्या देश आहे. भारताची 18 ते 23 वर्षे वयोगटातील अंदाजे लोकसंख्या 160 दशलक्ष आहे. भारतामध्ये आज 33,000 पेक्षा जास्त महाविद्यालये आणि 659 विद्यापीठ असल्याचा अंमिमान आहे. भारताला उच्च शिक्षणाच्या विकासासाठी चुट्या रूप मोठ्या संधी आहेत. भारत जगातील तिस-या क्रमांकाची शैक्षणिक प्रणाली बनविते, परंतु पायाभूत शैक्षणिक सुविधा सभाळल्यास भारत असमर्थ आहे. भारतात खाजगी आणि सरकारी गुंतवणुकीसाठी सर्वोच्च आशावादीक बंत्र म्हणून उच्च शिक्षण क्षेत्र जोळवले जाते. नवनीत आव्हानांवर मात करण्यासाठी आपल्या देशाच्या उच्च शिक्षण क्षेत्रात एक नमुना बदल करण्याची आज गरज आहे. कौशल्य विकास, मुख्य शिक्षण, शिक्षकांचे शिक्षण, व्यावसायिक शिक्षण, शिक्षणात लैंगिकतेचा वापर या सर्व मदल्याच्या बाबी आहेत.

प्रस्तावना

उच्च शिक्षणातून विज्ञान, कृषी, औद्योगिक क्षेत्रातील प्रगती बरेचदा लोकशाही जीवन पद्धतीला अनुक्रमे मनुष्य बळाची निर्मिती म्हणून अशी अपेक्षा असते. बदलत्या परिस्थितीनुसार देशाच्या गरजा लक्षात घेवून उच्च शिक्षणाची पुनर्रचना करण्यात यावी अशी मागणी होत आहे. भारतीय उच्च शिक्षण शिक्षणपुढे आज मोठी आव्हाने आहेत. भारतातील विद्यापीठांची व महाविद्यालयांची संख्या दिवसेंदिवस वाढत असली तरी संख्यात्मक वाढीपेक्षा गुणात्मक वाढ होणे गरजेचे आहे. रचनात्मक गरजा आणि समस्या सोडविण्यासाठी या निळावेल्या ज्ञान व माहितीचा उपयोग कौशल्याने करा करवा याचे शिक्षण विद्यापीठातून मिळणे गरजेचे आहे. भारत हा देश खेळण्याचा देश असल्यामुळे लोकशाही शासनप्रणाली स्वीकारलेल्या या देशापुढे प्रांतीय भाषांचा विकास हे फार मोठे आव्हान आहे. प्रांतीय भाषातून प्रांतीय सुबक हा संकल्पनासंज्ञ व सुसंगठित, दर्जेदार व्यक्तिगत्याचा निर्माण असला पाहिजे त्यासाठी त्याच्या शिक्षणाची सोय करणे गरजेचे आहे.

Present Status of Universities and Degree Awarding Institutions.

- Number of Universities
In 1950 - 51 : 30
In 2011 - 12 : 700
- India is today ranked as the third largest higher education system in the world after US & China.
- Annual enrolment :
Above 25 million (including ODL)

(Signature)
Principal

Wish Tarabha College of Education (B.Ed.)
Dumburda (C) 1st Floor

उच्च शिक्षणासमोरील आव्हाने

भारतामध्ये स्वतंत्र प्रणालींसार गिवापीठ शिक्षण असोवोवणे उच्च शिक्षण विज्ञानशास्त्री शिकवारी केल्या सारतंत्रयानंतर बरेच आंतर सोडले असते तरी आज भारतातील उच्च शिक्षणासमोने काही आव्हाने सुद्धा आहेत. भारतातील उच्च शिक्षणासमोरील सर्वात मोठे आव्हान म्हणजे प्राध्यापकांची तीव्र कमतरता. मगूर प्राध्यापक पदे भरलेली नाहीत. तसेच बहुतेक प्राध्यापकांमध्ये अद्यापत, संशोधन आणि प्रशिक्षणाला दुनयवत्ता नसते.

अभ्यासक्रम

दरजेदार शिक्षण आणि अख्ययनामुळे ज्यतीया महत्वाकडाना जालना मिळते आणि त्या महत्वाकड्या फलत्यात उलटपटीच्यासाठी सवी उपलब्ध होतात. ज्यत्युळे ज्यतीया काबुध्यात परिवर्तन घडून येते यामुळे शिक्षण आणि अख्ययन महत्वाचे आहे.

आजका अभ्यासक्रम कालबाह्य असून कौशल्य विकासामध्ये रोजगार शिकवणा-या कौशल्याला अमात्र दिवस येतो आणि विद्याशास्त्रीय शिक्षण घेण्याची सवी सवी प्रमाणात उपलब्ध असलेली दिवस येते.

आजकायटी, आरआयएन आणि आरआयएससी क्षारख्या भारतातील सर्वोत्कृष्ट संस्थांची महाविद्यालये आणि विद्यापीठात प्रवेश घालेल्या र्कण विद्याध्यापिका ब-याच कनी विद्याध्यापिकां निवड सोडली होते. अभ्यासक्रमाच्या माध्यमातून विद्याध्यापिका गरजा पूर्ण ख्याख्यात त्यांची निरिक्त कलेली उदिदधये साध्य ख्याती, आधुनिक काळात विद्याध्यापिका अद्ययावत ज्ञान देवारे पाठ्यात अभ्यासक्रमात असावेत.

संशोधन

उच्च दर्जाचे संशोधन आणि नाविल्यपूर्ण सोष्टीया काबीत भारतीय विद्यापीठांची कमतरता आहे. सव्या भारतीय क्षेत्रसंख्येयेकी 50 टक्के लोक 28 वर्षांपेक्षा कनी उख्ये आहेत. 2020 पर्यंत भारत सर्वात मोठा तिस-या यथाभटातील देश म्हणून खीमपेक्षा बाने जाईल. विद्याध्यापिका मरिध घडविण्यामध्ये विद्यापीठांची नुनिका पारधरक, पुरोगामी आणि सामाजिक जबाबदार र्कणिक प्रभातीवर अवलंबून असते. हे सर्व सख्य कल्प्यासाठी उच्च शिक्षण प्रणालीमध्ये सुरासन आवश्यक आहे.

पुरवठा व मागणी मध्ये अंतर

आजकायटी फक्त शिक्षण आणि अनिवाशिकीवर लक्ष केंद्रित करतात. भारतामध्ये आज आजकायटीची संख्या कनी प्रमाणात आहे. नवीन आजकायटी स्थापन करणे आणि सव्या अस्तित्वात असलेल्या आजकायटी चे क्वालिटी कमीत कनी किरिष्ट विद्यापीठांरकनी जागतिक दर्जाचे संशोधन विद्यापीठ होण्यासाठी प्रयत्न करणे आवश्यक आहे.

प्रकल्प आधारीत शिक्षण

उत्कृष्ट पदवीधराना नवीन कौशल्ये विशेषत आध्यापिक कौशल्ये शिकवण्याची आवश्यकता आहे. ज्यामुळे त्यांना नोकरी मिळू शकेल. व्यावहारिक ज्ञान प्राप्त करून जीवनशैल्यावर आधारित अभ्यासक्रम असले पाहिजेत. आध्यापन सारत्राच्या दृष्टीकोनातून पाठ्यात अवधान उपाधकीजनेची आवश्यकता आहे.

मूल्यसंकार्णनाची जोषासना

विद्याध्यापिका संतुलित व्यक्तिमत्व त्मात करव्यासाठी त्यांच्या सर्वांगीण विकास होणे गरजेचे आहे. शारीरिक, सांज्जिक, भावजिक, आध्यापिक अथा किरिष्ट अंगाने विद्याध्यापिका परिपूर्ण करणे गरजेचे आहे. भारतीय संस्कृती

[Signature]
Principal

जगातील सर्वात श्रेष्ठ प्राचीन संस्कृती आहे. त्यामुळे संस्कृतीचे संवर्णन, संदर्भित करण्यासाठी गुण्याची जपणूक करणे आज गरजेचे आहे. ही गुण्याची रजवणूक करण्यामध्ये शिक्षकांची भूमिका महत्त्वपूर्ण आहे. त्यामुळे Value based education असावला हवे. शिक्षण फक्त शैक्षणिक, नैतिक आणि आध्यात्मिक क्षेत्रातील मुलभूत गुण्यांचा विकसित साधना जावा. लोकशाही राज्यात फक्त अशाहीत नवसमाज निर्मिती करण्याचे प्रयत्न करावे. प्राचीन गुरु शिष्ये शास्त्रे लोकशाहीची मूल्ये जांचासणे गरजेचे आहे. स्वातंत्र्य, समता, नैतिक, न्याय या लोकशाही गुण्यांचे साधने घेणे पाहिजे. म्हणून उच्च शिक्षणात गुण्यांचा विकास करणे हे आज मोठे आव्हान आहे.

सर्वसाधारणक प्राप्ति

भारतातील शैक्षणिक सुधारणांमध्ये सर्वसाधारणकता, निरपेक्षता, राष्ट्रीयता आणि उत्कृष्टता या शब्दांत पुनर्दिष्ट विद्या नवउजळी करणे समाविष्ट करता येईल. यासाठी उपलब्ध पुस्तकांचा अभाव घेणे आणि त्यामुळे हा सुधारणा बाधा प्रयोग करणे अत्यावश्यक आहे. हे प्रयोग राज्य सरकारसाठी सर्वप्रथम मूलभूत आवश्यकता बाबतीत स्पष्ट आणि सोजता येण्यासारखे तसेच अल्प आणि ते राज्य सरकारसाठी सामुहिक प्रचाराची आवश्यकता आहे. शिक्षक, निर्मातक, व्यवस्थापन, प्रशासन आणि शिक्षण क्षेत्रात काम करणे-या संस्थांना या सुधारणा प्रयत्नांमध्ये काम करणे बदलत जाणारी झाली तरच स्थायीय बदल दिसून येऊ शकतील.

राजकीय घटक

राजकीय प्रभाव ही देखील एक अतिशय प्रभाव टाकणारी गोष्ट आहे. प्रशासकीय मंडळांना त्यांच्या राजकीय प्रभाव / हस्तक्षेप नको असतो. प्रशासन आणि गुणवत्तापूर्ण शिक्षकांची कामगिरी वास्तुचे विद्यार्थ्यांना सक्षम झाले मिळत नाही. परिणामी विद्यार्थ्यांमध्ये नावद,अनास्था दिसून येते.

माली संस्थान विकास स्थानी समितीचे अध्यक्ष डॉ. सत्यनारायण खानी 'भारतातील उच्च शैक्षणिक क्षेत्रातील समस्या व आव्हाने' या विषयावर अहवाल सादर केला. या अहवालात उच्च शिक्षण क्षेत्रातील आव्हानांचा अभ्यास सादर केला आहे.

समितीची प्रमुख निरीक्षणे व शिफारसी खालील प्रमाणे आहेत.

1. स्त्रोतांची कमतरता

उच्च शिक्षणाच्या बहुतांश बाबी राज्य विद्यापीठे आणि त्यांच्याशी संबंधित महाविद्यालये हाताळत असतात. परंतु या राज्य विद्यापीठांनी तुलनेने अनुदान अल्प प्रमाणात मिळते. विद्यापीठ अनुदान आयोगाच्या (UGC) कार्यसंकेतातील 65 % अनुदान केंद्रीय विद्यापीठे आणि त्यांची महाविद्यालये वापरतात. तर राज्य विद्यापीठे आणि त्यांच्याशी संबंधित महाविद्यालयांना सर्वरीत 35 % मिळतात. समितीची आधी शिफारस आहे की, राज्य विद्यापीठांमधील किती नोंद करणाऱ्या उद्देशाने द्वार पैसाच्या माध्यमातून पैसे मिळवतात.

2. शिक्षकांच्या रिक्त जागा

युजीसी नुसार विविध केंद्रीय विद्यापीठांमधील प्राध्यापकांसाठी सहयोगी प्राध्यापक 850000 मंजूर पदे आहेत. मंजूर अध्यापन पदांपैकी 35% प्राध्यापक, 40% सहाय्यी प्राध्यापक पदे आणि 20% सहाय्यक प्राध्यापक पदे रिक्त आहेत.

Principal
Vilas Tambe College of Education (B.Ed.)
Dumburda (Dist) Tal. Dumburda, Pune.

समितीने याची जाणणे सुटीसप्रमाणे दिली आहेत.

1. तरुण विद्यार्थ्यांना आव्हाने उपस्थापित आकर्षक जाणवत नाही.
2. भारती प्रक्रिया लांबत जाते आणि त्यामध्ये ६-मास औपचारिकता समाविष्ट आहेत. परंतु रिक्त होण्यापूर्वी भारती प्रक्रिया सुरु झाली पाहिजे. या व्यतिरिक्त शिक्षकवृत्त्याचा प्रत्येक अधिक व्यक्तीक करण्यासाठी प्राधान्यक्रमाने संशोधन, प्रकल्प करण्यास प्रोत्साहित केले पाहिजे आणि स्टार्ट अपसाठी आर्थिक पाठयक दिले पाहिजे.

3. शिक्षकांची जबाबदारी व कार्यक्षमता

राज्या विद्यापीठे व महाविद्यालयांमध्ये प्राध्यापकांची जबाबदारी व कार्यक्षमता सुनिश्चित करण्याची यंत्रणा प्रस्थापीने कार्यरत नाही. प्राध्यापकांचे मूल्यमापन करण्यासाठी पर्यामिन्ना ऑडिटची एक प्रणाली तयार केली जाई. शिक्षकांच्या विविध पर्यामिन्नाची कामदपत्रे वेळोवेळी पर्यामिन्ना ऑडिटमध्ये जोडली जावीत.

4. रोजगाराच्या कौशल्याचा अभाव

तांत्रिक शिक्षण संस्थांमधील विद्यार्थ्यांमध्ये रोजगाराच्या कौशल्याचा अभाव दिसून आला आहे. वेगवेगळ्या क्षेत्रातील कौशल्ये प्राप्त करून देण्यास यादृश्यासाठी त्या प्रकारचे अभ्यासक्रम देण्याची शिक्षण संस्थांनी घेतली आहे.

गरीब-सर्व मोष्टीचा विचार करता भारतातील युवक स्वाम, सर्वभूजलधन, प्रगत व्यक्तित्वाचा, शरीराने सद्बुद्ध, आंतरराष्ट्रीय माध्यम जोडसंवादा, नैतिकतेने वागणारा, व्यक्तित्वाचा जोडसंवादा, स्टेकसाहोत्री मूल्ये अंगीकारणारा असा सामाजिक बांधिलकी जोडसंवादा सामरिक तयार व्हावा ही उच्च शिक्षणाकडून अपेक्षा आहे.

संदर्भ

1. डॉ. अनंद वासकर, डॉ. पुष्पा वासकर - भारतीय शिक्षणाचे बहुलनीकरण, नूतन प्रकाशन, पुणे
2. डॉ. कर्दीकर सुरेश, शिक्षण आणि भारतीय समाज, कडके प्रकाशन, कोल्हापूर
3. Shukla P.D., The new education policy in India, Sterling Publication Ltd. New Delhi
4. Educational Policy in India

34

Shodhganga : a reservoir of Indian theses @ INFLIBNET

The Shodhganga@INFLIBNET Centre provides a platform for research students to deposit their Ph.D. theses and make it available to the entire scholarly community in open access.

Shodhganga@INFLIBNET (/jspui/)

Search

Search: All of Shodhganga
for deokar, sanjay [Start a new search \(/jspui/simple-search\)](#)

Add filters:

Use filters to refine the search results:

Title | Equals |

Results/Page 10 | Sort items by Relevance | In order Descending | Authors/record All |

Results 1-10 of 9140 (Search time: 0.007 seconds)

Previous 1 2 (/jspui/simple-search?query=deokar+sanjay&sort_by=score&order=desc&pp=10&etal=0&start=10)

3 (/jspui/simple-search?query=deokar+sanjay&sort_by=score&order=desc&pp=10&etal=0&start=20)

4 (/jspui/simple-search?query=deokar+sanjay&sort_by=score&order=desc&pp=10&etal=0&start=30)

914 (/jspui/simple-search?query=deokar+sanjay&sort_by=score&order=desc&pp=10&etal=0&start=9130)

next (/jspui/simple-search?query=deokar+sanjay&sort_by=score&order=desc&pp=10&etal=0&start=10)

Item hits:

Upload Date	Title	Researcher	Guide(s)
23-Dec-2020	Vidhyarthi shiksha/karsathi kutumbiwan shikshan va eds ya vishwas ardhavit bahomadiyamsanchyache vikasan va tyachya parivarnikatectia abhyas (/jspui/handle/10603/109715)	Deokar, Sanjay Kishan	Kate Smith (/jspui/browse?type=author&value=Kate+Smith&value_lang=)

[Signature]
Principal

Citation Details

Download Citation

Please use this link for citation	http://hdl.handle.net/10603/309715
Title of the Thesis	Vidhyarthi shikshkansathi kutumbjiwan shikshan va eds ya vishyavar aadharit bahumadhyamsanchyache vikasan va tyachya parinamakarkatecha abhyas
Name of the Researcher	Deokar, Sanjay Baban
Name of the Guide	Kale Smita
Completed Year	2017
Name of the Department	Tilak college of education, pune
Name of the University	Savitribai Phule Pune University Created and maintained by INFLIBNET Centre

Principal

Vidya Mandir Pratibha College of Education (I.E.E.)
Danteshwar (Dist. Solapur), Dist. Pune

Shodhganga : a reservoir of Indian theses @ INFLIBNET

The Shodhganga@INFLIBNET Centre provides a platform for research scholars to deposit their theses available to the entire scholarly community in open access.

Citation Details

Download Citation:

Please use this link for citation	http://hdl.handle.net/10603/309715 (http://hdl.handle.net/10603/309715)
Title of the Thesis	Vidyarthi shikshamathi kutumbhwan shikshan va eds ya vishyawa asharit bahumadhyaansanchya vikasan va tyagya parivarnakarukatoche achya

Shodhganga@INFLIBNET (<http://www.inflibnet.ac.in>) / Savitribai Phule Pune University (<http://hdl.handle.net/10603/134396>) / Tlsh college of education, pune (<http://hdl.handle.net/10603/134396>)

Name of the Guide	Kale Smita
--------------------------	------------

Please use this identifier to cite or link to this item: <http://hdl.handle.net/10603/309715>

Completed Year	2017
-----------------------	------

Title: Vidyarthi shikshamathi kutumbhwan shikshan va eds ya vishyawa asharit bahumadhyaansanchya vikasan va tyagya parivarnakarukatoche achya

Department	Tlsh college of education, pune
-------------------	---------------------------------

Researcher: Deedar, Sanjay Baban

Name of the University	Savitribai Phule Pune University
-------------------------------	----------------------------------

Created and maintained by INFLIBNET Centre (<http://inflibnet.ac.in>)

Keywords: Education and Educational Research

Family life education

Social Sciences

Social Sciences

Social Sciences

Social Sciences

University: Savitribai Phule Pune University

Created Date: 2017

Abstract: online

Page(s):

URL: <http://hdl.handle.net/10603/309715> (<http://hdl.handle.net/10603/309715>)

Appears in Department: Tlsh college of education, pune (<http://hdl.handle.net/10603/134396>)

Files in This Item:

File	Description	Size	Format	
01_title.pdf (http://hdl.handle.net/10603/309715/1/01_title.pdf)	Attached File	16.3 KB	Adobe PDF	View/Open (http://hdl.handle.net/10603/309715/1/01_title.pdf)
02_certificate.pdf (http://hdl.handle.net/10603/309715/2/02_certificate.pdf)		53.47 KB	Adobe PDF	View/Open (http://hdl.handle.net/10603/309715/2/02_certificate.pdf)
03_declaration.pdf (http://hdl.handle.net/10603/309715/3/03_declaration.pdf)		69.45 KB	Adobe PDF	View/Open (http://hdl.handle.net/10603/309715/3/03_declaration.pdf)
04_acknowledgement.pdf (http://hdl.handle.net/10603/309715/4/04_acknowledgement.pdf)		93.25 KB	Adobe PDF	View/Open (http://hdl.handle.net/10603/309715/4/04_acknowledgement.pdf)
05_contents.pdf (http://hdl.handle.net/10603/309715/5/05_contents.pdf)		375.35 KB	Adobe PDF	View/Open (http://hdl.handle.net/10603/309715/5/05_contents.pdf)
06_abstract.pdf (http://hdl.handle.net/10603/309715/6/06_abstract.pdf)		1.65 MB	Adobe PDF	View/Open (http://hdl.handle.net/10603/309715/6/06_abstract.pdf)

ISSN 2277 - 5730
AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY
QUARTERLY RESEARCH JOURNAL

AJANTA

Volume - IX

Issue - I

January - March - 2020

ENGLISH PART - I

Peer Reviewed Referred
and UGC Listed Journal

Journal No. 40776

ज्ञान-विद्यया विमुक्तये

IMPACT FACTOR / INDEXING

2019 - 6.399

www.sjifactor.com

❖ EDITOR ❖

Asst. Prof. Vinay Shankarrao Hatole

M.Sc (Maths), M.B.A. (Mng.), M.B.A. (H.R.),
M.Drama (Acting), M.Drama (Prod. & Dir.), M.Ed

❖ PUBLISHED BY ❖

Ajanta Prakashan

Aurangabad. (M.S.)

IQAC Co-ordinator

Vilas Tambre Women's College of Education (B.Ed.)
Dumburwadi, Dist. Parbhani, Maharashtra.

Principal

Vilas Tambre Women's College of Education (B.Ed.)
Dumburwadi, Dist. Parbhani, Maharashtra.

CONTENTS OF ENGLISH PART - IV

S. No.	Title & Author	Page No.
12	Information Technology & Economics Miss. Patil Amarvelil Balasaheb	73-79
13	An Economic Analysis of Agricultural Distress in India Suryakant Prabhakar Mane Dr. Dilip R. Kumbhar	83-88
14	Impact of Electric Vehicle of Indian Economy Dr. Shubhangi V. Bhalekar	89-95
15	Social Problem for Adolescents Mental Health and Aggression Dr. Swati Vasant Morkal	96-99
16	Evaluating Spatial Interaction between Kolhapur City and its Surrounding Villages P. T. Patil V.A. Chougule	100-114
17	Information Technology and Economic Development Dr. Surekha Anil Tawandkar	115-120
18	History for Regeneration or Degeneration Prof. Ajit S. Gadhave	121-123
19	Challenges before Higher Education Mr. Jaykar Rajendra Sharad	124-129
20	Flood and Agricultural Distress; Kolhapur, Sangli and Satara Dr. Sanjay Baban Deokar	130-133
21	Jungs Archetype Theory and Literature Prof. Patil Kalpana N.	134-139
22	An Appraisal of Noise Pollution: A Case Study of Kolhapur City Mr. Tushar T. Waghmare Dr. Prashant T. Patil Mr. Satyavan V. Dhumal	140-149
23	Understanding Secularism and Nationalism in Democratic India Dr. Sanjay Madhavrao Sathe	150-152

Editorial Board

1. M. S. S. S. S.	16. M. S. S. S. S.
2. M. S. S. S.	17. M. S. S. S.
3. M. S. S. S.	18. M. S. S. S.
4. M. S. S. S.	19. M. S. S. S.
5. M. S. S. S.	20. M. S. S. S.
6. M. S. S. S.	21. M. S. S. S.
7. M. S. S. S.	22. M. S. S. S.
8. M. S. S. S.	23. M. S. S. S.
9. M. S. S. S.	24. M. S. S. S.
10. M. S. S. S.	25. M. S. S. S.
11. M. S. S. S.	26. M. S. S. S.
12. M. S. S. S.	27. M. S. S. S.
13. M. S. S. S.	28. M. S. S. S.
14. M. S. S. S.	29. M. S. S. S.
15. M. S. S. S.	30. M. S. S. S.

Advisory Board

1. M. S. S. S.
2. M. S. S. S.
3. M. S. S. S.
4. M. S. S. S.
5. M. S. S. S.
6. M. S. S. S.
7. M. S. S. S.
8. M. S. S. S.
9. M. S. S. S.
10. M. S. S. S.

Review Board

1. M. S. S. S.
2. M. S. S. S.
3. M. S. S. S.
4. M. S. S. S.
5. M. S. S. S.
6. M. S. S. S.
7. M. S. S. S.
8. M. S. S. S.
9. M. S. S. S.
10. M. S. S. S.

INTERNET
 Indexed Publications
 M. S. S. S. S.
 for a complete list of journals, please visit our website
 Web: www.ijournal.com www.ijournal.com

INTERNATIONAL INVENTIVE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL

ISSN: 1819-7245

[Signature]
IQAC Co-ordinator
 Vias Teras Kompi College of Co-
 Education (DIT) Tel. Anson, DIT, Putrajaya

[Signature]

Principal

R

IQAC Co-ordinator

Handwritten signature

Principal

Vilas Timber Workers College of Education (B.Ed) [Autonomous] Turbhe, Navi Mumbai, Dist. Thane

Respected Sir,

As per our communication we publish your papers , please click the below link or find the attachment of paper and certificate too.

1 IMEJ Oct 2020

<http://www.shreeprakashan.com/Documents/20210202135535812.7%20Dr.%20Sanjay%20%20Deokar.pdf>

2 IMEJ Nov 2020

<http://www.shreeprakashan.com/Documents/20210202135757402.7.pdf>

3 IIMJ Jan 2021

<http://www.irventivepublication.com/Documents/20210202135252623.1%20IIMJ%20Jan%202021.pdf>

Thanks for connecting us.

Regards IMEJ IIMJ Pune.

IQAC Co-ordinator

V. J. Somaiya Women's College of Education
Dombivli (West) Tal. Somai, Dist. Pune.

Principal

V. J. Somaiya Women's College of Education (B.Ed.)
Dombivli (West) Tal. Somai, Dist. Pune.

INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY JOURNAL

ISSN: 2377-XXXX

UCC Approved Journal

INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY JOURNAL

By Prof. Dr. ...

SEARCH

1
2
3
4
5
6
7
8

IOAC Co-ordinator

Principal

Principal

Vivek Kumar Sharma College of Education (R.G.)
Dumraon (Dist. Patna)

IOAC Co-ordinator
Vivek Kumar Sharma College of Education
Dumraon (Dist. Patna)

Respected Sir,

As per our communication we publish your papers , please click the below link or find the attachment of paper and certificate too.

1 IMEJ Oct 2020

http://www.shreeprakashan.com/Documents/20210202135539812_7%20Dr.%20Sanjay%20%20Deekar.pdf

2 IMEJ Nov 2020

http://www.shreeprakashan.com/Documents/20210202135757402_7.pdf

3 IIMJ Jan 2021

http://www.inventivepublication.com/Documents/20210202135252623_1%20IIMJ%20Jan%202021.pdf

Thanks for connecting us.

Regards IMEJ IIMJ Pure.

Principal

Vignana Vigyan Prakashan Collection
Dambekarwad (Dist) Solapur, Maharashtra

IQAC Co-ordinator
Vignana Vigyan Prakashan Collection
Dambekarwad (Dist) Solapur, Maharashtra

INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY e-JOURNAL

Journal Followed Journals

Call for Research Papers

Search

Advanced Search

-
[Multi-voice Process using Feature Extraction with Genetic Algorithm](#) - *Arif Nur Hafidza, Susanto, Andriana, Ferya Fauzi*
-
[KUALITAS BUDIDAYA ANAK USIA 5 TAHUN PADA KANDUGATI - LAMARAN KARYAKAWAN](#)
-
[Meningkatkan Kualitas Layanan dan Kepuasan Pelanggan](#) - *Wahyuni, Nur Hafidza*
-
[Penggunaan Sistem Berbasis Web untuk Sistem Informasi](#) - *Prof. Dr. H. Nur Hafidza*
-
[Pengaruh Penerapan Sistem Informasi Terhadap Kinerja Pegawai](#) - *Dr. Nur Hafidza*
-
[Pengaruh Penerapan Sistem Informasi Terhadap Kinerja Pegawai](#) - *Dr. Nur Hafidza*
-
[Pengaruh Penerapan Sistem Informasi Terhadap Kinerja Pegawai](#) - *Dr. Nur Hafidza*

[Signature]
 IQAC Co-ordin
 Vira Tambi Wati
 Koordinator TIK

[Signature]
 Principal
 Was Tamba Wati
 Koordinator TIK

Respected Sir,

As per our communication we publish your papers, please click the below link or find the attachments of paper and certificate nos.

1 (MEd) Oct 2020

https://www.vittrivernacollege.edu.in/documents/2021/10/20201012792005_52015.pdf

2 (MEd) Nov 2020

<https://www.vittrivernacollege.edu.in/documents/2021/10/20210575745327.pdf>

3 (MEd) Jan 2021

https://www.vittrivernacollege.edu.in/documents/2021/12/20211252926273_13620185.pdf

Thanks for connecting us.

Regards (MEd) (MEd) Pune.

Principal

Vittriverna Women's College of Education (B.Ed.)
(Datta-wadgaon) Tal. Amravati, Dist. Pune.

IQAC Co-ordinator

Vittriverna Women's College of Education (B.Ed.)
(Datta-wadgaon) Tal. Amravati, Dist. Pune.

Scholarly Research Journal for Interdisciplinary Studies JAN-MAR, 2022, VOL. 10/59

Online ISSN 2278-8000
Print ISSN 2316-4766

An International
Peer Reviewed

Referred
Quarterly

SCHOLARLY RESEARCH JOURNAL FOR INTERDISCIPLINARY STUDIES

JAN-MAR, 2022, VOL. 10, ISSUE -59

ISSN 2278-8000 (Online) / ISSN 2316-4766 (Print)

[Signature]
TQAC Co-ordinator

Vilas Tambe
Dumbarwad (Dist) Tal. Jalgaon, Dist. Jalgaon

[Signature]
Principal

Vilas Tambe
Dumbarwad (Dist) Tal. Jalgaon, Dist. Jalgaon

OCT-NOV 2020, SRJHEL

Oct-Nov, 2020, Vol - 8/42

Impact Factor: 6.251

ISSN: 2348-3063

Date: 01-Dec-2020

An International Peer Reviewed

**SCHOLARLY RESEARCH JOURNAL FOR HUMANITY SCIENCES &
ENGLISH LANGUAGE**

Namami Shankar Sudhanshu

STUDIES ON THE EFFECT OF WATER-DMF SOLVENT SYSTEMS ON THE
THERMODYNAMIC FUNCTIONS OF AN ION-DIPOLAR SOLVOLYSIS REACTION

Amit Ratn Dwivedi & Gopal Krushna Thakur

BHARATIY SANDARBH ME NARI SHIKSHA

Ishwar Swarup Sahai

INTERNET AAF THIKS KA SAMAJIK SANRACHANA PAR PRABHAV: EK
SAMAJSHASTRIY VISHLESHAN

Ashish Anshu

CHANGING TRENDS OF RELIGIOUS COMMUNALISM IN INDIA

Miss. Pranoti B. Sonule & Rajendra Parmar

SPATIO-TEMPORAL TREND IN LITERACY LEVELS IN PALGHAR DISTRICT

Prahallad Majhi & Itishree Mohanta

SCHOOLING DURING COVID-19 PANDEMIC AND SYSTEMIC ISSUES IN
ONLINE EDUCATION

Sipra Ray

AN EVALUATIVE STUDY OF SARVA SHIKSHA ABHIYAN

Lalita Vertak & Ms. Gauri Varade

EVALUATION PRACTICES FOLLOWED FOR THE HEARING-IMPAIRED
STUDENTS: FOCUS GROUP INTERVIEWS

IQAC Co-ordinator

Vilas Tambre Women's College of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi (Dist. Junnar, Dist. Pune)

Principal

Vilas Tambre Women's College of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi (Dist. Junnar, Dist. Pune)

Sanjay Baban Deokar

KUTUMBNIYOJAN SHIKSHAN V ADS JANIV SAMBANDHI MAHITI SAMPRESHAN
TANTRADNYAN AADHARIT SADHAN NIRMITI

Prof. Wayal Laxman Sakharan

AAPATTI VYAVSTHAPNAT SHALA MAHAVIDYALAYACHI BHUMIKA.

IQAC Co-ordinator

Vile Parle Women's College of Education
Dumbashty (W) Tal. Andher, Dist. West.

Principal

Vile Parle Women's College of Education (B.Ed.)
Dumbashty (W) Tal. Andher, Dist. West.

ISSN 2278-5655
Nov-Dec 2020

AMIERJ

**AARHAT MULTIDISCIPLINARY INTERNATIONAL
EDUCATION RESEARCH JOURNAL**

Peer Reviewed Journal

SJIF Impact Factor : 6.236

IQAE Co-ordinator

Widya Tembe (Mrs) College of Education (B.Ed.)
Bhatnagar Road, Anna Nagar, Chennai, India

Printed by

Widya Tembe (Mrs) College of Education (B.Ed.)
Bhatnagar Road, Anna Nagar, Chennai, India

INDEX

Sr.No	Author Name	Paper Name	Page No
1	Kunal Manohar Bhamare	An Analytical View On Educational Data Mining	1
2	Pratik Somnath Avhad	Artificial Intelligence: Adapting To Virtual Brain - Need Of Hour In 21st Century	9
3	Narayan Kharade	Cleon's Mask and A Flamboyant Comedian	13
4	Ms. Shilpa Suryawanshi	Impact Of Covid-19 Pandemic On Education In India	18
5	Adv. Aishwarya Pramod Athawale	Reform for Juvenile Offender of Heinous Crime: Need of Hour	22
6	Rakhi Ranjith	Price Volatility Of Agriculture Commodities: Issues And Challenges	26
7	Dr.Usha Vishnu Bhandare	Role Of Education In Cultural Diversity With Special Reference To Classroom Teaching	36
8	प्रतिभा जयवंत जाधव	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे ह्ये कामगारसंदर्भातील योगदान	41
9	Prof. Balkrushn M. Tayade	Challenges in Achieving Food Security in India	61
10	Dr.Prushant Kale	A Study of a Financial Awareness among B.Ed. Students	66
11	योगेश अर्जुन सुरळकर व डॉ.जयश्री टी.महाजन	कारकरी संघघट्ट एक अविरोत भक्तीप्रवाह	73
12	Dr. Ganesh Vijaykumar Jadhav	Locating Nostalgia in Kavita Dasvani's Lovetorn	79
13	Sudhakar Sukhadeo Morey	13th Finance Commission and Allocation of fund in Maharashtra	83
14	डॉ. बी.एस. पाटील	पनवेल महापालिका क्षेत्रातील बाळकामगारांच्या सामाजिक व आर्थिक परिस्थितीचे अध्ययन	88

15	डॉ. राजय बबन देवगन	सामाजिक आंतरक्रिया कुल अध्यापन प्रतिमान -भूमिकापालन	94
----	-----------------------	---	----

Aarhat Publication & Aarhat Journals is licensed based on a work at <http://www.aarhat.com/amierj/>

SJIF Impact Factor: 2.236

Peer Reviewed Journal

IQAC Co-ordinator

Vilas Dadasaheb Patil's College of Education
Dombivli (West) Dist. Thane, Maharashtra

Principal

Vilas Dadasaheb Patil's College of Education (B.Ed.)
Dombivli (West) Dist. Thane, Maharashtra

**Aarhat Multidisciplinary
International Education
Research Journal**

ISSN- 2278-5655

**Impact Factor: 5.18 (EduIndex), 3.117
(IJIE)**

Aarhat Publication And Aarhat Journal's

**Educreator
Research Journal**

Print ISSN : 2455-0515 Online-ISSN : 2394-
8550

Impact Factor: 3.521(IJIE)

ISSN :2277- 8721
Nov-Dec, 2020
Volume IX Issues VI

EIJRJ

ELECTRONIC INTERNATIONAL
INTERDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL
(EIIRJ)

Peer Reviewed Journal

Chief-Editor : Dr.Rajendra Patil

Year -2020

ICAJ Co-ordinating
Wipro Talwar
Datta (wipro) 111, June, 2011

Principal

INDEX

Sr. No.	Author Name	Title	Page No.
1.	प्रा. बाळकृष्ण एम. सायडे आणि डॉ. एस. पी. बडगुजर	खानदेशातील मातंग समाजाची आर्थिक सुरक्षा एक अभ्यास	01 - 06
2.	योगेश अर्जुन सुरळकर आणि डॉ. जयश्री टी. महाजन	चारकरी संप्रदाय दृष्टीकोनात मानव जीवन ध्येय	07 - 11
3.	Miss. Jyoti Bhaskarrao More And Dr. Anand Madhavrao Wagh	ICT For Teacher In Adult Education	12 - 17
4.	Miss. Jyoti Bhaskarrao More And Dr. Anand Madhavrao Wagh	Adult Education Teaching Strategies And Methods	18 - 27
5.	Dr. Prashant Kale	Opinion of B.Ed. Students on online Education	28 - 36
6.	डॉ. संजय अच्युत देवकर	वाण : मानसिक सामाजिक शालेय आरोग्य	37 - 42

INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY e- JOURNAL (IMJEJ)

An International Peer-Reviewed, Refereed Journal

for considered work

GIF
GLOBAL IMPACT FACTOR

Universal Impact Factor

SHREE PRAKASHAN
E-mail: editor@shreeprakashan.com
Visit us: www.shreeprakashan.com

Advisory Board

1. **A. Kulkarni Natar (Ph. D.)**
Faculty Head, RGHED, Chennai, Tamilnadu.
2. **Prof. Hemanta Tripathy (Ph. D.)**
Director, Professor & Head, CCEAM Patna,
General Secretary & India Representative ICEAM, Guwahati
3. **Kanika Rajivraj Deygupta**
Asst. Prof. HOD Dept. Geography S.M. Joshi College,
Mumbai, Pune, Maharashtra.
4. **Vishal Kant (Ph. D.)**
Assistant Professor, IITM
5. **Prof. U. Lakshminarayana**
Ph. D. IICERT Mysore, Karnataka
6. **Prof. Sachin Jadhav (SET, Committee - MBA)**
SVPIS, College, Symbaia, Dhule.
7. **Dr. Anil A. Gathwad**
Associate Professor, SMT College of Education and Research
Center, Bhad. Pune, Maharashtra.
8. **Dr. Sandhya Ghosh**
Assistant Professor,
MM college of education MM university campus Mullana,
Ahrliya, Haryana.
9. **Dr. Mukundra Inambhambada Malavika**
Associate Professor (Commerce) City C.U. Shah Commerce
College, Ladkhanvi, Ahmedabad, Gujarat.

Board

- Dr. B. Srinivas (Chief Editor)**
Rambhadracharya Prakashan Samithi (Sri Sri Prakashan)
M.S.
- Dr. Srinivas (Review Editor)**
Fakirji Prasad Dasgupta Fellow (ICR)
ICR Education
Mumbai, Maharashtra, Mumbai
- Dr. K. Dange**
Professor, Department of H.O. Studies and Research
Sanjay Prakashan, Vasaikar University,
Gurgaon, Karnataka.
- Dr. Vasudev Gajjar (Research Associate)**
Institute of Research Education (IRE) Gurgaon/Haryana.
- Dr. N. P. Jeyaraj**
OD, in English, A.T. College Bhad. Pune, Maharashtra
- Dr. Aganwani (Ph.D. in Commerce)**
Dr. Mohan Lal Jadhav University, Rajmawal (U.P.)
- Dr. Narayana**
L. GLO (Rao) Centre, Acentia Nagar, Noida,
U.P.
- Dr. D. Dhole**
J. Dept. of Computer Studies, GSEB, Kothrud (M.S.)
- Dr. Rajwani**
Professor, HOD of English, Co-Operative, Noble Group
Karn. Jangpoo, Gujarat. Languages known: English,
Hindi, Gujarati, Punjabi and Odia
- Dr. Khanna**
English Dept., School of Education MHTS University,
Mys. Raipur (C. G.)

Editorial Board

- Dr. G. Srinivas**
Research Scholar, University of Calicut, Chittur, Kerala
- Dr. Miguel Lázaro Laverde (Ph. D.)**
Dr. de Teoría e Historia de la Educación, Departamento
de Educación, Universidad de Sevilla, Sevilla, España
Dr. Prácticas y Currículo de la Educación, Universidad de
Sevilla, España
- Dr. Raza Ibrahim (Ph. D.)**
Professor, Department of Social work, Al-Qadiriya
University, Al-Qadiriya, Iraq
- Dr. Jadhav Anand Ezer (Ph. D.)**
Professor in B.A., B.E.S., T.E.D., English Department
Lokeshwar University of Health Sciences, Mysore

5. **Maljo K. Jolina (Ph. D.)**
Lecturer, Department of Educational Planning and
Management, Manipal University of Science and
Technology, Mysore
6. **M.S. Saravalliam (Ph. D.)**
Assistant Professor (Accounting), School of Business
Bangalore Open University, Deodur - 57005 Bangalore.
7. **María Isabel Flores-Rivera**
Educational Innovation, University of Quintana Roo, Mexico.
8. **Dr. Nived Fady Habib**
Faculty of Management and Economic, Universiti Pendidikan
Sultan Idris, 35000 Tanjung Malim, Perak, Malaysia

(Signature)
Principal
University of Education (UoE)

1. Dr. Sujana K J

Gender initiatives through Eco-Tourism- challenges and perspectives

April - 2022 Vol - 11/04 Page 01/06

2. Dr. Laxmanraj G P

Recent Excavations at Halebidu temple complex - reflections on Hoysala religious cosmopolitanism

April - 2022 Vol - 11/04 Page 07/21

3. Dr. Roopa V

Addressing gender discrimination issues through enhancing women participation in local governance

April - 2022 Vol - 11/04 Page 12/17

4. Sujatha K

Women entrepreneurs in tourism and hospitality sector - challenges and perspectives

April - 2022 Vol - 11/04 Page 18/23

5. Dr. Rajesh Kumar

वर्तमान शिक्षण प्रणाली आणि शिक्षण

April - 2022 Vol - 11/04 Page 24/27

6. Miss Tejash Nayak/Prof. Jyoti Chavhan, Ph.D. (History - Maharashtra)

A Study Of Curriculum And Methodology Of Pandit Gopalabandhu Das - A Review

April - 2022 Vol - 11/04 Page 28/38

7. Miss Indira Priya, Prof. Jyoti Chavhan

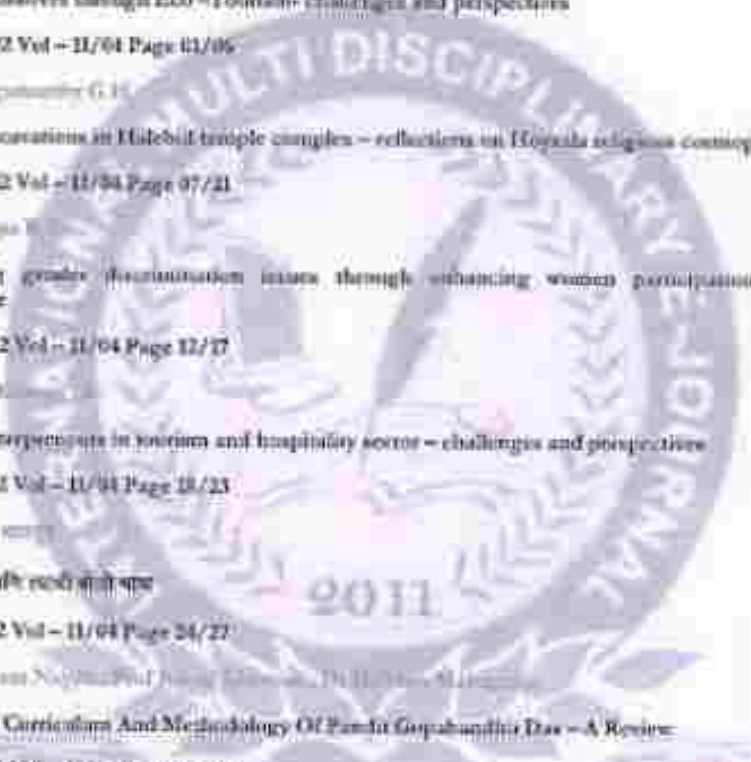
A Study Of The Aspects And Efficiencies Of Gandhian Educational Philosophy In The Nep-2020

April - 2022 Vol - 11/04 Page 39/50

8. Dr. Anil Kumar

शिक्षण प्रणाली आणि शिक्षण

April - 2022 Vol - 11/04 Page 51/57

IQAC Co-ordinator
Vivekananda Women's College of Education (B34)
Dombivli (West) Tal. Dombivli, Dist. Thane

Principal
Vivekananda Women's College of Education (B34)
Dombivli (West) Tal. Dombivli, Dist. Thane

Incorporated into

Universal Impact Factor

SHREE PRAKASHAN
 Email: editorimp@30014@gmail.com
 Visit us: www.shreepublish.com

Advisory Board

1. **A. Rethinasubramanian (Ph. D.)**
Faculty Head, RRRVVD, Chennai, Tamilnadu.
2. **Prof. Hemanta Tripathy (Ph. D.)**
Director, Professor & Head, OCEAM Fakou,
General Secretary & Indian Representative RCEAM, Gopal
Nagar, Pune, Maharashtra
3. **Kaizaba Rajivram Deyananda**
Asst. Prof, HOD Dist. Geography S.M. Joshi College,
Haldur, Pune, Maharashtra
4. **Unnikrishnan (Ph. D.)**
Assistant Professor (ICOM)
Ph. D. NCEST Mysore, Karnataka
5. **Prof. D. Satishchandra**
Ph. D. NCEST Mysore, Karnataka
6. **Prof. Sachin Jadhav (BET, Commerce, MBA)**
SSVPS College, Sindhkheda, Dist. Kolhapur, Maharashtra
7. **Dr. Anil A. Gawaiad**
Associate Professor, BMS College of Education and Research
Center, Shri. Pura, Maharashtra.
8. **Dr. Sandhya Ghosh**
Associate Professor,
MM college of education MM university campus Mulana,
Anand, Haryana.
9. **Dr. Mukunda Hanumanthas Mahabadi**
Associate Professor (Commercial) City C.U. Shah Chandra
College, Lathbrava, Anandol, Gujarat.

Board

- Joseph D. Shilda (Chief Editor)**
 Researching Shrihan Ramtha Shree Publication
 546.
- Krishnakumar (Assistant Editor)**
 Kishoreen Post Doctoral Fellow (JRF)
 KUM Education
 Jharkhand, Hyderabad, Telangana
- Dr. K. Durga**
 Professor, Department of P.G. Studies and Research
 in Journalism, Kaverianna University,
 Karaikal, Karnataka.
- Dr. Vigneshwar Qujral (Research Associate)**
 State e-Governance Education (SIE) Gandhinagar,
 Chennai, Tamil Nadu.
- Dr. N. Palli**
 O.D. in English, A.T. College Road, Park, Maharashtra
- Dr. Agardal (Ph.D. in Commerce)**
 S. Mahanarayana Jaipur University, Jaipur (Raj.)
- Dr. Manjanna**
 S. CEO (Info Centre), Acaadms Nagar, Mysore,
 Karnataka
- Dr. D. Shinde**
 J. Dept. of Computer Studies, GGSU, Kolhapur (M.S.)
- Dr. Rajwani**
 Professor & HOD (English Department), Noble Group
 Fort-Jaipur's College, Languages Knowle: English,
 Urdu, Kashmiri, Pashto and Gujarati
- Dr. Khamsif**
 C. English Dept. School of Education MATS University,
 Wg. Nagar (C. G.)

Board

1. **Malya K. Jitlin (Ph. D.)**
 Technical Department of Educational Planning and
 Management, ManipalMuniv University of Science and
 Technology, Manipal
 2. **Dr. Saravali (Ph. D.)**
 Assistant Professor (Accounting), School of Business
 Management, Open University, Duxford - UK05 England.
 3. **Dr. Isabel Hernandez Romera**
 Educacion Innovacion, University of Quintana Roo, Mexico.
 4. **Dr. Rupa Padhy Mishra**
 Sultan Abu, 30000 Terengganu, Malacca, Malaysia
 5. **Dr. Wajeeh Zahid**
 Wajeeh Zahid, Wajeeh College of Education (India)
 Quilichindi (Dist) M. Tamil, Dist. Pondicherry
 6. **Miguel Lázaro Leozola (Ph. D.)**
 Profesor Titular de Historia de la Educación, Departamento
 de Filosofía y Ciencias de la Educación, Universidad de
 Sevilla, Spain
 7. **Dr. Rosa Álvarez (Ph. D.)**
 Profesor, Department of Social work, Azad University
 Madrid
 8. **Dr. Anand Kumar**
 Anand University, Khammam District, Karnataka
 India
- Dr. Ramesh Babu**
 English Department
 Wajeeh Zahid Wajeeh College of Education (India)
 Quilichindi (Dist) M. Tamil, Dist. Pondicherry

Principal

Wajeeh Zahid Wajeeh College of Education (India)
 Quilichindi (Dist) M. Tamil, Dist. Pondicherry

January 2023 , IMEJ Vol -12/01

Impact Factor : 8.244

ISSN : 2277-4262

Date : 28 January 2023

International Multidisciplinary e-Journal

An International Peer Reviewed Refereed Journal

Dr. Shrikant Parthiv

Relationship of selected anthropometric variables of Male university cricket players

January - 2023 Vol - 12/01 Page 01/04

J. M. P. Jyotsna

January - 2023 Vol - 12/01 Page 05/12

J. M. P. Jyotsna

सामान्य (नर) शरीरस्य शरीरस्य लक्षणानि चर्चयितुं प्रयत्नः

January - 2023 Vol - 12/01 Page 15/20

V. D. Lakshmi

Improving Awareness of Patients with Obesity and its Healthcare Implications

January - 2023 Vol - 12/01 Page 20/23

A. M. Dr. Jyotsna Parthiv

परिचयः आरोग्य विज्ञानेन च आरोग्यस्य द्वयम्

January - 2023 Vol - 12/01 Page 24/34

IQAC Co-ordinator
Vivekananda College of Education
Dumraon (Bihar) India, Tel. No. 9114

Principal
Vivekananda College of Education (B.Ed.)
Dumraon (Bihar) India, Tel. No. 9114

INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY e- JOURNAL (Monthly)

An International Peer-Reviewed, Refereed Journal

Board

Dr. Shashi B. Shinde (Chief Editor)
President's Office, Balajin Sahitya Shree Publication
DAB

Dr. Anandharaj Mahalingam (Editor)
Assistant Prof. Course Fellow (JGIC)
Faculty of Education
Savitribi Phule Mahavidyalaya, Solapur

Dr. K. K. Shinde
Professor, Department of P.T.E. Studies and Research
K. J. Somaiya Institute, K. J. Somaiya University,
Vadgaon, Karnataka

Dr. Vasudeva Gurajal (Research Associate)
Director of Teacher Education (DTE) Gandhinagar,
Mumbai

Dr. M. Parth
OD, III English, A.T. College Eluru, Purus. Mahasabha,
M.A. (Ph.D. in Commerce)
K. J. Somaiya Institute, K. J. Somaiya University, Rajapur (U.P.)

Dr. N. Narayana
1. OGD PwD Centre, Adarsha Nagar, Mysore,
K. J. Somaiya University, Mysore

Dr. D. Shinde
A. Dept. of Computer Studies, SGTU, Kolhapur (M.S.)

Dr. Rajwan
Professor & HOD of English Department, Noida Group
K. J. Somaiya Institute, Languages known: English,
Hindi, Kannada, Punjabi and Gujarati

Dr. Ramesh
1. English Dept. School of Education MATS University
Mysore (K. J. Somaiya)

Editorial Board

Dr. G. S. Srinivasan
Research Scholar, University of Canterbury, Christchurch,
New Zealand

Dr. Miguel Luciano Lereida (Ph. D.)
Co-ordinator of the Faculty of Education, Departamento
de Estudios y Ciencias de la Educación, Universidad de
Cádiz, Spain

Dr. P. R. S. Rao (Ph. D.)
Professor, Department of Social Work, Andhra University,
Visakhapatnam

Dr. S. S. Srinivasan
Professor, Department of Education, Andhra University,
Visakhapatnam

Dr. S. S. Srinivasan
Professor, Department of Education, Andhra University,
Visakhapatnam

Advisory Board

- Dr. A. Radhakrishnan Nisar (Ph. D.)**
Faculty Head, SCVPSC, Chennai, Tamilnadu.
- Dr. Prof. Venkatesh Talasila (Ph. D.)**
Director, Professor & Head, CCEAM Fellow,
General Secretary & In-charge Representative ICEAM, Gujarat
- Dr. Kavitha Rajkumar Chinnappa**
Asst. Prof. HOD Dept. Geography, S. M. Joshi College,
Haldwari, Purni, Maharashtra
- Dr. Umesh Kant (Ph. D.)**
Assistant Professor, IOGND
- Dr. M. Lakshminarayana**
Ph. D. NICEET Mysore, Karnataka.
- Dr. Prof. Sathish Jadhav (JSET, Commerce, MBA)**
30000, College, Srirubhudi, Orissa
- Dr. Anil A. Gellwood**
Associate Professor, SGT College of Education and Research
Center, Eluru, Purus. Mahasabha.
- Dr. Sandhya Ghosh**
Associate Professor,
M.M. College of Education, M.M. University campus, Mulana,
Andhra Pradesh.
- Dr. Maheshwar Markandandas Marathe**
Associate Professor (Commerce) (U.C.), Shaik Commerce
College, Lathorapeta, Andhra Pradesh, Gujarat.

- Dr. Manoj K. Jellus (Ph. D.)**
Lecturer, Department of Educational Planning and
Management, Maulana Abul Kalam University of Science and
Technology, Mysore
- Dr. M. Saravallan (Ph. D.)**
Assistant Professor (Accounting), School of Business
Management, O.P.J.S. University, Guntur, (A.P.) (Andhra Pradesh)
- Dr. Maria Isabel Hernandez Ramirez**
Educational Innovation, University of Oaxaca, San, Mexico
- Dr. N. S. Srinivasan**
Faculty of Management and Economics, University of
Sulawesi, 50000, Sulawesi Selatan, Makassar, Indonesia

Principal
Vivekananda Education Society's College of Education (M. J. Somaiya)
Mumbai

Refereed journal

Universal Impact Factor

SHREE PRAKASHAN
E-mail: editor@imej2011@gmail.com
Visit us: www.shreeprakashan.com

March 2018, IMEJ Vol -07/03

Impact Factor : 5.744

ISSN : 2277-4262

Date : 28 March 2018

International Multidisciplinary e-Journal

An International Peer Reviewed Refereed Journal

Dr. R. V. S. S. S. S. S.

Dr. R. V. S. S. S. S. S.

March - 2018 Vol - 07/03 Page 01/07

Dr. Sushree Vidyapati Choudhary, Assistant Professor, Jharkhand

Stream Education And Academic Performance In Schools With Reviewing Economic Implication Of Stream Integration

March - 2018 Vol - 07/03 Page 08/13

Dr. Prof. Sushree Vidyapati Choudhary

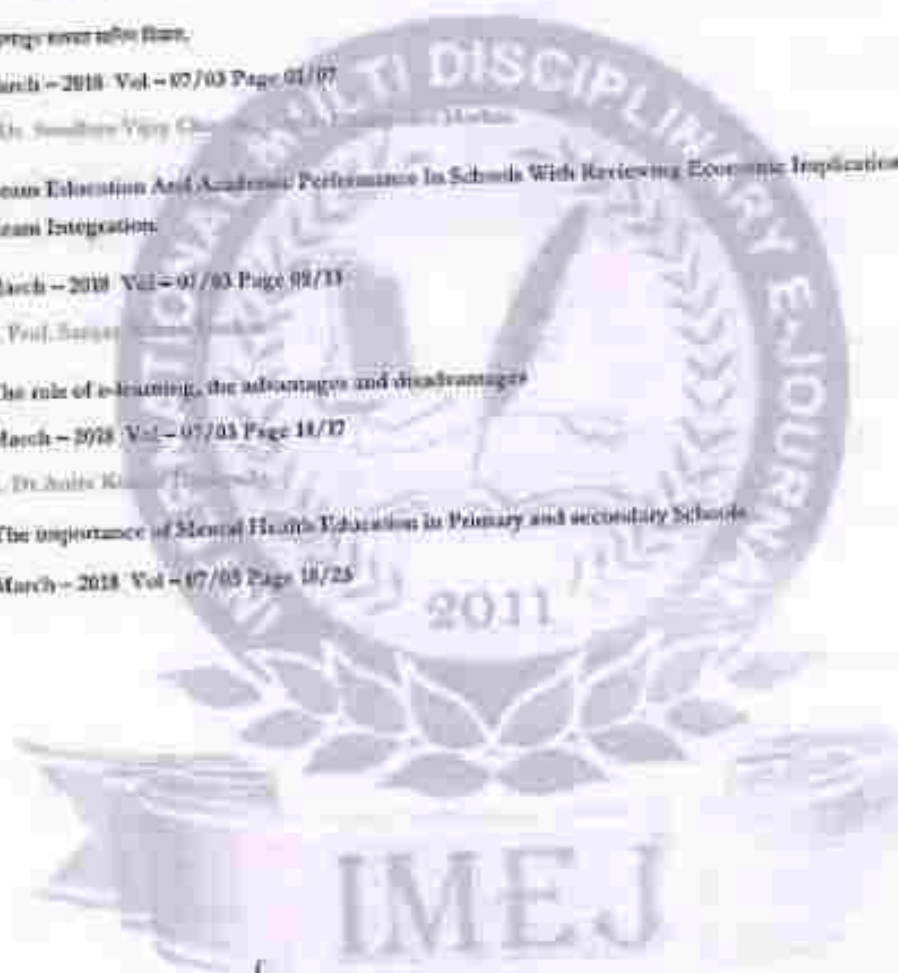
The role of e-learning, the advantages and disadvantages

March - 2018 Vol - 07/03 Page 14/17

Dr. Dr. Sushree Vidyapati Choudhary

The importance of Mental Health Education in Primary and secondary Schools

March - 2018 Vol - 07/03 Page 18/25

IQAC Co-ordinator
Vilas Tandon Women's College of Education (B.Ed.)
Dumkewa (Dist) Sakuram, Dist. Puri

Principal
Vilas Tandon Women's College of Education (B.Ed.)
Dumkewa (Dist) Sakuram, Dist. Puri

Board

Sanjib D. Shinde (Chief Editor)
 Associate Vice-Chancellor, State Education
 Dept.

Sanjay Kumar (Assistant Editor)
 Technical Officer (Senior) / Jyoti
 of Education

Sanjay Prasad, Tirupur

Dr. K. Chelvi
 Professor, Department of P.D., Studies and Research,
 Sri Aravind College, Karaikal University,
 Karaikal, Karaikal.

Dr. Vasudev Guntal (Research Assistant)
 State Institute of Teacher Education (SITE), Channarayana.

Dr. M. S. Prasad
 O.D. in English, A.T. College (Boy), Ponn, Maharashtra.

Dr. Aganwal (Ph.D.) in Computer
 Dr. M. Aravind College, Karaikal University, Karaikal (U.P.)

Dr. K. Jayaram

1. GED Hindi Centre, Alindia Nagar, Nagpur,
 M.P.

Dr. B. Bhoja
 J. Dept. of Computer Studies, SIES, Kambur (M.S.)

Dr. Rajesh
 Associate Professor & HOD of English Department, Noble Group
 Education, Bangalore, Karnataka. Languages: English,
 Hindi, Kannada, Punjabi and Gujarati

Dr. N. S. Srinivasan
 J. English Dept., School of Education, MATS University,
 Bangalore (K. G.)

Editor

Dr. G. Srinivasan
 Research Scholar, University of Calicut, Christchurch,
 NZ.

Dr. M. S. Srinivasan (Ph.D.)
 Dr. M. S. Srinivasan, Department of Education,
 Sri Aravind College, Karaikal University,
 Karaikal.

Dr. K. Srinivasan (Ph.D.)
 Professor, Department of Social Work, Azad University,
 Delhi.

Dr. S. Srinivasan (Ph.D.)
 Associate Professor, Sri Aravind College, Karaikal University,
 Karaikal.

Dr. S. Srinivasan (Ph.D.)
 Professor in U.P. Govt. P.T. College, Karaikal Department
 of Education, Karaikal University, Karaikal

Dr. S. Srinivasan, U.P. Govt. P.T. College, Karaikal

Advisory Board

- A. Radhakrishnan Nair (Ph. D.)**
 Faculty Head, KJ Somaiya, Chennai, Tamil Nadu.
- Prof. Hemanta Thakur (Ph. D.)**
 Director, Professor & Head, OCEAM Fellow,
 General Secretary & Indian Representative ICEAM, Chandigarh
- Kanika Rajkumar Deyantra**
 Asst. Prof. HOD Dept. Geography S.M. Joshi College,
 Hoshiarpur, Punjab, Maharashtra.
- Dr. M. S. Srinivasan (Ph. D.)**
 Assistant Professor, IITM
- Prof. U. Lakshminarayana**
 Ph. D. HOD Mysore, Karnataka
- Prof. B. Srinivasan (Ph.D.)**
 SIVPS, Coimbatore, Tamil Nadu.
- Dr. Anil A. Gadhwal**
 Associate Professor, DIT College of Education and Research
 Centre, Bhopal, Punjab, Maharashtra.
- Dr. Srinivasan Gopal**
 Associate Professor,
 MEd college of education MEd university campus Malasa,
 Andhra Pradesh.
- Dr. Maheshwar Hanumanthas Madhavi**
 Associate Professor (Commerce) City O.U. South Commerce
 College, Lathur, Andhra Pradesh, Gujarat.

- Dr. M. S. Srinivasan (Ph. D.)**
 Lecturer, Department of Educational Planning and
 Management, Manipal University of Science and
 Technology, Karnataka.
- Dr. M. S. Srinivasan (Ph. D.)**
 Assistant Professor (Accounting), School of Business,
 Bangalore University, Bangalore - 560075, Bangalore
- Dr. M. S. Srinivasan (Ph. D.)**
 Educational Inceptor, University of Gujaraat, Gandhinagar, Gandhinagar, Gujarat.
- Dr. M. S. Srinivasan (Ph. D.)**
 Faculty of Management and Economics, Universiti Pendidikan
 Sultan Idris, 35900 Tanjong Malin, Perak, Malaysia

Dr. M. S. Srinivasan (Ph. D.)
 Principal
 Sri Aravind College of Education, Karaikal

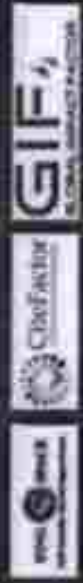
Dr. M. S. Srinivasan, U.P. Govt. P.T. College, Karaikal

INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY e-JOURNAL (Monthly)

An International Peer Reviewed, Refereed Journal

In association with

Universal Impact Factor

SHREE PRAKASHAN
 E-mail: editor@shreeprakashan.com
 Visit us: www.shreeprakashan.com

August 2022, IMEJ Vol-11/08

Impact Factor : 8.244

ISSN : 2277-4262

Date : 28 August 2022

International Multidisciplinary e-Journal

An International Peer Reviewed Refereed Journal

1. Dr. Sunil Kumar Singh

Exploring the Role of Digital Technology in Enhancing the Quality of Education

August-2022 Vol - 11/08 Page 01/04

2. Dr. Anand Kumar Singh

Exploring the Role of Digital Technology in Enhancing the Quality of Education

August-2022 Vol - 11/08 Page 05/10

3. Miss Jyoti Singh, Jyoti Singh, Jyoti Singh, Dr. Debasis Choudhary

Programme Out Come (Po), Course Out Come (Co) & Outcome Based Education (Obe) -
Hyperlink To Naac

August-2022 Vol - 11/08 Page 11/18

4. Miss Shilpa Singh, Dr. Jyoti Singh, Dr. Jyoti Singh

A Study Of The Usfulness Of Gandhian Educational Philosophy In The Nep-2020

August-2022 Vol - 11/08 Page 19/28

5. Dr. Sangeeta Bhatia, Dr. Jyoti Singh

Multiple Intelligence Approach: New Technique Teaching English

August-2022 Vol - 11/08 Page 26/31

IQAC Co-ordinator
Vilas Tambre Women's College of Education
Dombivli (West) Tel. No. 22111111

Principal
Vilas Tambre Women's College of Education (B.E.)
Dombivli (West) Tel. No. 22111111

Board

Sushil D. Shilkar (Chair Editor)
Associate Professor, Shaheed Bhamburda Group Publications
DAE

Indiraender Marwast Editor
Associate Prof. Doctoral Fellow (APDF)
of Education
University of Hyderabad, Hyderabad

Asaf K. Dange
Professor, Department of PG, Studies and Research
Jawahar Education, Noida/UP/India

Dr. Vasudev Gopal (Research Assistant)
of Education (TE) Gandhinagar

Dr. M. Prati
ODS in English, A.T. College Street, Pune, Maharashtra.

Dr. Agnes (Ph.D. in Commerce)
T. Mahalingam Junior University, Mysore (U.P.)

Dr. Narayana
X, GEO English Centre, Adarsha Nagar, Mysore,
of (AP)

Dr. R. D. Bhat
J. Dept. of Computer Studies, SISEN, Kothagar (M.S.)

Dr. G. Rajesh
Professor & HOD of English Department, Noble Group
Kuvempu University, Languages: Kannada, English,
of Hindi, Punjabi and Gujarati

Dr. Khumar
J. English Dept. School of Education MATS University,
of, Raipur (C.G.)

Board

Dr. Anand
Associate Professor, University of Cambridge, Christchurch,
of.

Dr. Miguel Lázaro Lorenzo (Ph.D.)
of de Teoría e Historia de la Educación, Departamento
de Filosofía y Ciencias de la Educación,
de Filosofía y Ciencias de la Educación, Universidad de
Spain

Dr. Raza Iqbal (Ph.D.)
Professor, Department of Social Work, Azad University,
of, Delhi

Dr. Anand
Professor, Department of Education, Department,
of Education, University of Hyderabad, Hyderabad,
of, Hyderabad

Advisory Board

- A. Kadirathnan Nilar (Ph. D.)**
Faculty Head, ROPNG, Chennai, Tamilnadu.
- Prof. Neelata Talasila (Ph. D.)**
Director, Professor & Head, CEESAM Fellow,
General Secretary & Indian Representative ICEAM, Gujarat
- Kamala Rajkumar Durgamula**
Asst. Prof. HOD Dept. Geography S.M. Jadhav College,
Hubballi, PUNE, Maharashtra
- Dr. Hailal Karim (Ph. D.)**
Assistant Professor, ICMU.
- Prof. U. Lakshminarayana**
Ph. D. NCERT Mysore, Karnataka
- Prof. Sookin Jochan (Ph.D., Commerce, MBA)**
SSEPS, College, Sri Lanka, Dhaka
- Dr. Atif A. Galiwadi**
Associate Professor, SMT College of Education and Research
Center, Bhor, Pune, Maharashtra
- Dr. Smitiya Ghilar**
Associate Professor,
JMI college of education JMI university campus Mysore,
Andhra, Madhya
- Dr. Mahendra Hanumanthas Malim**
Associate Professor (Commerce) City C.I.E. South Commerce
College, Lakshaville, Andhra Pradesh, Gujarat

Dr. Maja K. Juljan (Ph. D.)
Lecturer, Department of Educational Planning and
Management, Macquarie University of Science and
Technology, Sydney

Dr. M. Suresh Kumar (Ph. D.)
Assistant Professor (Accounting), School of Business
Bangladesh Open University, Dhaka - 1105 Bangladesh

Dr. Maja Isabel Hernandez Romero
Educational Innovation, University of Granada, Spain, Mexico

Dr. Nurul Fadya Hossain
Faculty of Management and Economics, Universiti Pendidikan
Sultan Idris, 32000, Taiping, Perak, Malaysia

Principal

Vijay Prasad Maheshwari College of Education (M.C.E.)
Banswari (Dist) Raipur, Chh. Pr.

INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY e-JOURNAL (Monthly)

An International Peer Reviewed, Multidisciplinary Journal

In association with

Universal Impact Factor

SHREE PRAKASHAN
E-mail: editor@spj2011@gmail.com
Visit us: www.shreepublishing.com

July 2021, JMEJ Vol -10/07

Impact Factor : 7.779

ISSN : 2277-4262

Date : 28 July 2021

International Multidisciplinary e-Journal

An International Peer Reviewed Refereed Journal

1. Dr. Knowledge Kano

Life Satisfaction among Degree College Teachers in Relation to Stress Management

July - 2021 Vol - 10/07 Page 01/07

2. Dr. Umasri Chandra

Application Of Electronic Customer Relationship Management In Business Industries With Managing All Business Activities And Its Valuable Customer

July - 2021 Vol - 10/07 Page 04/17

3. Bilimora Ganesha P. Nageshwar

Reasons For Leaving School Dropouts Among Tribal Students With Special Reference To Irula Tribe In Arunachal

July - 2021 Vol - 10/07 Page 10/26

4. Dr. Shikha Chandra

An Empirical Investigation of Weak Form of Efficient Market Hypothesis in Indian Capital Market

July - 2021 Vol - 10/07 Page 27/34

5. Dr. Shilpa Radhakrishnan

Home Schooled children and its effectiveness

July - 2021 Vol - 10/07 Page 33/43

6. Dr. Sangeeta Radhakrishnan

E-governance in context of Education

July - 2021 Vol - 10/07 Page 44/49

IQAC Co-ordinator
Vilas Temple Women's College of Education
Durgam Cheruvu, Bangalore, Karnataka

Principal
Vilas Temple Women's College of Education (B.ED)
Durgam Cheruvu, Bangalore, Karnataka

AN INTERNATIONAL, PEER REVIEWED, REFEREED & QUARTERLY
**SCHOLARLY RESEARCH JOURNAL FOR
INTERDISCIPLINARY STUDIES**

EDITOR - IN - CHIEF

Dr. Prasanna G. Deshmukh

Principal and Head,

Anantrao Thopte College & Research Centre Bhore Dist. Pune.
Academic Council Member SP Pune University, Pune.

EDITORS

OMPRAKASH H. M., Ph. D.

Professor & Head Sri Mrughanjendra
Swamiji B. Ed. & M. Ed. College Reshmi
Vidya Bhuvan Sarawatipur, Behind GUK
Kusunoor Road Gulbarga, Karnataka

JACINTA A. OPARA, Ph. D.

Center for Environmental
Education Universidad Azteca,
Chalco-Mexico

NISHIKANT JHA, Ph. D.

Thakur Art, Commerce & Science College
Kandiwali West, Thakur village, Mumbai

DR. L. A. AWAGHADE

Associate Professor, Anantrao Thopte
College & Research Centre Bhore
Dist. Pune

SHABIR AHMED BHATT, Ph. D.

Associate Professor, Department of
Education, University of Kashmir, India

VAIBHAV G. JADHAV, Ph. D.

Assistant Professor, Department of
Education & Extension, University
of Pune.

Amitesh Publication & Company,

YCG's, SAI DATTA NIWAS, S. No. 5+4/5+4, D-WING, Flat No. 104, Dattanagar, Near
Telco Colony, Ambegaon (K), Pune, Maharashtra. 411046, India.

Website: www.srjis.com Email: srjisarticles16@gmail.com

IQAC Co-ordinator

Vilas Tambe Women's College of Ed.
Dumbarwadi (Dist.) Tal. Amner, Dist. Pune.

Principal

Vilas Tambe Women's College of Education (B.Ed.)
Dumbarwadi (Dist.) Tal. Amner, Dist. Pune.

10. TOURISM IN INDIA: GROWTH AND CHALLENGES

Prof. Dr. Rajendra A. Rautal (38-43)

11. IMPACT OF TOURISM ON TRADE AND COMMERCE, ITS UTILIZATION AT EDUCATIONAL INSTITUTES

Dr. Vishali Surendra Rawahir & Dr. Pramod Dhiwar (44-48)

12. ROLE OF TOURISM DEVELOPMENT CORPORATION (TDC) IN TOURISM SECTOR THROUGH 10 AREAS

Dr. Atul Arun Galkwad (49-51)

13. SCOPE AND OPPORTUNITIES OF AGRO TOURISM IN MAHARASHTRA

Dr. Salve Jagannath Motiram (52-54)

14. TOURISM; EMPLOYMENT OPPORTUNITIES AND AGRO TOURISM

Dr. Sanjay Baban Deokar (55-58)

15. EFFECTS OF TOURISM ON SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT IN INDIA SPECIAL REFERENCE TO MAHARASHTRA - A GEOGRAPHICAL PERSPECTIVE

Prof. Juvahar Chaudhari (59-63)

16. ROLE OF TOURISM INDUSTRY IN INDIAN ECONOMY

Prof. Dr. B. S. Kulkarni (64-70)

17. HUMAN RESOURCE MANAGEMENT AND TOURISM

Dr. Galhar Sandip Bhanjha (71-74)

18. INDIA IS AN EMERGING TOURIST COUNTRY

Prof. Dr. Suresh S. Mudik (75-77)

19. MATHEMATICAL ABILITY ENHANCED HUMAN RESOURCE FOR TOURISM INDUSTRY IN INDIA

Sajata Uttamrao Kulkarni (78-79)

20. GANDHARPALE CAVES: A PLACE OF HERITAGE TOURISM IN RAIGAD DISTRICT

Dr. Jankar K. Kamble (80-83)

21. IMPACT OF AGRO TOURISM ON RURAL DEVELOPMENT IN MAHARASHTRA

Prof. Khopale Manjula Dinkar (84-88)

Principal

Vilas Tandon Women's College of Education (B.Ed.)
Dombivli (West) Dist. Thane, Dist. Pune.

IQAE Co-ordinator
Vilas Tandon Women's College of Education
Dombivli (West) Dist. Thane, Dist. Pune